

พระคัมภีร์
ชาดก และ อรรถกถาชาดก
บาลี-ไทย
เล่ม ๑๒
(บาลี ภาค ๔ ตอนที่ ๓)

JĀTAKAPĀLI and JĀTAKATTHAKATHĀ

Pāli - Thai

Volume XII

(Pāli Part IV Third Section)

ฉบับภูมิพโลภิกขุ

พุทธศักราช ๒๕๕๕

อักษรย่อพระคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสยามรัฐ
ที่ใช้อ้างอิงในพระคัมภีร์ฉบับภูมิพโลภิกขุ

*****

คำย่อ		คำเต็ม
วิ. มหาวิภงฺค.	วินยปิฎก	มหาวิภงฺค
วิ. ภิกฺขุณี.	วินยปิฎก	ภิกฺขุณีวิภงฺค
วิ. มหา.	วินยปิฎก	มหาวคฺค
วิ. จุ.	วินยปิฎก	จุลลวคฺค
วิ. ป.	วินยปิฎก	ปริวาร
ที. ส.	ทีฆนิกาย	สีลกฺขนธวคฺค
ที. มหา.	ทีฆนิกาย	มหาวคฺค
ที. ปา.	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวคฺค
ม. มุ.	มชฺฌิมนิกาย	มุลปณฺณาสก
ม. ม.	มชฺฌิมนิกาย	มชฺฌิมปณฺณาสก
ม. อุ.	มชฺฌิมนิกาย	อุปริปณฺณาสก
ล. ส.	ลัษฺฏตฺตนิกาย	สคาวคฺค
ล. นิ.	ลัษฺฏตฺตนิกาย	นิทานวคฺค
ล. ขนฺธ.	ลัษฺฏตฺตนิกาย	ขนฺธวารวคฺค
ล. สฬา.	ลัษฺฏตฺตนิกาย	สฬายตนวคฺค
ล. มหา.	ลัษฺฏตฺตนิกาย	มหาวารวคฺค
องฺ. เอกก.	องฺคฺตฺตฺตนิกาย	เอกกนิปาต
องฺ. ทุก.	องฺคฺตฺตฺตนิกาย	ทูกนิปาต
องฺ. ติก.	องฺคฺตฺตฺตนิกาย	ติกนิปาต
องฺ. จตฺกุก.	องฺคฺตฺตฺตนิกาย	จตฺกุกนิปาต
องฺ. ปญฺจก.	องฺคฺตฺตฺตนิกาย	ปญฺจกนิปาต
องฺ. ฉกุก.	องฺคฺตฺตฺตนิกาย	ฉกุกนิปาต
องฺ. สตฺตก.	องฺคฺตฺตฺตนิกาย	สตฺตกนิปาต
องฺ. อฏฺจก.	องฺคฺตฺตฺตนิกาย	อฏฺจกนิปาต
องฺ. นวก.	องฺคฺตฺตฺตนิกาย	นวกนิปาต

คำย่อ

คำเต็ม

อญ. ทสก.	อญ.คุดตฺตฺรนิกาย	ทสกนิปาต
อญ. เอกาทสก.	อญ.คุดตฺตฺรนิกาย	เอกาทสกนิปาต
ขุ. ขุ.	ขุทฺตฺกนิกาย	ขุทฺตฺกปาจ
ขุ. ฐ.	ขุทฺตฺกนิกาย	ธมฺมปทคคาถา
ขุ. อุ.	ขุทฺตฺกนิกาย	อุทาน
ขุ. อิติ.	ขุทฺตฺกนิกาย	อิติวุตฺตก
ขุ. สุ.	ขุทฺตฺกนิกาย	สุตฺตนิปาต
ขุ. วิ.	ขุทฺตฺกนิกาย	วิมานวตฺถุ
ขุ. เปต.	ขุทฺตฺกนิกาย	เปตวตฺถุ
ขุ. เถร.	ขุทฺตฺกนิกาย	เถรคคาถา
ขุ. เถรี.	ขุทฺตฺกนิกาย	เถรีคคาถา
ขุ. ชา.	ขุทฺตฺกนิกาย	ชาตก
ขุ. มหา.	ขุทฺตฺกนิกาย	มหานิทฺเทศ
ขุ. จุฬ.	ขุทฺตฺกนิกาย	จุฬินิทฺเทศ
ขุ. ป.	ขุทฺตฺกนิกาย	ปฎิสมฺภิทามคฺค
ขุ. อ.	ขุทฺตฺกนิกาย	อปทาน
ขุ. พุทฺธ.	ขุทฺตฺกนิกาย	พุทฺธวํส
ขุ. จรียา.	ขุทฺตฺกนิกาย	จรียาปิฎก
อภ. สั.	อภิธมฺมปิฎก	ธมฺมสงฺคณี
อภ. วิ.	อภิธมฺมปิฎก	วิภงฺค
อภ. ธา.	อภิธมฺมปิฎก	ธาทุกถา
อภ. ปุ.	อภิธมฺมปิฎก	ปคฺคคลปณฺณตฺติ
อภ. ก.	อภิธมฺมปิฎก	กถาวตฺถุ
อภ. ย.	อภิธมฺมปิฎก	ยมก
อภ. ป.	อภิธมฺมปิฎก	ปฏฺจาน

อักษรย่อพระคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับต่าง ๆ

คำย่อ		คำเต็ม
ส.	สีหฬไปตฤก	(ฉบับสิงฬ)
ม.	มรมมไปตฤก	(ฉบับพม่าเต็ม)
ฉ.	ฉฏฐสงคฺคิตฺติไปตฤก	(ฉบับสังคายนาคั้งที่ ๖)
รา.	รามณฺณไปตฤก	(ฉบับมอญ)
ไป.	ไปราณไปตฤก	(ฉบับไบลานเก่า)
อ.	อฺงคฺคิลลไปตฤก	(ฉบับอังกฤษ เต็มใช้ย่อว่า อ.)
ก.	กตฺถจฺจไปตฤก	(คัมภีร์บางฉบับ)

TRANSLITERATION OF THE THAI ALPHABET

As used in this pāli text

of

THE BHŪMIBALOBHIKKHU FOUNDATION

VOWELS - 8

อะ a   อา ā   อิ i   อี ī   อุ u   อู ū   เอ e   โอ o

CONSONANTS - 33

ก ka	ข kha	ค ga	ฌ gha'	ง ŋa
จ ca	ฉ cha	ช ja	ฉ ฉ ja	ญ ña
ฎ ṭa	ฐ ṭha	ฑ ḍa	ฒ ḍha	ณ ṇa
ด ta	ถ tha	ท da	ธ dha	น na
ป pa	ผ pha	พ ba	ภ bha	ม ma
ย ya	ร ra	ล la	ว va	
ส sa	ห ha	ฬ ḷa	ม̐ ṃ	

FIGURES

๑ 1   ๒ 2   ๓ 3   ๔ 4   ๕ 5   ๖ 6   ๗ 7   ๘ 8   ๙ 9   ๐ 0

COMBINATION

ก ka	กา kā	กี ki	กั kī
คุ ku	กู kū	เก ke	โก ko

สารบาญ
พระคัมภีร์ชาดกและอรรถกถาชาดก
บาลี-ไทย เล่ม ๑๒
(บาลี ภาค ๔ ตอนที่ ๓)

เรื่อง

หน้า

จตุกกนิบาต

๓. กุฎิขุสกกวรรค

๑. กุฎิขุสกชาดก (๓๒๑)	๑
๑. พรรณนากุฎิขุสกชาดก (๓๒๑)	๓
๒. ทัทธกายชาดก (๓๒๒)	๑๔
๒. พรรณนาทัทธกายชาดก (๓๒๒)	๑๕
๓. พรหมทัตชาดก (๓๒๓)	๒๕
๓. พรรณนาพรหมทัตชาดก (๓๒๓)	๒๖
๔. จัมมสาฎกชาดก (๓๒๔)	๓๔
๔. พรรณนาจัมมสาฎกชาดก (๓๒๔)	๓๖
๕. โคธราชชาดก (๓๒๕)	๔๒
๕. พรรณนาโคธราชชาดก (๓๒๕)	๔๓
๖. กักการุชาดก (๓๒๖)	๔๙
๖. พรรณนากักการุชาดก (๓๒๖)	๕๐
๗. กากาติชาดก (๓๒๗)	๖๐
๗. พรรณนากากาติชาดก (๓๒๗)	๖๑
๘. อนนุโสจियชาดก (๓๒๘)	๖๗
๘. พรรณนาอนนุโสจियชาดก (๓๒๘)	๖๘

(๕๒)

เรื่อง

หน้า

๙. กภาพุชาดก (๓๒๙)	๘๐
๙. พรรณนากภาพุชาดก (๓๒๙)	๘๑
๑๐. สีสวิมังสชาดก (๓๓๐)	๘๘
๑๐. พรรณนาสีสวิมังสชาดก (๓๓๐)	๙๐
ประมวลชาดกที่มีในกฤตยุสภวรรค	๙๖

๔. โภกิลวรรค

๑. โภกิลชาดก (๓๓๑)	๙๗
๑. พรรณนาโภกิลชาดก (๓๓๑)	๙๙
๒. รัตนัญฐิชาดก (๓๓๒)	๑๐๕
๒. พรรณนารัตนัญฐิชาดก (๓๓๒)	๑๐๖
๓. โคธชาดก (๓๓๓)	๑๑๒
๓. พรรณนาโคธชาดก (๓๓๓)	๑๑๔
๔. ราโชวาทชาดก (๓๓๔)	๑๒๓
๔. พรรณนาราโชวาทชาดก (๓๓๔)	๑๒๕
๕. ชัมพุกชาดก (๓๓๕)	๑๓๒
๕. พรรณนาชัมพุกชาดก (๓๓๕)	๑๓๓
๖. พรหัจฉัตตชาดก (๓๓๖)	๑๔๑
๖. พรรณนาพรหัจฉัตตชาดก (๓๓๖)	๑๔๓
๗. ปฐุชาดก (๓๓๗)	๑๕๓
๗. พรรณนาปฐุชาดก (๓๓๗)	๑๕๔
๘. ฤสชาดก (๓๓๘)	๑๖๑
๘. พรรณนาฤสชาดก (๓๓๘)	๑๖๒

เรื่อง

หน้า

๙. พาเวรฐฐาตก (๓๓๙)	๑๗๖
๙. พรรณนาพาเวรฐฐาตก (๓๓๙)	๑๗๗
๑๐. วิสัยหชาตก (๓๔๐)	๑๘๔
๑๐. พรรณनावิสัยหชาตก (๓๔๐)	๑๘๖
ประมวลชาตกของโกกิลวรรค	๑๙๖

๕. จุลลกุณาลวรรค

๑. กุณฑลิกชาตก (๓๔๑)	๑๙๗
๑. พรรณนากุณฑลิกชาตก (๓๔๑)	๑๙๙
๒. วานรชาตก (๓๔๒)	๒๐๐
๒. พรรณनावานรชาตก (๓๔๒)	๒๐๑
๓. กุนตินีชาตก (๓๔๓)	๒๐๕
๓. พรรณนากุนตินีชาตก (๓๔๓)	๒๐๗
๔. อัมพชาตก (๓๔๔)	๒๑๕
๔. พรรณनावัมพชาตก (๓๔๔)	๒๑๖
๕. คชกุมภชาตก (๓๔๕)	๒๒๓
๕. พรรณนาคชกุมภชาตก (๓๔๕)	๒๒๔
๖. เกสวชาตก (๓๔๖)	๒๓๐
๖. พรรณनावเกสวชาตก (๓๔๖)	๒๓๑
๗. อยญฐาตก (๓๔๗)	๒๔๒
๗. พรรณनावยญฐาตก (๓๔๗)	๒๔๔
๘. อรัญญชาตก (๓๔๘)	๒๔๙
๘. พรรณनावอรัญญชาตก (๓๔๘)	๒๕๐

(๕๔)

เรื่อง

หน้า

๙. สันนิบาตชาดก (๓๔๙)	๒๕๕
๙. พรรณนาสันนิบาตชาดก (๓๔๙)	๒๕๗
๑๐. เทวดาปัญญาชาดก (๓๕๐)	๒๖๕
๑๐. พรรณนาเทวดาปัญญาชาดก (๓๕๐)	๒๖๗
รายชื่อชาดกในจตุกกนิบาต	๒๗๖
รายชื่อวรรณคดี	๒๗๗

๕. ปัญจกนิบาต

๑. มณีคุณทลวรรณคดี

๑. มณีคุณทลชาดก (๓๕๑)	๒๗๘
๑. พรรณนามณีคุณทลชาดก (๓๕๑)	๒๘๐
๒. สุชาติชาดก (๓๕๒)	๒๘๕
๒. พรรณนาสุชาติชาดก (๓๕๒)	๒๘๗
๓. เวณสาชชาดก (๓๕๓)	๒๙๔
๓. พรรณनावेณสาชชาดก (๓๕๓)	๒๙๖
๔. อรุณชาดก (๓๕๔)	๓๐๗
๔. พรรณनावุณชาดก (๓๕๔)	๓๐๙
๕. รั้งกชาดก (๓๕๕)	๓๒๔
๕. พรรณनावุณชาดก (๓๕๕)	๓๒๖
๖. การันทีชาดก (๓๕๖)	๓๓๔
๖. พรรณนาการันทีชาดก (๓๕๖)	๓๓๖

เรื่อง

หน้า

๗. ลมุกิกชาดก (๓๕๗)	๓๔๔
๗. พรรณนาลมุกิกชาดก (๓๕๗)	๓๔๖
๘. จุลลัมมपालชาดก (๓๕๘)	๓๕๔
๘. พรรณนাজุลลัมมपालชาดก (๓๕๘)	๓๕๖
๙. สุวรรณมิกชาดก (๓๕๙)	๓๖๙
๙. พรรณนาสุวรรณมิกชาดก (๓๕๙)	๓๗๑
๑๐. สุตันธิชาดก (๓๖๐)	๓๘๔
๑๐. พรรณนาสุตันธิชาดก (๓๖๐)	๓๘๖
ประมวลชาดกที่มีในวรรคนี้	๓๙๕

๒. วรรณโรหรรค

๑. วรรณโรหชาดก (๓๖๑)	๓๙๖
๑. พรรณनावรรณาโรหชาดก (๓๖๑)	๓๙๘
๒. สीलวิมังสชาดก (๓๖๒)	๔๐๖
๒. พรรณนาสीलวิมังสชาดก (๓๖๒)	๔๐๘
๓. หิริชาดก (๓๖๓)	๔๑๕
๓. พรรณนาหิริชาดก (๓๖๓)	๔๑๗
๔. ชัชชุปนกชาดก (๓๖๔)	๔๒๒
๔. พรรณนาชัชชุปนกชาดก (๓๖๔)	๔๒๔
ปัญหาหิงห้อย	๔๒๔
๕. อหิตุณตีกชาดก (๓๖๕)	๔๒๙
๕. พรรณนาอหิตุณตีกชาดก (๓๖๕)	๔๓๑

(๕๖)

เรื่อง

หน้า

๖. คุมพียชาดก (๓๖๖)

๔๓๗

๖. พรรณนาคุมพียชาดก (๓๖๖)

๔๓๙

๗. สาลียชาดก (๓๖๗)

๔๔๖

๗. พรรณนาสาลียชาดก (๓๖๗)

๔๔๘

๘. ตจสารชาดก (๓๖๘)

๔๕๒

๘. พรรณนาตจสารชาดก (๓๖๘)

๔๕๔

๙. มิตตวินทุกชาดก (๓๖๙)

๔๖๑

๙. พรรณนามิตตวินทุกชาดก (๓๖๙)

๔๖๓

๑๐. ปลาสชาดก (๓๗๐)

๔๖๘

๑๐. พรรณนาปลาสชาดก (๓๗๐)

๔๗๐

๓. อัทฒวรรค

๑. ทีฆิติโกสลชาดก (๓๗๑)

๔๗๗

๑. พรรณนาทีฆิติโกสลชาดก (๓๗๑)

๔๗๙

๒. มิคไปตกชาดก (๓๗๒)

๔๘๕

๒. พรรณนามิคไปตกชาดก (๓๗๒)

๔๘๗

๓. มุสิกชาดก (๓๗๓)

๔๙๔

๓. พรรณนามุสิกชาดก (๓๗๓)

๔๙๖

๔. จุลลัญคคหชาดก (๓๗๔)

๕๐๗

๔. พรรณนาจุลลัญคคหชาดก (๓๗๔)

๕๐๙

๕. กไปตกชาดก (๓๗๕)

๕๒๒

๕. พรรณนากไปตกชาดก (๓๗๕)

๕๒๔

การยกชาดกขึ้นแสดง

๕๓๐

พระบาลีสุตตันตปิฎก

ขุททกนิกาย ชาดก

จตุกกนิบาต

๓. กุฎฐุสทกาค

๑. กุฎฐุสทกชาดก (๓๒๑)

๘๑. "มนุสฺสสุเสว เต สีลํ
हतुपथा ज वानर
ओठ गण नु वणुणेन
ओकारनते न विशुति.

๘๒. มนุสฺสสุเสว เม สีลํ
हतुपथा ज सिंคिल
याहु เสฎฺฐา มนุสฺสเสสุ
सा मे पणुणा न विशुति.

๘๓. อนนฺวญฺจิตจิตฺตสุส
ลนุจิตฺตสุส ทฺพฺภิโน
นิจฺจํ อทฺฐวสีลํ
สุจิกาโว^๑ น विशुติ.

๓. กุฎฐุสทกวรรค

๑. กุฎฐุสทกชาดก (๓๒๑)

๘๑. "แนะเจ้าลิ่ง คีระชะ มือ ทำ
ของเจ้าก็เหมือนมนุษย์ เมื่อเป็น
เช่นนั้น เพราะเหตุไร เจ้าจึงไม่มี
เรือน.

๘๒. เอี้ย เจ้านกขมื่น คีระชะ มือ และ
เท้าของเรา เหมือนมนุษย์ก็จริง
(แต่)ชนทั้งหลายกล่าวว่าเป็นญา
ไต่ประเสริฐในหมู่มนุษย์ เป็นญา
นั้นของเราไม่มี.

๘๓. บุคคลผู้มีจิตไม่มั่นคง มีจิตกลับ-
กลอก ประทุษร้ายมิตร รักษาศีล
ไม่สม่ำเสมอ ย่อมไม่มีความ
สะอาด.

^๑ สุตฺยา. ฉ. สุตฺภาโว.

๘๔. โส กรสุสนามาว^๑ ตูว์
 วิติตตตสฺส สีลียํ
 สิตวาตปริตฺตานิ
 กรสุสฺส กุญฺจิก^๒ กปปี"ติ.
 กุญฺจิสกชาตกํ ปจฺมํ.

๘๔. แนะเจ้าลึง เจ้าจงสร้างอานุมภาพ
 (ของตน) จงเลิกละความทศึลเสีย
 จงสร้างกระท่อม สำหรับป้องกัน
 ลมหนาวเถอะ".

กุญฺจิสกชาตก ที่ ๑.

---

^๑ ฉ. กรสุสฺส อานุมาว.

^๒ ฉ. กุญฺจิว.

อรรถกถาชาดก ขุททกนิกาย

จตุกกนิบาต

๓. กุฎฐุสทกค

๑. กุฎฐุสทกชาตกวรรณนา

(๓๒๑)

มนุสฺสสฺสเสว เต สีสฺสนฺติ อิทํ
สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต
มหากสฺสปตฺเตรสฺส ปณฺณสาลาณามกํ
ทหฺรภิกขุ อารพฺภ กณฺเสี.

วตฺถุ ราชคเห สมฺภูจิตฺ. ตทา
กิริ เถโร ราชคหํ นิสฺสาย อรณฺณกุฎฺธิยํ
วิหฺรติ. เทว ตสฺส ทหฺรา อฺปฺภุจํ
กโรนฺติ. เตสุ เอโก เถรสฺส อฺปฺการโก
เอโก ทุพฺพใจ^๑ อิตฺเรน กตํ อตฺตนา
กตสฺทิสฺสํ กโรติ. เตน มุโขทกาทิสฺสุ
ปติฏฺฐาปิเตสุ เถรสฺส สฺนฺติกํ คนฺตุวา
วณฺทิตฺวา “ภนฺเต มยา อฺทกํ จปีตํ,
มุขํ โธวธา”ติ อาทีนํ วทติ.

๓. กุฎฐุสทกวรรค

๑. พรรณนาคุฎฐุสทกชาดก

(๓๒๑)

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ ณ พระ
วิหารเชตวัน ทรงปรารภพระหนุ่มผู้เฝ้า
บรรณศาลาของท่านมหากัสสปเถระ จึง
ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า ศีรษะของเจ้า
เหมือนของมนุษย์ ดังนี้ เป็นต้น.

เรื่องเกิดขึ้นที่เมืองราชคฤห์. ได้ยิน
ว่า ในกาลนั้น พระเถระอาศัยเมือง
ราชคฤห์ พักอยู่ที่กุฎฐุในป่า. พระหนุ่ม
สองรูปทำการบำรุงพระเถระนั้น. บรรดา
ภิกษุทั้งสองรูปนั้น รูปหนึ่งบำรุงพระเถระ
(อีก)รูปหนึ่งหัวดี้อ มักอ้างเอางานที่อีก
รูปหนึ่งทำไว้แล้วให้เป็นงานของตน. เมื่อ
ภิกษุรูปที่บำรุงพระเถระนั้น จัดแจงตั้งน้ำ
ล้างหน้าเป็นต้นไว้แล้ว ภิกษุหัวดี้อไปยัง

^๑ ก. ทุพฺพตฺโต.

เตน กาลสุเสว วุฏฺชาย เถรสฺส
 บริเวณ สมมุญฺเจ เถรสฺส นิกฺขมน-
 เวลาย อิตฺ จิตฺ จ ปหรนฺโต
 สกลบริเวณ อดตนา สมมุญฺจ วย
 กโรติ.

วตฺตสมฺปนฺโน จินฺตฺสิ "อัยํ ทุพฺพใจ
 มยา กตํ อดตนา กตฺสทิสํ กโรติ
 เอตฺสฺส กมฺม^๑ ปากฺกํ กริสฺสामी"ติ.

ตสฺมี อดตโน มณฺจเก
 อนฺโตคาเม ภูตฺวา อาคนฺตฺวา
 นิทฺทายนฺเตเยว นฺหาเนทกํ ตาเปตฺวา
 ปิฏฺจโกฏฺจเก จเปตฺวา อณฺณํ
 อทฺตนาพิมตฺตํ อุกกํ อุกฺทเน จเปสิ.

อิตโร ปพฺพตฺติวา อาคนฺตฺวา อุกฺมํ
 อุกฺจหนฺตํ ทิสฺวา "อุทกํ ตาเปตฺวา
 โกฏฺจเก จปีตํ ภวิสฺสตี"ติ เถรสฺส
 สนฺตีกํ คนฺตฺวา "ภนฺเต นฺหานโกฏฺจเก

สำนักพระเถระให้แล้ว เรียนว่า "ท่าน
 ผู้เจริญ กระผมตั้งน้ำไว้แล้ว ท่านจง
 ล้างหน้าเถอะขอรับ" ดังนี้เป็นต้น.

เมื่อพระภิกษุรูปนั้นลุกขึ้นแต่เช้า กวาด
 บริเวณของพระเถระแล้ว เวลาพระเถระ
 ออก(บิณฑบาต) ท่าน(พระหัวดี)ก็กวาด
 ข้างโน้นข้างนี้ ทำเหมือนว่าบริเวณทั้งสิ้น
 ตนกวาดเรียบร้อยแล้ว.

พระภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยวัตร คิดว่า
 "พระหัวดีรูปนี้ มักแอบอ้างงานที่เราทำ
 ว่าเป็นงานของตน เราจะทำกรรมของ
 ท่านให้ปรากฏ".

เมื่อภิกษุรูปนั้น จันอาหารภายใน
 บ้านแล้ว กลับมาจำวัดหลับอยู่บนเตียง
 ของตน ท่าน(พระภิกษุถึงพร้อมด้วยวัตร)
 จึงต้มน้ำร้อนสำหรับอาบ แล้วตั้งไว้หลัง
 หอน้ำ ตั้งน้ำเพียงครึ่งกาไว้บนเตา.

ภิกษุหัวดีตื่นขึ้นมาแล้วเห็นไอน้ำพุ่งขึ้น
 จึงคิดว่า "ท่านองค์นั้นคงต้มน้ำตั้งไว้ใน
 หอน้ำแล้ว" ดังนี้แล้ว ไปยังสำนัก
 พระเถระ เรียนว่า "ท่านผู้เจริญ กระผม

^๑ ฉ. สจกมฺม.

อุทกั จปีติ, นุหายนธา"ติ อาห.

ตั้งน้ำไว้ในห้องน้ำแล้ว, นิมนต์ท่าน
สงรงน้ำเถิด".

เถโร "นุหายนธา"ติ เตน สทุธิเยว
อาคนุตวา โภฏจเก อุทกั อธิสุวา
"กหิ อุทกั กหิ อุทกนุ"ติ ปุจฉิ. โส
เวเคน อคคิสาลิ คนุตวา ตุจฉภาชเน
อุพุงกั โอตาระสิ. อุพุงโก ตุจฉภาชนสสุ
ตเล ปฎิหโต "สมร"ติ สทุทหมกาสิ.
ตโต ปฎุจาย ตสสุ "อุพุงกสทุทโก"-
เตวว นามิ ชาตี.

พระเถระคิดว่า "เราจักอาบน้ำ" ดังนี้แล้ว
มาพร้อมกับพระรูปนั้น ไม่เห็นน้ำใน
ห้องน้ำ จึงถามว่า "น้ำอยู่ไหน
น้ำอยู่ไหน". ท่านรีบไปยังโรงไฟ เอา
กระบวยหย่อนลงไปใ้ในภาชนะเปล่า.
กระบวยกระทบพื้นภาชนะเปล่า ส่งเสียง
ดังว่า "สมระ". จำเดิมแต่นั้นมา ท่าน
องค์นั้นจึงมีชื่อว่า "อุพุงกสทุทกะ".

ตสุมิ ขณเ อิตโร ปฎุจโกฏจกโต
อุทกั อาหริตวา "นุหายน ฆนเต"ติ
อาห. เถโร นุหัตวา อาวชเชนโต
อุพุงกสทุทกสสุ ทุพุพจภาวึ ฌตวา
ตี สายิ เถรปุฎุจานิ อาคตี โอวทิ
"อาวุโส สมณน นาม อตตนา
กตเมว 'กตี เม'ติ วตตุ วฎุฎติ
อญญธา สมปชานมุสวาทา โหติ
อิโต ปฎุจาย เอวรูปิ มา อกาสี"ติ.
โส เถรสสุ กุชฌิตวา ปุนทิวเส เถเรน
สทุธิ ปิณุชทาย คามิ น ปาวิสิ.

ในขณะนั้น ท่านอีกรูปหนึ่ง นำน้ำ
มาจากหลังห้องน้ำ แล้วเรียนว่า "ท่าน
ผู้เจริญ นิมนต์อาบน้ำเถอะครับ".
พระเถระสงรงน้ำแล้ว ตรีกตรองอยู่ ก็รู้ว่า
ท่านอุพุงกสทุทกะ เป็นพระหัวดี
ตอเนนกล่าวสอนท่าน ผู้มาสู่ที่บำรุง
พระเถระว่า "ผู้มีอายุ ธรรมดว่า สมณะ
ควรกล่าวเฉพาะงานที่ตัวกระทำเท่านั้นว่า
'เราทำแล้ว' การพูดเท็จทั้งที่รู้ มิได้โดย
ประการอื่น จำเดิมแต่นี้ไปท่านอย่าได้
ทำกรรมเห็นปานนี้". ท่านโกรธพระเถระ

๑. ตตาติ.

เถโร อิตเรเนว สทฺธิ ปาวิสิ.
 อุพุํกสทฺทโกปี เถรสฺส อุปฺภูจากกุลํ
 คนฺตุวา “ภนฺเต เถโร กหนฺ”ติ วุตฺเต
 “อผาสฺสเกน วิหาเรเยว นิสินฺโน”ติ
 วตุวา “กึ ภนฺเต สทฺธิ วฏฺฐตี”ติ
 วุตฺเต “อิทญฺจ อิทญฺจ เทธา”ติ
 คเหตุวา อตฺตโน รุจิตฺตญฺจานํ คนฺตุวา
 ญฺญชิตฺวา วิหารํ อคมาสิ.

ปฺนทิวเส เถโร ตํ กุลํ คนฺตุวา
 นิสิตฺติ. มนุสฺสา “กึ ภนฺเต อยฺยสฺส
 อผาสฺสํ หิโยโย กิรตฺถ วิหาเรเยว
 นิสินฺนา อสฺสกทหฺรสฺส หตฺถे อหารํ
 เปสยิมฺหา อหาโร ปริภุตฺโต
 อยฺเยนา”ติ.

เถโร ตฺถนฺทิวโตว ภาตฺตกิจฺจํ กตุวา
 วิหารํ คนฺตุวา สายํ เถรฺปญฺจานกาเล
 อาคตํ อามนฺเตตุวา “อาวุโส
 อสฺสกคาเม นาม อสฺสกกุลे ‘เถรสฺส

วันรุ่งขึ้น จึงไม่เข้าไปบิณฑบาตในบ้าน
 กับพระเถระ.

พระเถระเข้าไปกับพระอีกรูปหนึ่ง. ฝ่าย
 ท่านอุพุํกสทฺทกะไปยังตระกูลอุปัฏฐากของ
 พระเถระ เมื่อเขาถามว่า “พระเถระ
 ไปไหน ขอรับ” จึงตอบว่า “ท่านไม่สบาย
 นั่งอยู่ในวิหารนั่นเอง” เมื่อเขาถามว่า
 “ท่านควรได้อะไร ขอรับ” ดังนี้ จึงกล่าว
 ว่า “ท่านจงถวายสิ่งนี้ๆ” ดังนี้แล้ว ถูไป
 ยังสถานที่ตนชอบใจ ฉ้นเรียบร้อยแล้ว
 จึงไปยังวิหาร.

วันรุ่งขึ้น พระเถระไปยังตระกูลนั้น
 แล้วนั่ง. พวกมนุษย์กราบเรียนถามว่า
 “ท่านผู้เจริญ พระผู้เป็นเจ้าไม่สบายหรือ
 ได้ข่าวว่า เมื่อวานท่านนั่งอยู่ในวิหาร
 พวกกระผมฝากอาหารในมือพระหนุ่ม
 รูปนั้นไป พระผู้เป็นเจ้า ฉ้นอาหาร
 หรือเปล่า”.

พระเถระนิ่งเฉย กระทำภัตกิจเสร็จแล้ว
 กลับไปยังวิหาร ในเวลาเย็น เรียกภิกษุ
 รูปนั้น ผู้มาในเวลาบำรุงพระเถระกล่าวว่า
 “ผู้มีอายุ ได้ยินว่าท่านขอในตระกูล

อิทญจ อิทญจ ลทญฺ ฏญฺติ"ติ
 วิญญาเปตฺวา กิร เต ฏตฺตฺน"ติ
 วตฺวา "วิญญาตฺติ นาม น ฏญฺติ
 มา ปุณฺ เอรุปี นาม อนาจารี
 จรา"ติ อาห.

โส เขตฺตเกน เถเร อาฆาตํ พนฺธิตฺวา
 "อัยฺ หิโยปี อุตกมตฺตํ นิสฺสาย มยา
 สทฺธี กลฺหํ กิร อิทานิ ปนฺสฺส
 อุปฺภจกานํ เคเห มยา ฏตฺตมฺภจ
 ฏตฺตาติ อสหนฺโต ปุณฺ กลฺหํ กโรติ,
 ชานิสฺสามิสฺส กตฺตพฺพตฺตกนฺ"ติ
 ปุณฺทิวเส เถเร ปิณฺทาย ปวิฏฺเจ
 มุคฺครี คเหตุวา ปรีโกคภาชานานิ
 ภินฺทิตฺวา ปณฺณสาลายํ ฆาเปตฺวา
 ปลายิ.

โส ชีวมาโนว มนฺสฺสเปโต หุตฺวา
 สฺสฺสิตฺวา กาลํ กตฺวา อวีจิมหานิรเย
 นิพฺพตฺติ. โส เตน กโต อนาจาโร
 มหาชนสฺส มชฺฌเม ปากฺโข ชาโต.

อถกจฺเจ ภิกฺขุ ราชคฺหา
 สวตฺถิยํ อาคนฺตฺวา สมฺปตฺตฺฐจฺาเน
 สภาคฺฐจฺาเน ปตฺตจิวริ ปฏิสฺสามेतฺวา

ชื่อโน้มนบ้านชื่อโน้มนว่า 'พระเถระควร
 ได้สิ่งนี้ๆ' แล้วฉันเสียเอง (จริงหรือ)" ดังนี้
 แล้วกล่าวว่า "ขึ้นชื่อว่า การขอไม่ควร
 ท่านอย่าประพฤตินาจารย์เห็นปานนี้อีก".

ท่านผู้กอาฆาตพระเถระด้วยเหตุเพียงเท่านี้
 ว่า "พระเถระนี้ อาศัยเหตุเพียงน้ำ แล้ว
 ได้ทำการทะเลาะกับเราเมื่อวาน บัดนี้
 ท่านทนไม่ได้ว่า 'เรานั้นฉันอาหารใน
 เรือนอุปัฏฐากของท่าน' ดังนี้ ทำการ
 ทะเลาะกับเราอีก เราจักรู้กรรมที่เรา
 ควรทำแก่ท่าน" ดังนี้ ในวันรุ่งขึ้น เมื่อ
 พระเถระเข้าไปบิณฑบาตแล้ว จึงช่วย
 ค้อนทุบภาชนะเครื่องบริโภค เผา
 บรรณศาลา แล้วหนีไป.

พระรูปนั้น เป็นมนุษย์แปรตทั้งที่ยังมีชีวิต
 อยู่ ผอมแห้ง มรณภาพแล้วไปเกิดใน
 อเวจีมหานรก. อนาจารที่พระรูปนั้น
 กระทำแล้ว ปราภฏในท่ามกลางมหาชน.

ครั้งนั้น ภิกษุพวกหนึ่งจากเมือง
 ราชคฤห์ มายังเมืองสาวัตถี เก็บบาตร
 และจีวรไว้ในที่ตนไปถึงที่หมู่เพื่อน แล้ว

สตฤ สนฺตีกิ คณฺตุวา วนฺทิตฺวา นิสฺสีทิสฺสุ.

ไปยังสำนักพระศาสดา ถวายบังคมแล้ว
นั่งลง.

สตฤตา เตหิ สทฺธิ ปฏิสนฺถาริ กตฺวา
“กุโธ อาคตฺตฤตา”ติ ปุจฺฉิ. “ราชคฺหา
ภนฺเต”ติ. “โก ตตฺถ โอิวาททานโก
อาจฺริโย”ติ “มหากสฺสปตฺเถโร ภนฺเต”ติ.
“สุขิ ภิกฺขเว กสฺสปสฺสุสา”ติ. “อาม
ภนฺเต เถรสฺส สุขิ, สทฺธิวิหาริโก
ปนฺนสฺส โอิวาท เท ทินฺนเน กุชฺฌิตฺวา
เถเรปิ ปิณฺฑทาย ปวิฏฺเฐ มุคฺคริ
คเหตุวา ปริโภคภาชนานิ ภินฺทิตฺวา
เถรสฺส ปณฺณสาลิ ฌาเปตฺวา
ปลาเย”ติ.

พระศาสดา ทรงทำปฏิสันถารกับภิกษุ
เหล่านั้น แล้วตรัสถามว่า “พวกเธอมา
จากไหน”. พวกภิกษุกราบทูลว่า “จาก
เมืองราชคฤห์ พระเจ้าข้า”. พระศาสดา
ตรัสถามว่า “ใครเป็นอาจารย์ให้โอวาท
ที่นั่น” พวกภิกษุกราบทูลว่า “พระ
มหากัสสปเถระ พระเจ้าข้า”. พระศาสดา
ตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย ท่านกัสสปะ
สบายดีหรือ”. พวกภิกษุกราบทูลว่า
“พระองค์ผู้เจริญ พระเถระเป็นสุข
สบายดี พระเจ้าข้า, แต่ลูกศิษย์ของท่าน
โกธธ เมื่อท่านให้โอวาท แม้เมื่อพระเถระ
เข้าไปบิณฑบาต จึงฉวยค้อนทุบภาชนะ
เครื่องบริโภค เผาบรรณศาลาของ
พระเถระ แล้วหนีไป”.

ติ สุตฺวา สตฺธา “ภิกฺขเว กสฺสปสฺส
เอวรูปเน พาเลน สทฺธิ จรณโต
เอกจฺริยาว เสยฺโย”ติ วตฺวา อิมิ
ธมฺมปเท คาถมาห

พระศาสดาทรงสดับเรื่องนั้นแล้ว จึงตรัส
ว่า “ภิกษุทั้งหลาย การเที่ยวไปคนเดียว
ของกัสสปะ ดีกว่าการเที่ยวไปกับคนพาล
เห็นปานนี้” ดังนี้ แล้วตรัสพระคาถาใน
ธรรมบทว่า

“จรณเจ นาริศจุเฉย
 เสยย์ สทิสมตฺตโน
 เอกจริย์ ทฬัหิ กยิรา
 นตฺถิ พาเล สหายตา”ติ.

อิมญจ ปน วตฺวา ปุน เต ภิกฺขุ
 อามนฺเตตฺวา “น ภิกฺขเว อิทาเนว
 เจโส กุฏฺฐโก ปุพฺเพปิ กุฏฺฐโกว
 น จ อิทาเนว โอวาททายกฺสุ
 กุชฺฌติ ปุพฺเพปิ กุชฺฌติเยวา”ติ
 วตฺวา เตหิ ยาจิโต อตีตํ อหริ.

อตีเต พาราณสีย์ พุรุมทตฺเต
 รชฺชํ กาเรนฺเต โภธิสฺสโต สิงฺคิล-
 สกฺกณโยนียํ นิพฺพตฺติตฺวา วยปฺปตฺโต
 อตฺตโน มนาปี อโนวสุสํ กุลาวกํ
 กตฺวา หิมวณฺตปฺปเทเส วสตี.

อเถโก มกุกฺโข วสุสกาเล อจฺฉินฺนธาเร
 เทเว วสุสนฺเต สีตปีพิโต ทนฺเต

“หากว่าบุคคลเมื่อเที่ยวไป ไม่พบ
 คนดีกว่า หรือเหมือนกับตนไซ้
 ฟังกระทำ การเที่ยวไปคนเดียว
 ให้มั่นคง เพราะความเป็นสหาย
 ในเพราะคนพาล ไม่มี”.

พระศาสดาครั้งตรัสพระคาถานี้แล้ว จึง
 ตรัสกับภิกษุเหล่านั้นอีกว่า “ภิกษุทั้ง
 หลาย ท่านรูปนี้ทำลายกุฎีในบัดนี้เท่านั้น
 หามิได้ แม้ในกาลก่อน ก็ทำลายกุฎี
 เหมือนกัน และเธอโกรธผู้ให้โอวาทใน
 บัดนี้เท่านั้นหามิได้ แม้ในกาลก่อน เธอ
 ก็โกรธเหมือนกัน” พวกภิกษุเหล่านั้นทูล
 อาราธนาแล้ว จึงทรงนำอดีตนิทาน
 มาว่า.

ในอดีตกาล สมัยเมื่อพระเจ้า
 พรหมทัต เสวยราชสมบัติ ณ เมือง
 พาราณสี พระโพธิสัตว์เกิดในกำเนิด
 นกขมิ้น เจริญเติบโตแล้ว ทำรังสำหรับ
 ตน สวยงาม ฝนไม่รั่ว อยู่ในหิมวันต-
 ประเทศ.

ครั้งนั้นถึงตัวหนึ่ง เมื่อฝนตกไม่ขาดสาย
 ในฤดูฝน ถูกความหนาวเปียกเปื้อน

ชาทนุโต โภธิสตุตตสุสาวิทุเร นิสีทิ.

กัตพินนังคางสันนอยุ ฌ ที่ไม่ไกลจาก
พระโภธิสัตว์.

โภธิสตุโต ตั ตถา กิลนุตติ ทิสฺวา
เตน สทุธิ สลฺลปนฺโน ปจฺม
คาถมาห

พระโภธิสัตว์เห็นถึงนั้นลำบากอย่างนั้น
เมื่อจะเจรจากับมัน จึงกล่าวคาถาแรก
ว่า

๘๑. "มนุสฺสสุเสว เต สีสํ
หตุถปาทา จ วานร
อถ เกน นุ วณฺณเณน
อคารนฺเต น วิชฺชตี"ติ.

๘๑. "แน่ะเจ้าลิง ศีรษะ มือ เท้า
ของเจ้าก็เหมือนมนุษย์ เมื่อเป็น
เช่นนั้น เพราะเหตุไร เจ้าจึงไม่มี
เรือน".

ตตถ วณฺณเณนาติ การเณน.
อคารนฺติ ตว นิवासนเคหํ เกน
การเณน นตฺถีติ ปุจฺฉิ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า วณฺณเณน
แปลว่า เพราะเหตุ. ด้วยคำว่า เรือน
นกขมึ้นถามว่า ด้วยเหตุไร เรือนสำหรับ
อยู่อาศัยของเจ้า จึงไม่มี.

ตั สุตฺวา วานโร ทฺติยํ
คาถมาห

วานรได้ยินคำนั้นแล้ว จึงกล่าว
คาถาที่ ๒ ว่า

๘๒. "มนุสฺสสุเสว เม สีสํ
หตุถปาทา จ สิงฺคิล
ยาหุ เสฏฺฐา มนุสฺสเสสุ
สา เม ปณฺณา น วิชฺชตี"ติ.

๘๒. "เฮ้ย เจ้านกขมึ้น ศีรษะ มือ และ
เท้าของเรา เหมือนมนุษย์ก็จริง
(แต่)ชนทั้งหลายกล่าวว่า ปัญญา
ใดประเสริฐในหมู่มนุษย์ ปัญญา
นั้นของเราไม่มี".

ตตถ สิงคิลาทิ ตํ สกุนํ
 นามะนาลปติ.

บรรดาคำเหล่านั้น ลึงเรียกกันนั้น
 โดยชื่อว่า สิงคิละ.

ยानุ เสฏฐา มนุสเสสุติ ยา
 มนุสเสสุ เสฏฐาติ กถนุติ สา มม
 วิจารณปณฺณา นตฺถิ สีสหตฺถปาท-
 ภายพลาทีนิ โลกเ อปุปมานํ
 วิจารณปณฺณาว เสฏฐา สา มม
 นตฺถิ ตสฺมา เม อคารํ น วิชฺชตีติ.

คำว่า ชนทั้งหลายกล่าวว่า
 ปัญญาใด ประเสริฐในหมู่มนุษย์
 ความว่า ชนทั้งหลายกล่าวว่า ปัญญาใด
 ประเสริฐในหมู่มนุษย์ ปัญญาที่ชื่อว่า
 วิจารณปัญญาของเราไม่มีเลย ศีรษะ
 มือเท้า และกำลังกาย เป็นต้น ไม่เป็น
 ประมาณในโลก วิจารณปัญญาเท่านั้น
 ประเสริฐ เราไม่มีปัญญานั้น เพราะ
 ฉะนั้น เรือนของเราจึงไม่มี.

ตํ สุตฺวา โพิสฺสตุโต อิตฺรํ
 คาถาทวยมาห

พระโพธิสัตว์ฟังคำนั้นแล้ว จึง
 กล่าว ๒ คาถานอกนี้ว่า

๘๓. "อนวภูจิตฺติตฺตสฺส
 ลนุจิตฺตสฺส ทุพฺภินเ
 นิจฺจํ อทุทฺทวสีลสฺส
 สุจฺฉภาโว^๑ น วิชฺชตี.

๘๓. "บุคคลผู้มีจิตไม่มั่นคง มีจิตกลับ-
 กลอก ประทุษร้ายมิตร รักษาศีล
 ไม่สม่ำเสมอ ย่อมไม่มีความ
 สะอาด.

๘๔. โส กรสฺसानุภาวํ ตฺวํ
 วีตฺติตฺตสฺส สีสฺยํ
 สีสฺวาตปริตฺตาทนํ
 กรสฺสุ ภูฏิกํ กปี"ติ.

๘๔. แน่เจ้าลึง เจ้าจงสร้างอนุภาพ
 (ของตน) จงเลิกละความทุจริตเสีย
 จงสร้างกระท่อม สำหรับป้องกัน
 ลมหนาว".

^๑ ฉ. สุขภาโว.

ตตถ อนวภูจิตจิตตสุสชาติ
 อปฺปติภูจิตจิตตสุส. ทุพฺภินฺติ
 มิตฺตทุพฺภิสฺส อทฺตวสีลสุสชาติ น
 สพุพฺภาลํ สีลรทฺชนกสุส. โส
 กรสุสฺสาณูภาวํ ตฺวนฺติ โส ตฺวํ
 สมฺม มกฺกญฺญ ปญฺญา ย อฺปฺปาทนตฺถํ
 อานูภาวํ พลํ อฺปาทาย กโรหิ.

วீตฺติวตฺตสุส สีลียนฺติ อตฺตโน
 ทฺสุสีลภาวสงฺฆาตํ สีลียํ อตฺติกฺกมิตฺวา
 สีลฺวา โหหิ. กุฎิกนฺติ สีตฺวาตสุส
 ปรีตฺตาณสมตฺถํ อตฺตโน กุฎิกํ กุลาวกํ
 เอกํ วสนาการกํ กโรหีตี.

มกฺกญฺญ จินฺเตสึ "อัย ตาว
 อตฺตโน อโนวสุสกุฎฺจาเน นิสินฺนภาเว
 มํ ปรีภาสตี" น นิสีทาเปสฺสามิ นํ
 อิมสฺมี กุลาวเก"ติ. ตโต โพิธิตฺตํ
 คณฺหิตฺตกาโม ปกฺชนฺติ. โพิธิตฺตโต

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า บุคคล
 ผู้มีจิตไม่มั่นคง ได้แก่ บุคคลผู้มีจิตไม่
 ตั้งมั่น. คำว่า ผู้ประทุษร้ายมิตร ได้แก่
 ผู้ทรยศต่อมิตร. คำว่า รักษาศีล
 ไม่สม่ำเสมอ ได้แก่ ผู้ไม่รักษาศีล
 ตลอดกาล. คำว่า เจ้าจงสร้างอานุภาพ
 (ของตน) ความว่า แนะนำผู้สหาย เพื่อ
 ให้ปัญญาเกิดขึ้น เจ้าจงเพิ่มอานุภาพคือ
 กำลัง (ของตน).

คำว่า จงเลิกละความทุศีลเสีย
 ความว่า แกจงห้ามความไม่มีศีล
 กล่าวคือ ความเป็นผู้ทุศีลของตนเสีย
 แล้วกลับเป็นผู้มีศีลเถิด. คำว่า กระท่อม
 ความว่า เจ้าจงสร้างกระท่อม คือรัง
 ได้แก่ เรือนสำหรับอยู่หลังหนึ่งเพื่อตน
 ซึ่งสามารถจะป้องกันลมหนาวได้.

ลึงคิดว่า "เจ้านกตัวนี้ดำเราเพราะ
 ตัวนั่งอยู่ในที่ฝนไม่รั่วรด เราจะไม่ให้มัน
 นั่งอยู่ในรังนี้". จากนั้น มันประสงค์จะจับ
 พระโพธิสัตว์ จึงวิ่งไป. พระโพธิสัตว์บิน
 ขึ้นไปที่อื่น. ลึงร้อทำลายรังเหล็กเป็นจุน

๑ ก. ปรีภาสตี.

อุปฺปติตฺวา อญฺเฏตฺถ คโต. มกฺกญฺเฏ แล้วกั้หลีกไป.
 กุลาวกั้ วิทฺธั้สิตฺวา จุณฺณวิจุณฺณั้
 กตฺวา ปกุกามิ.

สตุถา อิมั้ ธมฺมเทสนั้ อาหริตฺวา
 ชาตกั้ สโมธานะสิ "ตทา มกฺกญฺเฏ
 กุฎฺฐามโก อโหสิ สิงฺคิลสกุโณ ปน
 อหเมวา"ติ.

พระศาสดาครั้งทรงนำพระธรรม
 เทศนาขึ้นมาแล้ว จึงทรงประชุมชาดกว่า
 "ถึงในกาลนั้น กลับชาติมาเป็นพระเฒ่า
 กุฎฐ ส่วนนกขมิ้นกลับชาติมาเป็นเราผู้
 ตถาคต" แล.

ปฏิทศกชาตกวณฺณนา ปจฺมา.

พรรณนาปฏิทศกชาดก ที่ ๑ จบ.

๒. ททฎฎฎฎฎฎฎ (๓๒๒)

๘๕. "ททฎฎฎฎฎฎฎ ฎฎฎฎฎฎ
ยฎฎฎ ฎฎฎ ฎฎฎฎฎฎ
อฎฎฎฎฎ ฎ ฎฎฎฎฎ
ฎฎฎฎ ฎทฎฎฎฎฎฎ.
๘๖. ฎฎฎฎ ฎฎฎฎ ฎฎฎฎ
ฎทฎฎฎฎฎ ฎฎฎ ฎฎฎ
ฎฎฎฎ ฎฎฎ ฎฎฎฎ
ฎฎฎฎฎฎ ฎฎฎฎฎฎ.
๘๗. อฎฎฎฎฎ ฎฎฎฎฎฎฎ
ฎฎฎฎฎฎฎฎฎ
ฎฎฎฎฎฎ ฎฎฎ
ฎ ฎฎฎฎ ฎฎฎฎฎฎฎ.
๘๘. ฎ ๑ ฎฎฎ ฎฎฎฎฎ
ฎฎฎฎฎฎฎฎฎ ฎฎฎ
อฎฎฎ ฎฎฎฎ ฎฎฎ
ฎ ฎฎฎฎ ฎฎฎฎฎฎฎ"ฎ.

ททฎฎฎฎฎฎฎ ฎฎฎฎ.

๒. ฎฎฎฎฎฎฎ (๓๒๒)

๘๕. "ขอความเจริญจงมีแก่ท่าน ประเทศ
ที่เราอยู่เสี่ยงดังทฎฎฎะ เราไม่รู้จัก
เสี่ยงนั้น เสี่ยงนั้นดังทฎฎฎะ เพราะ
เหตุไร.
๘๖. ฎฎฎฎ ฎฎฎฎเสี่ยงฎฎฎฎฎฎ
ดังว่า ทฎฎฎะ ฎฎฎฎฎฎ ฎฎฎฎ
ฎฎฎฎของฎฎฎฎฎฎแล้ว ฎฎฎฎ
ฎฎฎฎฎฎ.
๘๗. ฎฎฎฎฎฎฎ ฎฎฎฎฎฎฎ ฎฎฎฎ
ฎฎฎฎฎฎ ฎฎฎฎฎฎฎฎฎ
คนอื่น คนฎฎฎฎนั้นฎฎฎฎฎฎ
อฎฎฎฎฎ ฎฎฎฎฎฎฎ ฎฎฎฎฎฎฎ
ฎฎฎฎฎ.
๘๘. คนฎฎฎฎฎ ฎฎฎฎฎฎฎฎฎ ฎฎฎฎ
ในความสงบ ฎฎฎฎฎฎฎ ฎฎฎฎ
ฎฎฎฎนั้นเป็นฎฎฎฎฎฎฎ ฎฎฎฎฎ
จากการทำบาป ฎฎฎฎฎฎฎฎฎฎฎ
คนอื่น".

ฎฎฎฎฎฎฎฎฎ ฎฎ ๒.

๒. ทตถกายชาตกวรรณนา^๑

(๓๒๒)

ทตถกายติ ภทฺทนุเตติ อิทํ
 สตฺถา เขตวเน วิหรนฺโต อญฺเจตฺตติเย
 อารพฺภ กเถสิ.

ติตฺถิยา กิร เขตวณฺสฺส สมฺมเป
 ตฺสฺมึ ตฺสฺมึ จาเน กณฺญกปฺสฺสเย
 เสยฺยํ กปฺเปนฺติ ปญฺจาทเป ตปฺนฺติ
 นานปฺปการํ มิจฺจาทปฺปี จรฺนฺติ. อถ
 สมฺพหุลา ภิกฺขุ สาวตฺถิยํ ปิณฺฑทาย
 จริตฺวา เขตวณฺํ อาคนฺตุวา
 อนฺตรามคฺเค เต ทิสฺวา คนฺตุวา
 สตฺถารํ อปฺสงฺกมิตฺวา "อตฺถิ นฺ ไซ
 ฆนฺเต อญฺเจตฺตติยานํ สมณ-
 พุราหฺมณานํ^๒ วตฺตสมาทาเน สาโร"ติ
 ปุจฺฉิสฺสุ.

สตฺถา "น ภิกฺขเว เตสํ วตฺตสมาทาเน
 สาโร वा วิเสโส वा อตฺถิ ตณฺหิ

๒. พรรณนาทัตถกายชาดก

(๓๒๒)

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ ณ พระ
 วิหารเชตวัน ทรงปรารภพวกเดียรถีย์
 ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า ขอความเจริญ
 จะมีแก่ท่าน ประเทศที่เราอยู่เสี่ยงดัง
 ทัตถะ ดังนี้ เป็นต้น.

ได้ยินว่า พวกเดียรถีย์สำเร็จการ
 นอนบนที่นอนลาดด้วยหนาม บำเพ็ญ
 ตบะ ๕ อย่าง ปฏิบัติตบะผิดมีประการ
 ต่าง ๆ ณ ที่นั้น ๆ ใกล้พระเชตวัน.
 ครั้งนั้น ภิกษุเป็นจำนวนมาก เทียว
 บิณฑบาต ณ เมืองสาวัตถี แล้วกลับมา
 ยังพระเชตวัน พบพวกเดียรถีย์นั้นใน
 ระหว่างทาง จึงไปเฝ้าพระศาสดาทูลถาม
 ว่า "พระองค์ผู้เจริญ ในการสมาทานวัตร
 ของพวกสมณพราหมณ์ พวกเดียรถีย์มี
 สาระหรือหนอ".

พระศาสดาตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย สาระ
 หรือคุณวิเศษในการสมาทานวัตร ของ

^๑ ฉ. ทตถุภชาตกวรรณนา.

^๒ ฉ. อัย ปาไซ น ทิสฺสติ.

นิหังสียมานัง อุปปริกฺขียมานัง อุกการภูมิมคฺคสทิสํ สสกฺสฺส ททฺธภายนสทิสํ^๑ โหติ”ติ วตฺวา “ททฺธภายนสทิสภาวมสฺส มยํ น ชานาม กถเถ โน ภนฺเต”ติ เตหิ ยาจิตฺโต อตีตํ อหาริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรหุमतฺเต รชฺชํ กาเรนฺเต โพิสฺสตุโต สีหโยนิยํ นิพฺพตฺติตฺวา วยปฺปตฺโต อรณฺเณ ปฏิวสฺติ. ตทา ปน ปจฺฉิมสมฺมุตฺถสมิเป เวลฺลวมิสฺสกํ ตาลวนํ โหติ. ตเตฺรโก สสโก เวลฺลวรุชฺชมุเล เอกสฺส ตาลคจฺจสฺส เหมจฺจา วสฺติ.

โส เอกทิวสํ โคจรมาทาย อาคนฺตุวา ตาลปณฺณสฺส เหมจฺจา นิปนฺโน จินฺเตสิ “สเจ อยํ ปจฺวี สํวญฺญยุย กหํ นุ โข

พวกนั้นไม่มีเลย เพราะว่าวัตรนั้น เมื่อ คั้นคว่ำสอบสวน ย่อมเป็นเหมือนหนทาง ภาคพื้นอันเปื้อนคุณขยะ และเป็นเหมือน กระจ่ายกล้วยมะตูมหล่น” ดังนี้ อันภิกษุ เหล่านั้น ทูลอาราธนาว่า “พระองค์ ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์ไม่ทราบว่าการ สมาทานวัตรนั้น เป็นเหมือนกระจ่ายกล้วย มะตูมหล่น ขอพระองค์โปรดแสดงแก่ พวกข้าพระองค์เถิด” ดังนี้ จึงนำอดีต นิทานมาว่า.

ในอดีตกาลสมัยเมื่อพระเจ้าพรหมทัต เสวยราชสมบัติ ณ เมืองพาราณสี พระ โพิสฺสตรฺว์เกิดในกำเนิดราชสีห์ เจริญวัย แล้วอาศัยอยู่ในป่า. ก็ในกาลนั้นมีป่าตาล ปะปนกับต้นมะตูม ใกล้ทะเลด้าน ตะวันตก. ณ ที่นั้น กระจ่ายตัวหนึ่งอาศัย อยู่ภายใต้ต้นตาลเตี้ยต้นหนึ่ง ใกล้โคน ต้นมะตูม.

วันหนึ่ง กระจ่ายนั้นเที่ยวหากิน แล้วมา นอนอยู่ใต้ใบตาล จำพึงว่า “หากว่า แผ่นดินนี้ถล่มไคร้ เราจะไปไหนหนอ”

^๑ โป. ชา. อฎ. ๔/๓๒๐ ททฺธภาย.

คมิศสามี"ติ. ตสมึเยว ขณ เอกิ
 เวลุปกุกิ ตาลปนุณสุส อุปริ ปตติ.
 โส ตสุส สหุเทน "อทุธา ปจวี
 สัมภูฏี"ติ อุปปติตวา ปจจโต
 อโนโลเกนุโตว ปลายิ.

ตี มรณภยภีตี เวเคน ปลายนตี
 อญโย สสโก ทิสวา ปุจฉิ "กี โภ
 อติวีย ภีโต ปลายสิ"ติ. "มา ปุจฉิ
 โภ"ติ. โส "กี โภ ภีโต"ติ ปจจโต
 ธาวเตว. อิตโร นินวตติตวา
 อโนโลเกนุโตว "เอตถ ปจวี สัมภูฏี"ติ
 อาห. โสปี ตสุส ปจจโต ปลายิเยว.
 เอวํ ตมญโย อทุทส ตมญโยติ เอวํ
 สสกสสนุสสาณิ เอกโต หุตวา ปลายิสสุ.
 เต เอโกปี มิโค ทิสวา เอกโต หุตวา
 ปลายิ.

เอโก สุกโร เอโก โคกณฺโณ เอโก
 มหิโส เอโก ควโย เอโก ขคฺโค เอโก
 พุคฺโข เอโก สึโห เอโก วารโณ
 ทิสวา "กิเมตนุ"ติ วตฺวา "เอตถ ปจวี
 สัมภูฏี"ติ วุตเต ปลายิ. เอวํ

ในขณะนั้นเอง ผลมะตูมสุกผลหนึ่งหล่น
 ลงมาบนใบตาล. กระจ่าตายนั่น ด้วยเสียง
 ของผลมะตูมนั่น ก็คิดว่า "แผ่นดินถล่ม
 แน่" ดังนี้ แล้วกระโดดหนีไปไม่
 เหลียวหลัง.

กระจ่าตัวอื่น เห็นกระจ่าตัวนั้นกลัว
 ตาย กำลังหนีไปโดยเร็ว จึงถามว่า
 "ท่านผู้เจริญ ท่านกลัวอะไรนักหนา จึง
 หนีมา". มันกล่าวว่า "ท่านผู้เจริญ ท่าน
 อย่าถามเลย". กระจ่าตัวนั้น วิ่ง
 ตามหลังไป(พลาจ)ถามว่า "ท่านผู้เจริญ
 ท่านกลัวอะไร". กระจ่าตัวอื่นหนึ่ง พุด
 ไม่เหลียวหลังว่า "แผ่นดินถล่ม ตรงนี้".
 ฝ่ายกระจ่าตัวนั้น จึงหนีตามกระจ่า
 ตัวนั้นไปด้วย. กระจ่าตัวอื่น ๆ
 (ประมาณ)พันตัว เห็นกระจ่าตัวนั้นแล้ว
 จึงพากันวิ่งหนีไปเป็นฝูง. หนีตัวหนึ่งเห็น
 กระจ่าเหล่านั้นแล้ว ก็ร่วมวิ่งหนีไปด้วย.

หมูตัวหนึ่ง ละมั่งตัวหนึ่ง กระบือตัวหนึ่ง
 โคลานตัวหนึ่ง แรดตัวหนึ่ง เสือตัวหนึ่ง
 สุนัขตัวหนึ่ง ช้างตัวหนึ่ง เห็น (ฝูง
 กระจ่า)แล้ว จึงถามว่า "นี่อะไรกัน"
 เมื่อกระจ่าตอบว่า "แผ่นดินถล่มตรงนี้"

อนุกุกเมน โยชนมตตัม ตีรจฺฉานพลํ
อโหสิ.

ตทา โภธิสฺสโต ตํ พลํ ปลาณนฺตํ
ทิสฺวา "กิเมตฺนุ"ติ ปุจฺฉิตฺวา "เอตฺถ
ปจฺวี สํวณฺณตี"ติ สุตฺวา จินฺเตสิ
"ปจฺวี สํวณฺณํ นาม น กทาจิ อตฺถิ
อทฺธา เตสํ กิณฺจ ทสฺสนํ" ภาวิสฺสตี
มยิ โข ปน อุตฺตํ อนาปชฺชนฺเต
สพฺเพ นสฺสนตี ชีวตี เนสํ ทสฺสามิ"ติ.
สีหเวเคน ปุโรโต ปพฺพตปาทำ คนฺตฺวา
ตตฺถ ติกฺขตฺตํ สีหนาทํ นทิ.

เต สีหภยตชฺชิตา "กินุ"ติ นีวตฺติตฺวา
ปิณฺฑิกกา อฏฺฐังสุ. สีโห เตสํ อนฺตรํ
ปวิสิตฺวา "กิเมตฺถํ ปลาณธา"ติ ปุจฺฉิ.
"ปจฺวี สํวณฺณตี"ติ. "เกณ สํวณฺณมานา
ทิกฺขธา"ติ. "หตฺถิ ชานนฺตี"ติ. หตฺถิ
ปุจฺฉิ. เต "มยํ น ชานาม สีหา
ชานนฺตี"ติ วทิสฺสุ. สีหาปี "น ชานาม
พฺยคฺชมา ชานนฺตี"ติ.

ดังนี้ จึงหนีไป(ด้วย). ด้วยประการฉะนี้
จึงมีผลพรรคของสัตว์เดรัจฉาน (ยาว)
ประมาณ ๑ โยชน์ โดยลำดับ.

ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์เห็น
ผลพรรคนั้นกำลังวิ่งหนีไป จึงถามว่า
"นี่อะไรกัน" ได้ฟังว่า "แผ่นดินถล่มตรงนี้"
จึงคิดว่า "ธรรมดาว่าแผ่นดินถล่มไม่มี
เลย ในกาลไร ๆ สัตว์พวกนี้จักเห็นอะไร
เป็นแน่ เมื่อเราไม่สนใจขวบขวาย สัตว์
ทั้งหมดจักพินาศสิ้น เราจะช่วยชีวิตของ
พวกสัตว์เหล่านั้น". แล้วจึงวิ่งไปดักหน้า
ณ เชิงเขา ด้วยกำลังราชสีห์ บันลือ
สีหนาท ณ ที่นั้นสิ้น ๓ ครั้ง.

พวกสัตว์เหล่านั้น สะดุ้งกลัวต่อสีหะ
หันกลับมาเฝ้าจับกลุ่ม(ถามกัน)ว่า "อะไร
(เกิดขึ้น)". สีหะเดินเข้าไประหว่างพวก
สัตว์เหล่านั้น แล้วถามว่า "พวกท่านหนี
มาเพื่ออะไร". พวกสัตว์กล่าวว่า "แผ่นดิน
ถล่ม". สีหะถามว่า "ใครเป็นผู้เห็นแผ่นดิน
ถล่ม". พวกสัตว์กล่าวว่า "ข้างรู้เรื่อง".
สีหะจึงถามข้าง. พวกข้างตอบว่า "พวก

^๑ ฉ. ทสฺสนตํ.

พยุคฺคาปิ “มยํ น ชานาม ชคฺคา
ชานนฺตํ”ติ. ชคฺคาปิ “ควยา ชานนฺตํ”ติ.
ควยาปิ “มหิสสา ชานนฺตํ”ติ. มหิสสาปิ
“โคกณฺณา ชานนฺตํ”ติ. โคกณฺณาปิ
“สุกรา ชานนฺตํ”ติ. สุกราปิ “มิกา
ชานนฺตํ”ติ. มิกาปิ “มยํ น ชานาม
สสกา ชานิสฺสนฺตํ”ติ. สสเกสุ
ปฺจุฉิมมาเนสุ “อຍํ กเถตี”ติ ตํ สสกํ
ทสฺเสสฺสุ.

อถ นํ “เอวํ กิร สมฺม ปสฺสสิ ปจฺวี
สํวณฺณตี”ติ ปฺจุฉิ. “อาม สามี มยา
ทิจฺจา”ติ. “กตฺถ วสนฺโต ปสฺสสิ”ติ
ปฺจุฉิ. “ปฺจุฉิมสมฺมทฺทสมิเป เวลฺวมิสฺสก-
ตาลวเน วสามี อหฺนฺหิ ตตฺถ
เวลฺวรุกฺขมฺมุเล ตาลคฺจฺเณ ตาลปฺณฺณสฺส
เหฏฺฐา นิปนฺโน จินฺตฺเตสี ‘สเจ ปจฺวี
สํวณฺณตี กหํ คมิสฺสามิ’ติ อถ
ตํขณฺณเวว ปจฺวียา สํวณฺณนสทฺทํ
สุตฺวา ปลาโตมฺหิ”ติ.

เราไม่รู้สี่หะรู้”. ฝ่ายสี่หะตอบว่า “แม่
พวกเราก็ไม่รู้ เสือใคร่งรู้เรื่องดี”.

แม่เสือใคร่งก็ตอบว่า “พวกเราไม่รู้ แรด
รู้เรื่องดี”. แม่แรดก็บอกว่า “โคลานรู้”.
แม่โคลานก็พูดว่า “กระบือรู้”. แม่กระบือ
ก็บอกว่า “ละมั่งรู้”. ฝ่ายละมั่งก็แถลงว่า
“สุกรรู้”. ถึงสุกรก็พูดว่า “เนื้อรู้”. เนื้อ
ก็บอกว่า “พวกเราก็ไม่รู้ กระต่าย(อาจ)
จะรู้”. บรรดากระต่ายที่ถูกถาม พวก
กระต่ายก็ชี้กระต่ายตัวนั้นว่า “กระต่ายนี้
บอก(เรื่องแผ่นดิน)ถล่ม”.

ครั้งนั้น สี่หะถามกระต่ายตัวนั้นว่า “แน่
เพื่อน ได้ยินว่า ท่านเห็นแผ่นดินถล่ม
หรือ”. กระต่ายตอบว่า “เราเห็นจะนาย”.
สี่หะถาม “ท่านอยู่ที่ไหนจึงเห็น”. กระต่าย
กล่าวว่า “เราอยู่ที่ป่าตาลปะปนรวมกับ
ต้นมะตูม ใกล้มหาสมุทรด้านตะวันตก
จริงอยู่ เรานอนอยู่ใต้ใบตาล ณ พุ่ม
ตาลเตี้ยที่โคนต้นมะตูมนั้น จำฟังว่า
‘ถ้าหากว่า แผ่นดินถล่มไซ้ เราจะ
ไปไหน’ ดังนี้ ขณะนั้นนั่นเอง เรา
ได้ยินเสียงแผ่นดินถล่ม จึงหนีมา”.

สีโห จินุเตสิ “อตุธา ตสุส
तालपण्डसुस उपरि वेरुवपुकिं पतिव्वा
तत्तुणायनसत्तुणกาसि सुवायिं ती सत्तु
सुत्तวา ‘ปจวี สัมภูฏตี’ติ สณฺณ
อุปปาเทตฺวา ปลายิ ตตฺตโต^๑
ชานิสฺสามิ”ติ.

โส ตี . สสํ คเหตุวา มหาชนํ
อสุสาเสตฺวา “อหิ อิมินา ทิฏฺฐจฺจฺจฺจฺจ
ปจฺวียา สัมภูฏนํ วา อสัมภูฏนํ วา
ตตฺตโต ฅตฺวา อาคมิสฺสามิ ยาว
มมาคมนา ตุมฺเห อิธฺเว โหธา”ติ
สสํ ปิฏฺฐจฺยํ อาริเปตฺวา สีหเวเคน
ปกฺขนฺทิตฺวา ตาลวเน สสํ
โธตาเรตฺวา “เอหิ ตยา ทิฏฺฐจฺจฺจ
ทสฺเสหิ”ติ อาห. “น วิสฺหามิ สามิ”ติ.
“เอหิ มา ภาเย”ติ.

โส เวลฺลวรุขิ อุปสงฺกมิตุํ อสฺกโกนฺโต
อวิทุเร จตฺวา “อิหิ สามิ ทत्तุณาย-
นฺนฺจฺจฺจ”ติ วตฺวา ปจฺมํ คาถมาห

สีหะคิดว่า “ผลมะตุมสุกหล่น
ข้างบนโบริตาลนั้นเป็นแน่ แล้วเกิดเสียง
น่ากลัว(ดัง)ทัทธกะ กระทบตัวนี้นั้นได้
ยินเสียงนั้น ก็เข้าใจว่า ‘แผ่นดินถล่ม’
จึงหนีมา เราจักรู้ข้อเท็จจริง”.

สีหะพากระทบตัวนั้นไป แล้วปลอบ
ฝูงสัตว์ให้สบายใจว่า “เราจะรู้แผ่นดิน
ถล่มหรือไม่ถล่ม จากข้อเท็จจริง ในที่
กระทบตัวนี้เห็น แล้วจักกลับมา พวก
ท่านจงคอย ณ ที่นี้ จนกว่าเราจะกลับ
มา” ดังนี้ แล้วให้กระทบขึ้นหลัง วิ่งไป
ด้วยกำลังสีหะ ให้กระทบลงที่ป่าตาล
แล้วกล่าวว่า “ท่านจงมาชี้ที่ที่ท่านเห็น”.
กระทบกล่าวว่า “เราไม่อาจ นาย”.
สีหะกล่าวว่า “มาเถอะ อย่างกลัวเลย”.

กระทบนั้น เมื่อไม่อาจเข้าใกล้ต้นมะตุม
ได้ จึงยืนอยู่ ณ ที่ไม่ไกลแล้วกล่าวว่า
“นาย ตรงนี้เป็นที่มีเสียงดังทัทธกะ” ดังนี้
แล้วกล่าวคาถาที่ ๑ ว่า

^๑ ฉ. ตตโต.

๘๕. "ททุฎกายติ ภาททนุเต
 ยสุมี เทเส วสามหิ
 อหมุเปตี น ชานามิ
 กิเมตี ททุฎกายตี"ติ.

ตตถ ททุฎกายตีติ ททุฎภาติ
 สทท กโรติ. ภาททนุเตติ ภาทท ตว
 อตถ. กิเมตุนติ ยสุมี ปเทเส อหิ
 วสามิ ตตถ ททุฎกายติ อหมุปี น
 ชานามิ ก็ วา เอตี ททุฎกายติ
 เกน วา การณน ททุฎกายติ เกวล
 ททุฎกายนสทท อสุโสสินติ.

เอว วุตเต สีโห เวลฺลวฺกขมุล
 คนฺตวา ตาลปนฺณสุส เหมฺจฯ
 สสกนฺิปนฺนุชานนฺเจว ตาลปนฺณสุส
 มตฺถเก ปตีตี เวลฺลวปกฺกนฺจ ทิสฺวา
 ปจฺวียา อสฺมฺกฺกนฺนาวํ ตตฺตโต ชานิตฺวา
 สสกํ ปิฏฺจยํ อโรเปตฺวา สีหเวเคน
 ชิปปิ มิคฺสงฺฆานํ สนฺติกํ คนฺตวา
 สทฺพํ ปวฺตตี อโรเจตฺวา "ตุเมห

๘๕. "ขอความเจริญจงมีแก่ท่าน ประเทศ
 ที่เราอยู่นั้นเสียงดังทัตถภา เราไม่
 รู้จักเสียงนั้น เสียงนั้นดังทัตถภา
 เพราะเหตุไร".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เสียงดัง
 ทัตถภา ความว่า กระทำเสียงว่า
 ทัตถภา. คำว่า ภาททนุเต ความว่า
 ขอความเจริญจงมีแก่ท่าน. คำว่า เสียง
 นั้นดังทัตถภาเพราะเหตุไร ความว่า
 เราอยู่ ณ ประเทศใด ประเทศนั้นเสียงดัง
 ทัตถภา แม้เราก็ไม่ทราบว่าเป็นเสียงนั้นดัง
 ทัตถภา เพราะเหตุไร หรือว่าด้วยเหตุ
 อะไร จึงมีเสียงดังทัตถภา เราได้ยินเสียง
 ดังทัตถภาอย่างเดียว.

เมื่อกระต่ายกล่าวอย่างนี้แล้ว สีหะ
 ก็ไปยังโคนต้นมะตูม เห็นที่นอนของ
 กระต่ายภายใต้ใบตาล และเห็นผล
 มะตูมสุกหล่นลงไปเหนือใบตาล จึง
 ทราบข้อเท็จจริงว่า แผ่นดินมิได้ถล่ม
 แล้วจึงให้กระต่ายขึ้นหลัง รีบไปยังชุมนุม
 ของหมู่เนื้อด้วยกำลังสีหะ บอกเรื่อง
 ทั้งหมด แล้วปลอบใจฝูงเนื้อว่า "พวก

มา ภายถา"ติ มิคคณํ อสุสาเสตฺวา ทานอย่างกลัวเลย" ดังนี้ แล้วปล่อยไป.
วิสขุเชสิ.

สเจ หิ ตทา โพธิสตุโต น ภเวยฺย ก็ในกาลนั้น หากว่า พระโพธิสัตว์ไม่มีไซรั
สพฺเพ สมุทฺทํ ปวิสิตฺวา นสุเสยฺยํ สัตว์ทั้งหมดอาจตกมหาสมุทรพินาศสิ้น
โพธิสตุตํ ปน นิสฺสาย สพฺเพ ชีวิตํ แต่เพราะอาศัยพระโพธิสัตว์ สัตว์ทั้งหมด
ลภิสฺสูติ. จึงรอดชีวิต.

๘๖. "เวลฺลวํ ปตฺติํ สุตฺวา
ททฺธภนฺติ สสฺส ชฺวี
สสฺสสุ วจันํ สุตฺวา
สนฺตตฺตา มิคฺวาหิณี.

๘๖. "กระต่าย ได้ยินเสียงมะตูมหล่น
ดังว่า ททฺธภะ จึงวิ่งหนี ผุ่งเนื้อ
พังค้ำของกระต่ายแล้ว พากัน
สะดุ้งกลัว.

๘๗. อปฺปตฺวา ปทฺวิญฺญาณํ
ปรโฆसानุสฺสาริโน
ปนาทปรมา^๑ พาลา
เต โหนฺติ ปรปฺตฺติยา.

๘๗. ปุณฺชนเหล่าใด ยังไม่รู้จริง ซึ่ง
เรื่องราว เชื่อตามโฆษณาของ
คนอื่น คนเหล่านั้นเชื่อคนอื่น
อย่างยิ่ง เป็นคนพาล เป็นผู้ขึ้นอยู่
กับคนอื่น.

๘๘. เย จ สีเลน สมฺปนฺนา
ปญฺญาเยปฺสเม รตา
อารกา^๒ วิรตา ธีรา
น โหนฺติ ปรปฺตฺติยา"ติ.

๘๘. คนเหล่าใด ถึงพร้อมด้วยศีล ยินดี
ในความสงบ ด้วยปัญญา คน
เหล่านั้นเป็นนักปราชญ์ เว้นไกล
จากการทำบาป เป็นผู้ไม่ขึ้นอยู่กับ
คนอื่น".

^๑ ก. ปมาทปรมา.

^๒ ก. อารตา.

อิมา ติสฺโส อภิสมฺพุทฺธคาถา.

ทั้งสามคาถานี้ เป็นคาถาที่พระ
พุทธเจ้าตรัส (หลังจาก) ตรัสรู้แล้ว.

ตตฺถ เวลฺลวณฺติ เวลฺลวปกฺกั.
ททฺธภณฺติ เอวํ สทฺทํ กุรุมาณั.
สนฺตตฺตาทิ อุตฺตราสา. มิควาหิณฺติ
อเนกสทฺสสงฺฆาตา มิคคณา มิคเสนา.
ปทฺวิญฺญาณนฺติ วิญฺญาณปทํ โสต-
วิญฺญาณโกฏฺฐาสิ อสมฺปาปฺุณฺิตฺวาติ
อตุโถ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า มะตฺตุม
ได้แก่ ผลมะตฺตุมสูก. คำว่า ททฺธภะ
ได้แก่ ทำเสียงอย่างนี้. คำว่า สดฺตุงฺกฬว
ได้แก่ หวาดเสียว. คำว่า ผฺงนฺเื้อ ได้แก่
หมู่เนื้อ คือเสนาเนื้อ นับได้หลายพัน.
คำว่า เรือรราว ได้แก่ แนวทางแห่ง
วิญฺญาณ อธิบายว่า ไม่ทันถึงส่วนที่จะ
พึงรู้แจ้งทางหู.

เต โหนฺติ ปฺรปตฺติยาติ เต
ปฺรโฆสฺสานุสฺวาริโน ตเมว ปฺรโฆสสงฺฆาตํ
ปนาทํ “ปฺรมนฺ”ติ มณฺญมาณา
อนุทฺพาลา ปุณฺธุชฺชนา วิญฺญาณปทฺสฺส
อปฺปตฺตตฺตาย ปฺรปตฺติยาวิ โหนฺติ
ปเรสิ วจันฺติ สทฺทหิตฺวา, ยิ วา ตํ
วา กโรนฺติ.

คำว่า คนเหล่านั้น เชื่อคนอื่นอย่างยิ่ง
ความว่า ปุณฺธุชนเหล่านั้น เชื่อโฆษณา
ของคนอื่น คือ สำคัญการส่งเสียงร้อง
กล่าวคือการโฆษณา ของคนอื่นนั้นว่า
“เป็นสิ่งสำคัญยิ่ง” เป็นอันธพาลตามเชื่อ
คนอื่น เพราะยังไม่ทันรู้เรื่องราว คือ
เชื่อคำของคนอื่น แล้วทำตามที่เชื่อ
อย่างใดอย่างหนึ่ง.

สีเลนฺนาติ อริยมคฺเคน อาคตสีเลน
สมนฺนาคตา. ปญฺญาเยปฺสเม รตฺตาติ
มคฺเคนเววาคตปญฺญาเย กิเลสอุปฺสเม
รตฺตา. ยถา จ สีเลน เอวํ ปญฺญาเยปิ
สมนฺนาคตา กิเลสฺอุปฺสเม รตฺตาติปิ อตุโถ.

คำว่า สีล ได้แก่ ประกอบด้วยศีล
ซึ่งมาพร้อมกับอริยมรรค. คำว่า ยินฺตีใน
ความสงบด้วยปัญญา ความว่า ยินฺตีใน
ความสงบกิเลสด้วยปัญญา ซึ่งมากับ
มรรค. อธิบายว่า ประกอบด้วยปัญญา

อารกา วิรตา ธีราติ ปาปกิริยโต
 อารกา วิรตา ปณฺชิตา. น โหนฺตึติ
 เต เอวรูปา โสตาปนฺนา ปาปโต
 โอรตภาเวน กิเลสฺปสม อภิตฺตภาเวน
 จ เอกวารํ มคฺคณาณน ปฏิวิทฺธมฺมา
 อญฺเณสํ กณฺเณตานุมฺปิ น สทฺทหนฺติ
 น คณฺหนฺติ. กสฺมา ? อตฺตโน
 ปจฺจกฺขตฺตา.

เตน วุตฺตํ

อสุสฺสทฺโท อกตญฺญ จ
 สนฺธิจฺเฉโท จ โย นโร
 หตาวกาโส วนฺตาโส
 สเว อุตฺตมโปริโสติ.

สตฺถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา
 ชาตกํ สโมธาเนสิ "ตทา สีโห
 อหเมวา"ติ.

ททฺธภายชาตกวรรณนา ทุตฺติยา.

เหมือนประกอบด้วยศีล ยินดีแล้วใน
 ความสงบกิเลส.

คำว่า คนเหล่านั้น เป็นนักปราชญ์เว้น
 ไกลจากการทำบาป ความว่า เป็น
 บัณฑิตเว้นไกลจากการทำบาป. คำว่า
 น โหนฺติ ความว่า คนเหล่านั้น คือผู้เป็น
 พระโสดาบันเห็นปานนี้ ทางตลอดธรรม
 แล้ว ด้วยความยินดียิ่งในความสงบกิเลส
 เพราะงดเว้นจากบาปและด้วยมรรคญาณ
 วาระเดียว ย่อมไม่เชื่อถือคำของผู้อื่น
 แม้กล่าวอยู่. เพราะเหตุไร ? เพราะ
 ประจักษ์แก่ตัวเอง.

ด้วยเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า :

นรชนใดไม่เชื่อง่าย มีปกติรู้พระ
 นิพพาน อันปัจจัยทำไม่ได้ตัด
 ที่ต่อ มีโอกาสอันกำจัดแล้ว มี
 ความหวังอันคลายแล้ว นรชนั้นแล
 เป็นบุรุษสูงสุด.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนา (มาตรัสแล้ว) จึงทรงประชุม
 ชาดกว่า "สีหะในกาลนั้น กลับชาติ
 มาเป็นเราผู้ตถาคตแล".

พรรณนาททฺธภายชาดก ที่ ๒ จบ.

๓. พุรหมทตฺตชาตกวรรณนา

(๓๒๓)

ทวยํ ยาจนโก ราชชาติ อิทํ
 สตุถา อาพีว นิสฺสาย อคฺคาพีวเจตฺติเย
 วิหรนฺโต กุฎิการสิกฺขาปทํ อารพฺภ
 กเถสิ.

วตุถุ เหฏฺฐา มณิกฺขนุชชาติเก^๑
 อาคตเมว. อธิ ปน สตุถา "สจฺจํ กิร
 ตุมฺเห ภิกฺขเว ยาจนพฺพลา วิญฺญตฺติ-
 พฺพลา วิหรณา"ติ วตุวา "อาม ภนฺเต"ติ
 วตุเต เต ภิกฺขุ วิครหิตฺวา "ภิกฺขเว
 ไปราณกปณฺชิตา ปจฺวิสฺสเรน รณฺณา
 ปวาริตาปี ปณฺณจฺจตฺตญฺจ เอกํ จ
 เอกปฏฺฐลิํ อฺปาหนยฺคํ ยาจิตฺถกามา
 หิโรตฺตปฺปโรทภเยน^๒ มหาชนมชฺฉเม
 อกเถตฺวา รโห กถยีสฺสุ"ติ วตุวา อตีตํ
 อหาริ.

๓. พรรณนาพรหมทัตฺตชาดก

(๓๒๓)

พระศาสดาเมื่อทรงอาศัยเมืองอาพีว
 ประทับอยู่ ณ อัคคาพีวเจตีย์ ทรงปรารภ
 สิกขาบทที่ว่าด้วยการสร้างกุฎิ ตรัสพระ
 ธรรมเทศนานี้ว่า ขอถวายพระพร
 มหาบพิตร คนขอยอมประสพ ๒ สิ่ง
 ดังนี้เป็นต้น.

เนื้อเรื่องมาแล้วในมณิกขันธชาดก
 ตอนต้น. แต่ในเรื่องนี้พระศาสดาตรัสว่า
 "ภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า เธอทั้งหลาย
 ชอบขอ ชอบทำวิญญุตติ จริงหรือ"
 เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า "จริง
 พระเจ้าข้า" ดังนี้แล้ว ทรงตำหนิภิกษุ
 เหล่านั้น ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย บัณฑิต
 แต่ปางก่อน แม้พระราชาผู้เป็นใหญ่ใน
 แผ่นดินปวารณาแล้ว มีความประสงค์
 จะขอร่วมไปไม้ และรองเท้าชั้นเดียวคู่หนึ่ง
 ยังไม่กล้าบอกท่ามกลางมหาชน เพราะ
 ละอายและเกรงกลัวต่อบาป จึงบอกใน
 ที่ลับ" ดังนี้แล้ว ทรงนำอดีตนิทานมาว่า.

^๑ ฉ. มณิกนุชชาติเก.

^๒ ฉ. หิโรตฺตปฺปโรทภเยน.

อดีตเต กปิลภูเจ อุตตรปญจาล-
นคเร ปญจาลราช ราชู กาเรนเต
โพธิสตุโต เอกสมิ นิคมคาม
พราหมณกุล นิพพตติตวา วยปุตโต
ตกุกสิล คนุตวา สพฺพสิปฺพานิ
อุคคณฺหิตวา อปรมาเค ตาปสฺสปพฺพชฺช
ปพฺพชิตวา หิมวฺนเต อุฏฺฐาจริยา
วณฺมุลผลาณเลน ยาเปนฺโต จิริ วสิตวา
โลณมฺพิลเสวณตฺถาย มนุสฺสสปถิ จรฺนฺโต
อุตฺตรปญฺจาลนคฺริ คนุตวา ราชฺยยาเน
วสิตวา ปุณฺทิวเส ภิกฺขุ ปฺริเยสฺมาโน
นคฺริ ปวิสิตวา ราชทฺวาริ สมฺปาปฺนิ.

ราชา ตสฺสาจาเร ปสิทิตวา มหาตเล
นิสิทาเปตวา ราชารหิ โภชนิ โภเชตวา
ปฏฺิณฺณ คเหตุวา อุฏฺฐาเนเยว วสาเปสิ.

โส นิพฺพุธิ ราชคเหเยว ภูณฺชนฺโต
วสฺถานสฺสจฺเจเนน หิมวฺนตฺเมว คนุตฺกาโม
หุตฺวา จินฺเตสิ “มยฺหิ มคฺคิ คจฺจนฺตสฺส

ในอดีตกาล สมัยเมื่อพระเจ้า
ปัญจาลราช เสวยราชสมบัติ ณ อุตตร-
ปัญจาลนคร ในแคว้นกปิละ พระ
โพธิสัตว์เกิดในตระกูลพราหมณ์ ณ บ้าน
ในนิคมหนึ่ง เจริญวัยแล้ว ไปยังเมือง
ตักกสิลาเล่าเรียนศิลปศาสตร์ทั้งมวลแล้ว
ในกาลต่อมา ได้บวชเป็นพระดาบส
เลี้ยงชีพอยู่ด้วยเผือก มัน และผลไม้
น้อยใหญ่ในป่า ด้วยปลีแข้ง(เดินไปเอง)
ในป่าหิมพานต์ อยู่เป็นเวลานาน เพื่อ
ต้องการจะเสพรสเค็มรสเปรี้ยว จึง
ท่องเที่ยวไปยังถิ่นมนุษย์ ลุถึงอุตตร-
ปัญจาลนคร พักอยู่ที่พระราชอุทยาน
วันรุ่งขึ้น จึงเที่ยวหาภิกษา เข้าไปยัง
พระนคร ลุถึงประตูราชนิเวศน์.

พระราชาทรงเลื่อมใสในจรรยาที่ดีงาม
ของท่าน จึงนิมนต์ให้ท่านนั่ง ณ ท้อง-
พระโรง แล้วนิมนต์ให้ท่านฉันโภชนะ
สำหรับพระราชารับปฏิญญาให้ท่าน
พักอยู่ ณ อุทยานนั่นเอง.

พระดาบสนั้น ฉันอยู่ในพระราชนิเวศน์
เป็นประจำ เมื่อสิ้นฤดูฝนแล้ว ประสงค์
จะไปยังป่าหิมพานต์ จึงคิดว่า “เมื่อเรา

เอกปฏุลิกา อุปาหนา เจว
ปณฺณจฺจตฺตญฺจ ลหฺรฺ วัฏฺฏติ ราชานํ
ยาจิสฺสามี"ติ.

โส เอกทิวสํ ราชานํ อุตฺตยานํ อาคณฺตุวา
วณฺทิตฺวา นิสินฺนํ ทิสฺวา "อุปาหนญฺจ
จตฺตญฺจ ยาจิสฺสามี"ติ จินฺนเตตฺวา ปุณ
จินฺนเตสิ "ปริ 'อิมํ นาม เทหี'ติ ยาจนฺโต
โรทติ นาม ปโรปิ 'นตฺถี'ติ วทณฺโต
ปฏฺวิโรทติ นาม มา โห ปน มํ โรทณฺโต
มหาชโน อทฺทส มา ราชานนฺติ รโห
ปฏฺวิจฺจนฺนญฺจาเน อโมปิ โรทิตฺวา ตฺถนฺหิ
ภวิสฺสามา"ติ. อถ นํ "มหाराช รโห
ปจฺจาสิสามี"ติ อาท.

ราชา ตํ สุตฺวา ราชปุริเส อปสฺสกฺกิ.

โพธิสฺสโต "สเจ มยิ ยาจนฺเต ราชา
น ทสฺสติ เมตฺติ โน ภิชฺชิสฺสติ ตสฺมา
น ยาจิสฺสามี"ติ ตํทิวสํ นามํ คเหตุ
อสฺสกฺโกนฺโต "คจฺจ ตาว มหाराช
ปุเนกทิวสํ ชานิสฺสามี"ติ อาท.

เดินทาง ควรได้รองเท้าชั้นเดียวคู่หนึ่ง
และร่วมไปไม้สักคันหนึ่ง เราจะขอพระ
ราชา" ดังนี้.

วันหนึ่ง ท่านเห็นพระราชเสด็จมายัง
พระราชอุทยาน ประทับนั่งไหว้อยู่ จึงคิด
ว่า "เราจะขอรองเท้าและร่วม" ดังนี้ แล้ว
คิดใหม่ว่า "บุคคลเมื่อขอผู้อื่นว่า 'ท่าน
จงให้สิ่งชื่อนี้' ชื่อว่า ย่อมร้องขอแม้คนอื่น
เมื่อกล่าวว่า 'ไม่มี' ชื่อว่า ร้องปฏิเสธ
มหาชนอย่าได้เห็นเราร้องขอ และเห็น
พระราชาร้องปฏิเสธเลย ฉะนั้น เรา
ทั้งสองจะร้องขอกัน ในที่ลับอันไม่เปิดเผย
แล้ว จักนั่ง". ลำดับนั้น ท่านจึงถวาย
พระพรพระราชานั้นว่า "มหาบพิตร
อาตมาอยากจะเฝ้าในที่ลับ".

พระราชาทรงสดับคำนั้นแล้ว จึงให้พวก
ราชบุรุษถอยห่างออกไป.

พระโพธิสัตว์คิดว่า "ถ้าเมื่อเราขอ พระ
ราชาไม่พระราชทาน ความนับถือของ
เรา (ทั้งสอง) ก็จักขาด เพราะฉะนั้น
เราจะไม่ขอ" ดังนี้ เมื่อไม่อาจจะขู่อ
(สิ่งของ) วันนั้นได้ จึงถวายพระพรว่า

ปุน เอกทิวส์ รมุโณ อุตฺตยานัน
 อาคตกาเล ตเถว ปุน ตเถวาทิ เอว
 ยาจิตุ อสกุโกนุตฺตเสวสุส ทฺวาทส
 วสุธานี อติกฺกนฺตานิ.

ตโต ราชชา จินฺตเสสิ "มยุหิ อุตฺตโย 'รโห
 ปจฺจาสีสามี'ติ วตฺตวา ปริสาย อปคตายน
 กิณฺจิจิ วตฺตุน วิสฺหติ วตฺตูกามสุเสวสุส
 ทฺวาทส วสุธานี อติกฺกนฺตานิ จิริ
 โข ปนฺสุส พุรฺหมจฺริยิ จรฺนุตฺตสุส
 อุกฺกณฺจิตฺตวา โภเค ภูณฺชิตฺตกาโม รชฺชํ
 ปจฺจาสีสตี มณฺเฑ รชฺชสุส ปน นามํ
 คเหตุ อสกุโกนฺโต ตฺถุนฺหิ โหติ อชฺช
 ชานิสฺสุสามิหิ^๑ รชฺชํ อาที กตฺตวา ยํ
 อิจฺจติ ตํ ทสุสามี"ติ. โส อุตฺตยานัน
 คนฺตฺตวา วนฺทิตฺตวา นิสฺสินฺโน โโพธิสฺตฺเตน
 "รโห ปจฺจาสีสามี"ติ วตฺตเต ปริสาย
 อปคตายน ตํ กิณฺจิจิ วตฺตุน อสกุโกนฺตํ
 อาห "ตฺตเมห ทฺวาทส วสุธานี 'รโห
 ปจฺจาสีสามี'ติ วตฺตวา รโห ลทฺธาปี

"มหาบพิตร ขอเชิญพระองค์เสด็จไป
 ก่อนเถิด อาตมาจะทราบในวันรุ่งขึ้น".

วันรุ่งขึ้น เวลาพระราชเสด็จมา
 ยังอุททยานแล้ว เมื่อท่านก็ไม่อาจจะขอ
 เหมือนเดิมนั่นเอง ล่วงไปถึง ๑๒ ปี.

ต่อมาพระราชดำริว่า "พระผู้เป็นเจ้าของ
 เรา กล่าวหาว่า 'พบในที่ลับ' ดังนี้
 เมื่อบริษัทถอยไปแล้ว ก็ไม่อาจจะพูด
 อะไร ๆ ได้ ๑๒ ปี ล่วงไปแล้ว ท่านก็ยัง
 ประสงค์จะพูดอยู่ ท่านประพฤติพรหม-
 จรรย์มานาน ชะรอยท่านกระสันใคร่จะ
 บริโภคโภคะ หวังราชสมบัติ เมื่อไม่อาจ
 ระบุ ชื่อราชสมบัติจึงนิ่งเสีย เราจะรู้วันนี้
 จะให้สิ่งที่ท่านปรารถนา แม้กระทั่ง
 ราชสมบัติ". ท้าวเธอเสด็จไปยังอุททยาน
 ทรงนมัสการ แล้วก็ประทับนั่งลง เมื่อพระ
 โภธิสัตว์ถวายพระพรว่า "อาตมาหวังใน
 ที่ลับ" ดังนี้ เมื่อบริษัทถอยไปแล้ว ท่าน
 ก็ไม่อาจทูลบอกอะไรได้ จึงตรัสว่า "ท่าน
 พุดมาตลอด ๑๒ ปีว่า 'หวังในที่ลับ'

^๑ ฉ. ทานิสฺสุสามิ.

กิญจิ วตตุํ น สกุกโถถ อหํ โว รชชํ
อาที วตฺวา สพฺพํ ปวาเรมิ นิพฺภยา
หฺตฺวา ยํ โว รุจฺจติ ตํ ยาจถา”ติ.

“มหาราช ยมหนํ ยาจามิ ตํ ทสฺสสี”ติ.
“ทสฺสสามิ ภาณฺเต”ติ อาห. “มหาราช
มยหนํ มคฺคํ คจฺจนฺตสฺส เอกปฏฺฐลิเก
อุปาหนยฺเค ปณฺณจฺจตฺตณฺจ ลทฺฐํ
วฏฺฐตี”ติ. “เอตฺตกํ ภาณฺเต ตฺเมห
ทฺวาทส วสฺसानิ ยาจิตฺตํ น สกุกโถถา”ติ.
“อาม มหาราชา”ติ. “กีการณา ภาณฺเต
เอวมกตฺถา”ติ.

“มหาราช ‘อิมํ นาม เม เทหี’ติ
ยาจนฺโต โรหติ นาม ‘นตฺถี’ติ วทนฺโต
ปฏฺฐโรหติ นาม ‘สเจ ตฺวํ มยา ยาจิตฺ
น ทเทยฺยาสี ตํ โน โรหิตํ ปฏฺฐโรหิตํ
มหาชนิน มา ปสฺสตุ’ติ เอตทตฺถํ รโห
ปจฺจาสีสามี”ติ วตฺวา อาทิตฺติ ติสฺโส
คาถา อภาสิ

พอได้ที่ลับแล้ว ก็ไม่อาจจะพูดอะไร ๆ
เลย ข้าพเจ้าขอปวารณาท่านทุกอย่าง
ตั้งต้นแต่ราชสมบัติ ท่านจะปลดปล่อย
จงขอสิ่งที่ท่านชอบใจเถอะ”.

พระโพธิสัตว์ถวายพระพรว่า “มหาบพิตร
พระองค์ จะพระราชทานสิ่งนี้อาตมาขอ
หรือ”. พระราชาตรัสว่า “ท่านผู้เจริญ
ข้าพเจ้าจะถวาย”. พระโพธิสัตว์ถวาย
พระพรว่า “มหาบพิตร อาตมาเดินทาง
ควรได้รองเท้าชั้นเดียว และร่วมไปไม้”.
พระราชาตรัสถามว่า “ท่านผู้เจริญ ท่าน
ไม่อาจขอสิ่งของมีประมาณเท่านี้ ตลอด
๑๒ ปีหรือ”. พระโพธิสัตว์ถวายพระพร
ว่า “ขอถวายพระพร มหาบพิตร”. พระ
ราชาตรัสถามว่า “ท่านผู้เจริญ เพราะ
เหตุไรท่านจึงได้ทำอย่างนี้”.

พระโพธิสัตว์ถวายพระพรว่า “มหาบพิตร
บุคคลขออยู่ว่า ‘ท่านจงให้สิ่งนี้แก่เรา’
ชื่อว่า ร้องขอ อีกคนหนึ่งกล่าวว่า ‘ไม่มี’
ชื่อว่า ร้องปฏิเสธ อาตมาต้องการที่ลับ
เพื่อเหตุเพียงเท่านั้นว่า ‘ถ้าว่าอาตมาขอ
พระองค์แล้ว พระองค์ไม่พระราชทาน
ไซ้’ มหาชนอย่าเห็นการร้องขอ และ

๘๙. "ทวยี่ ยาจนโก ราช
 พรหมทตต นิคจจติ
 อลามิ ธนลามิ วา
 เอวิธมมา หิ ยาจนา.

๙๐. ยาจนั โรทนั อานุ
 ปญจาลานั รเถสภ
 โย ยาจนั ปจจกขชาติ
 ตมาหุ ปฏิโรทนั.

๙๑. มั มาททสัสนุ โรทนตั
 ปญจาลา สุสภาคตา
 ตุวั วา ปฏิโรทนตั
 ตสุมมา อิจจามหิ รโห"ติ.

ตตถ ราช พรหมทตตตติ ทวีหิปี
 ราชานั อาลปติ. นิคจจตติ ปฏิลภติ
 วินุทติ. เอวิธมมาติ เอวิธสภาวา.
 อานุติ ปณุชิตา กเถนติ. ปญจาลานั
 รเถสภชาติ ปญจาลรฏจสส อิสสร
 รทปวร. โย ยาจนั ปจจกขชาติติ โย
 ปน ตั ยาจนัง นตถิตติ ปฏิกุชิตติ.

ร้องปฏิเสธของเราเลย" ดังนี้ แล้วกล่าว
 ๓ คาถาตอนต้นว่า

๘๙. "ถวายพระพร ท่านท้าวพรหมทัต
 คนขอย่อมประสบ ๒ สิ่ง คือ ไม่ได้
 หรือได้ทรัพย์ เพราะว่าการขอมมี
 ธรรมดาอย่างนี้.

๙๐. ท่านผู้ยิ่งใหญ่ แห่งปัญจาลรัฐ
 บัณฑิตเรียกผู้ขอว่า ผู้ร้องขอ(และ)
 เรียกผู้บอกคั้นการขอว่า ผู้ร้อง
 ปฏิเสธ.

๙๑. ชาวปัญจาละ มาชุมนุมกันแล้ว
 อย่าได้เห็นอาตมาผู้ร้องขอ หรือ
 อย่าเห็นพระองค์ ผู้ร้องปฏิเสธเลย
 เพราะฉะนั้น อาตมาจึงปรารภนา
 ที่ลับ".

บรรดาคำเหล่านั้น พระโพธิสัตว์
 เรียกพระราชาด้วยคำทั้งสองว่า "ท่าน
 ท้าวพรหมทัต". คำว่า ประสบ ได้แก่
 ได้ คือ พบ. คำว่า มีธรรมดาอย่างนี้
 ได้แก่ มีสภาพอย่างนี้. คำว่า เรียก
 ความว่า บัณฑิตเรียก. คำว่า ท่าน
 ผู้ยิ่งใหญ่แห่งปัญจาลรัฐ ได้แก่ ผู้

ตมาหุติ ตํ ปฏิกุชิปนํ ปฏิวโรทนนฺติ
 อาหุ กถนฺติ มํ มาททสํสูติ ตว
 รฏฺฐวาสิโน ปญฺจาลา สุตฺตมาคตา อมฺหํ
 โรทนนฺตํ มา อททสํสูติ.

ราชา โพิธิตตฺตสฺส คารวลกฺขณ
 ปสํสิตฺวา วรํ ททมาโน จตฺตถํ คาถมาห

๙๒. "ททามิ เต พุราหฺมณฺ ไรหิณฺนี
 ควํ สหสฺสํ สห ปุํคเวณ
 อริโย หิ อริยสฺส กถํ น ทชฺเช
 สุตฺวาน คาถา ตว ธมฺมยฺตุตา"ติ.

ตตฺถ ไรหิณฺนฺนฺติ รตฺตวณฺณานํ.

อริโยติ อจารสมฺปนฺโน. อริยสฺสาติ
 อจารสมฺปนฺนสฺส. กถํ น ทชฺเชติ
 เกณ การณฺน น ททेषฺย. ธมฺมยฺตุตาติ

เป็นใหญ่ คือผู้ประเสริฐแห่งปัญจาลรัฐ.
 คำว่า ผู้บอกคืนการขอ ความว่า ผู้ใด
 ห้ามผู้นั้นว่า ไม่มี. คำว่า บัณฑิต
 เรียกการขอนั้น ความว่า บัณฑิตเรียก
 คือกล่าวการห้ามการขอนั้นว่า การร้อง
 ปฏิเสธ. คำว่า ชาวปัญจาละอย่าได้
 เห็นอาตมา ความว่า ชาวปัญจาละผู้
 อาศัยแคว้นของพระองค์ มาชุมนุมกัน
 แล้ว อย่าได้เห็นอาตมาผู้ร้องขอเลย.

พระราชาทรงเลื่อมใสในลักษณะ
 ความเคารพของพระโพธิสัตว์ เมื่อจะ
 พระราชทานพร จึงตรัสคาถาที่ ๔ ว่า

๙๒ "ข้าแต่พราหมณ์ ข้าพเจ้าจะถวาย
 โคแดง พร้อมทั้งจำฝูง ๑,๐๐๐ ตัว
 แก่ท่าน จริงอยู่ อริยชนพึงคาถา
 ประกอบด้วยธรรม ของท่านแล้ว
 ไฉนจะไม่ถวายแก่อริยชนเล่า".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า แดง
 ได้แก่ มีสีแดง.

ผู้สมบูรณ์ด้วยจรรยาที่ดีงาม ชื่อว่า
 อริยชน. คำว่า แก่อริยชน ได้แก่ ผู้ถึง
 พร้อมด้วยจรรยาที่ดีงาม. คำว่า ไฉน

การณยุตฺตา.

โพธิสตุโต ปน "นาหิ มหาราช
 วตฺตูกาเมหิ อตฺถิโก ยมฺหิ ยาจามิ
 ตเทว เทหิ"ติ เอกปฏฺฐิกิ อฺปาหนํ
 ปณฺณจฺจตฺตญฺจ คเหตุวา "มหาราช
 อปฺปมตฺโต โหหิ สึลํ รกฺขาหิ
 อฺโปสถกมฺมํ กโรหิ"ติ ราชานํ โอวทิตฺวา
 ตสฺส ยาจนฺตสฺสเสว หิมวณฺฺตํ อคฺมาสิ.
 ตตฺถ อภิญญา จ สฺมาปตฺติโย จ
 นิพฺพตฺเตตฺวา พุรฺหมโลกปรายโน อโหสิ.

สตุตา อิมิ ฐมฺมเทสนํ อahrtiva
 ชาตํ สโมธานฺสิ "ตทา ราช
 อานนฺโท อโหสิ ตาปโส ปน
 อหเมวา"ติ.

พุรฺหมตฺตฺชาตกวรรณนา ตติยา.

จะไม่ถวายแล้ว ความว่า ไม่ถวาย
 เพราะเหตุไร. คำว่า ประกอบด้วยธรรม
 คือ ประกอบด้วยเหตุ.

ฝ่ายพระโพธิสัตว์ ถวายพระพรว่า
 "มหาบพิตร อาตมาไม่ต้องการวัตตูกา
 ขอพระองค์จงพระราชทานสิ่งทีอาตมาขอ
 ถေး" ดังนี้ แล้วถือเอารองเท้าชั้นเดียว
 และร่วมใบไม้ (ให้) โอวาทพระราชาว่า
 "มหาบพิตร ขอพระองค์อย่าประมาท
 จงรักษาศีล ทำอุโบสถเถิด" ดังนี้ เมื่อ
 พระราชานั้นทรงอ่อนวอนอยู่นั่นเอง ได้
 กลับไปยังป่าหิมพานต์. ท่านให้อภิญญา
 และสมาบัติ เกิด ณ ป่าหิมพานต์นั้น
 (ตายแล้ว) ไปเกิดบนพรหมโลก.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนานั้นมาแล้ว ทรงประมวลชาดกว่า
 "พระราชาในกาลนั้น ได้กลับชาติมาเป็น
 พระอานนท์ ส่วนพระดาบสได้กลับชาติ
 มาเป็นเราผู้ตถาคตแล".

พรรณนาพรหมทัตชาดก ที่ ๓ จบ.

๔. จมมสาฎกษาทก (๓๒๔)

๙๓. "กลุยานรูโป วตายิ จตุปปโท
สุภทโท เจว สุเปสโล จ
โย พุราหมณิ ชาติมนตุปปนุ
อปจายติ เมณทวโร ยสสุสิ.

๙๔. มา พุราหมณิ อิตตทสฺสเนน
วิสุสสาสมาปชฺชิ จตุปปทสฺส
ทพฺพูปหาริ อภิกตตุกาโม
อวสกุติ ทสฺสติ สุปฺพหาริ.

๙๕. อรุญฺจि ภคฺคา ปติโต ขาริภาโร
สพฺพิ ภณฺทํ พุราหมณฺสฺเสว ภินฺนํ
อุโปปี พาหา ปคฺคเยหฺว กนฺทติ
อภิธาเวติ หญฺณติ พุรฺหมจาริ.

๕. จัมมสาฎกษาทก (๓๒๕)

๙๓. "แพะเป็นสัตว์ ๔ เท้า มีรูปร่างงาม
จริงหนอ น่าเจริญใจ ทั้งมีความ
ประพัติน่ารัก รู้จักนอบน้อม
พราหมณ์ ผู้ถึงพร้อมด้วยชาติและ
มนต์ จัดเป็นแพะตัวประเสริฐ มี
ยศศักดิ์.

๙๔. พราหมณ์ ท่านอย่าได้ถึงความ
คั่นเคยต่อสัตว์ ๔ เท้า เพราะการ
พบเห็นเพียงชั่วคราว แพะต้องการ
จะชนท่านให้ถนัด จึงย่อตัว จักได้
ชนได้ง่ายเข้า.

๙๕. กระดุกขาหัก บริหารที่หาบไปก็
ตกหล่น ภัณฑะสิ่งของทั้งปวงของ
พราหมณ์นั้นแหละ แดกทำลาย
พราหมณ์ประคองแขน แม้ทั้งสอง
คร้าครวญอยู่ว่า ช่วยด้วย แพะ
ชนผู้ประพัตินพรมจรรย์.

๙๖. เอวํ โส นินโต เสติ
โย อปุชํ ปสํสตี
ยถาหมชช ปหโต
หโต เมณฺฑเทน ทุมฺมตี"ติ.

จัมมสาฎกชาดกํ จตุตถํ.

๙๖. ผู้ใดสรรเสริญคนที่ไม่ควรบูชา ผู้นั้น
จะต้องถูกเขาทำร้าย นอน(คร่ำ-
ครวญ)อยู่ เหมือนอย่างเราผู้
ทราบบัญญา ถูกแพะชนทำร้าย
ในวันนี้".

จัมมสาฎกชาดก ที่ ๔.

๔. จมมสาฎกขาทกวรรณนา

(๓๒๔)

กल्याณรูปโป วตายนุตติ อิทํ
 สตุถา เขตวเน วิหรนุโต จมมสาฎกํ
 นาม ปริพุพชกํ อารพุก กเถสิ.

ตสฺส กิร จมมเมว นิवासนญจ
 ปารุปนญจ. โส เอกทิวสํ ปริพุพ-
 ชการามา นิกุขमितฺวา สวตฺถิยํ ภิกฺขาย
 จรนุโต เอฬิกานํ ยฺยฺยณฺณจํ
 สมฺปาปฺณิ. เอฬิกอ ตํ ทิสฺวา
 ปฺหริตฺกามโ อโสภิกิ. ปริพุพชโก
 "เอสมุหนิ" อปจิตฺติ ทสฺเสตฺติ"ติ น ปฏิกฺกมิ.
 เอฬิกอ เวเคน อาคนฺตุวา ตํ อฺฐุมฺหิ
 ปฺหริตฺวา ปาเตสิ. ตสฺส ตํ อสนฺตสฺส
 ปคฺคฺคณการณํ ภิกฺขุสฺสเม ปากฺกํ อโหสิ.

ภิกฺขุ ฐมฺมสภายํ กถํ สมฺภูจฺจาเปสฺสุ
 "อาวฺโส จมมสาฎกปริพุพชโก อสนฺต-
 สมฺปคฺคฺคณํ กตฺวา วินาสมฺปตฺโต"ติ.
 สตุถา อาคนฺตุวา "กาย นุตฺถ ภิกฺขเว

๕. พรรณนาจัมมสาฎกขาคก

(๓๒๕)

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ ณ พระ
 เขตวันมหาวิหาร ทรงปรารภปริพุพชกชื่อ
 จัมมสาฎก ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า
 แพบีรูปร่างจริงหนอ เป็นต้น.

เล่ากันมาว่าปริพุพชกนั้นมีแผ่นหนัง
 เท่านั้นเป็นเครื่องนุ่งห่ม. วันหนึ่งปริพุพชก
 นั้น ออกจากอารามของปริพุพชกเที่ยว
 ไป เพื่อภิกษาหารในพระนครสาวัตถี
 จนลู่ถึงสถานที่สำหรับชนแพะ. แพบเห็น
 ปริพุพชกนั้นแล้ว ต้องการจะชน จึง
 ย่อตัวลง. ปริพุพชกคิดว่า "แพะตัวนี้
 แสดงการนอบน้อมเรา" จึงมิได้ถอยหลบ.
 แพบีวิ่งมาโดยเร็ว ขวิดขาอ่อนเขาให้
 ล้มลง. เหตุที่เขายกย่องแพะ ซึ่งเป็น
 อสัตบุรุษนั้น ได้แพร่สะพัดไปในหมู่ภิกษุ.

ภิกษุทั้งหลาย ยกเรื่องขึ้นสนทนากันใน
 ธรรมสภาว่า "ผู้มีอายุทั้งหลาย จัมม-
 สาฎกปริพุพชกทำการยกย่องอสัตบุรุษ
 จึงถึงความพินาศ". พระศาสดาเสด็จมา

๑. น. เอส มยฺหิ.

เอตริหิ กถาย สนฺนิสินฺนา"ติ ปุจฺจิตฺวา
 "อิมาย นามมา"ติ วุตฺเต "น ภิกฺขเว
 อิทาเนว ปุพฺเพเปส อสนฺตสมฺปคฺคหิ
 กตฺวา วินาสํ ปตฺโต"ติ วุตฺวา อตีตํ
 อหริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรฺหมทตฺเต
 รชฺชํ กาเรนฺเต โพิสฺสตุโต เอกสฺมึ
 วาณิชฺกุเล นิพฺพตฺติตฺวา วณิรชฺชํ กโรติ.
 ตทา เอโก จมฺมสาฎกปริพฺพาชโก
 พาราณสียํ ภิกฺขาย จรฺนฺโต เอฬกานํ
 ยฺชฺฌณฺณฺจานํ ปตฺวา เอฬกํ โอสกฺกนฺตํ
 ทิสฺวา "อปฺจิตี เม กโรตี"ติ สญฺญา
 อปฺปฏิกฺกมิตฺวา "อิมสํ เอตฺตกานํ
 มนุสฺसानํ อนฺตเร อยํ เอโก เอฬโก
 อมฺหากํ कुณฺโณ ชานาตี"ติ อญฺชลิ
 ปคฺคยฺห จิตฺโกว ปจฺมํ คาถมาห

๙๓. "กลฺยาณรูปํ วตายํ จตฺตปฺปโท
 สุภทฺทโก เจว สุเปสโล จ

ตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวก
 เอนั่งสนทนาเรื่องอะไรกันหนอ" เมื่อ
 พวกภิกษุกราบทูลว่า "เรื่องชื่อนี้
 พระเจ้าข้า" ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลายมิใช่
 แต่ในบัดนี้เท่านั้น แม้ในกาลก่อน
 จัมมสาฎกปริพาชกนั้น ทำการยกย่อง
 อัสตบุรุษถึงความพินาศ" ดังนี้แล้ว ทรง
 นำอดีตนิทานมาว่า.

ในอดีตกาลครั้งเมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 เสวยราชย์ ณ พระนครพาราณสี พระ
 โพิสฺสตรว์บังเกิดในตระกูลพ่อค้าตระกูลหนึ่ง
 ทำการค้า. ครั้งนั้น ปริพาชกชื่อจัมม-
 สาฎกคนหนึ่ง เทียวไปเพื่อภิกษาหาร
 ในพระนครพาราณสี ลุถึงสนามชนแพะ
 เห็นแพะตัวหนึ่งกำลังย่อตัวลง ไม่ถอยหนี
 ด้วยความสำคัญว่า "แพะทำความ
 เคารพเรา" คิดว่า "ในระหว่างผู้คนมี
 ประมาณเท่านี้ แพะตัวนี้ตัวเดียว ย่อม
 รู้คุณของเรา" จึงยืนประคองอัญชลีอยู่
 ที่เดียว พลังกล่าวคาถาที่ ๑ ว่า

๙๓. "แพะเป็นสัตว์ ๔ เท้า มีรูปร่างงาม
 จริงหนอ น่าเจริญใจ ทั้งมีความ

โย พุราหมณฺ์ ชาติมนุตฺตูปปนุํ
 อปจายติ เมณฺุทวโร ยสฺสสุสี"ติ.

ตตฺถ กลฺยานฺุไปติ กลฺยาน-
 ชาติโก. สุเปสฺสโลติ สฺกุญฺจ ปิยสีโล.
 ชาติมนุตฺตูปปนุณฺุติ ชาติยา มนุเตหิ
 จ สมฺปนฺนํ. ยสฺสสุสีติ วณฺุณภณฺนเมตฺติ.

ตสฺมี ขณฺเ อापณฺเ นิสินฺุโน
 ปณฺุชิตวานิไซ ตํ ปริพฺพาชกํ
 นิเสธฺนุโต ทฺุติยํ คาถมาห

๙๔. "มา พุราหมณฺ อิตฺตฺรทสฺสเนน
 วิสฺสาสมฺาปชฺุติ จตฺตฺปทสฺส
 ทพฺุหปฺุหารํ อภิกตฺตฺกาโม^๑
 อวสฺกุกติ ทสฺสติ สฺุปฺุหารนฺุติ.

ประพฤตินำรัก รู้จักนอบน้อม
 พุราหมณฺ์ ผู้ถึงพร้อมด้วยชาติและ
 มนตฺ์ จัดเป็นแพะตัวประเสริฐ มี
 ยศศักดิ์".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า มี
 รูปงาม ได้แก่ มีชาติกำเนิดอันงาม.
 คำว่า มีความประพฤตินำรัก ได้แก่
 มีปกติ น่ารักดี. คำว่า ผู้ถึงพร้อม
 ด้วยชาติและมนตฺ์ ความว่า ผู้สมบูรณ์
 ด้วยชาติและมนตฺ์ทั้งหลาย. คำว่า
 ผู้มียศ เป็นคำกล่าวยกย่องสรรเสริญ.

ในขณะนั้น พ่อค้าผู้เป็นบัณฑิต
 นั่งอยู่ที่ร้านตลาด เมื่อจะห้ามปราม
 ปริพาชกนั้น จึงกล่าวคาถาที่ ๒ ว่า

๙๔. "พุราหมณฺ์ ท่านอย่าได้ถึงความ
 คุ่นเคยต์อัสตฺ์ ๔ เท้า เพราะการ
 พบเห็นเพียงชั่วครู่ แพะต้องการ
 จะชนท่านให้ถนัด จึงย่อตัวก้มหัว
 จักได้ชนได้ง่ายเข้า".

^๑ ฉ. อภิกงฺขมาโน.

ตตถ อิตฺตททสฺสเนนาติ ขณิก-
ทสฺสเนน.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เพราะ
การพบเห็นเพียงชั่วคราว ได้แก่ เพราะ
การพบเห็นเพียงชั่วขณะ.

อิตรสฺส ปน ปณฺชิตวาณิขสฺส
กถนุตสฺสเสว เมณฺชโก เวเคนาคนฺตฺวา
อุรุมฺหิ ปหริตฺวา ตํ ตตฺถเว เวทนาปตฺตํ
กตฺวา ปาเตสิ. โส ปริเทวมาโน นิปชฺชติ.
สตุถา ตํ การณํ ปกาเสนฺโต ตติยํ
คาถมาห

ก็เมื่อพ่อค้าผู้เป็นบัณฑิตคนนี้กำลัง
กล่าวเตือนอยู่นั่นเอง แพะวิ่งมาโดยเร็ว
ชนขาอ่อน ทำให้ปริพาชกนั้นได้รับความ
เจ็บปวด ล้มลงตรงนั่นเอง. ปริพาชกนั้น
นอนร้องคร่ำครวญอยู่. พระศาสดาเมื่อ
จะทรงประกาศเหตุนี้ จึงตรัสพระคาถา
ที่ ๓ ว่า

๙๕. "อุรฺฎฺฐิ ภาคฺคา ปติโต ชาริภาโร
สพฺพิ ภาณฺทํ พุราหฺมณสฺสเสว ภินฺนํ
อุโปปี พานา ปคฺคเยหฺว กนฺทติ
อภิวาตฺ^๑ หนฺนติ พุรฺหฺมจารินฺ"ติ.

๙๕. "กระดุกขาหัก บริหารที่หาบไปก็
ตกหล่น ภัณฑะสิ่งของทั้งปวงของ
พราหมณ์นั้นแหละ แตกทำลาย
พราหมณ์ประคองแขน แม้ทั้งสอง
คร่ำครวญอยู่ว่า ช่วยด้วย แพะ
ชนผู้ประพฤติพรหมจรรย์".

ตสฺสตุถโถ ภิกฺขเว ตสฺส
ปริพฺพาชกสฺส อุรฺฎฺฐิกํ ภาคฺคํ ชาริภาโร
ปติโต ตสฺมี ปริวตฺตมาเน ยํ ตสฺส
พุราหฺมณสฺส อุปรณฺณภาณฺทํ ตํ สพฺพมฺปิ
ภินฺนํ. โส อุโป หตฺถเ อุกฺขิปิตฺวา

พึงทราบความแห่งคาถานั้นว่า
ภิกษุทั้งหลาย กระดุกขาของปริพาชกนั้น
หัก บริหารที่หาบไปตกหล่น เมื่อ
ปริพาชกนั้น ล้มกลิ้งไปอยู่ อุปรณฺณและ
ภัณฑะของพราหมณ์นั้นแม้ทั้งปวง แตก

^๑ อ. อภิวาต.

ปริวาเรตฺวา จิตฺ ปริสํ สนฺธาย
 “อภิวาตํ หนฺนติ พุรฺหมจารินฺ”ติ
 วทฺนฺโต กนฺทติ โรทติ ปริเทวติ.

ปริพฺพชาโก จตฺตถํ คาคํ อาห

๙๖. “เอวํ โส นิหโต เสติ
 โย อปุชํ ปสฺสตี^๑
 ยถาหฺมชฺช ปหโต
 หโต เมณฺฑชน ทุมฺมตี”ติ.

ตตฺถ อปุชฺนติ อปุชฺนียํ
 ยถาหฺมชฺชชาติ ยถา อหํ อชฺช
 อสนฺตสมฺปกฺคหํ กตฺวา จิตฺ เมณฺฑชน
 ทพฺพิปปหาเรน ปหโต เอตฺถเว มารีโต.

ทุมฺมตีติ นิปุပ္พโย. เอวํ โย
 อญฺโยปิ อสนฺตสมฺปกฺคหํ กริสฺสตี
 โสปี อหํ วีย ทุกฺขํ อญฺญวิสฺสตีติ.
 อิติ โส ปริเทวฺนโต ตตฺถเว ชีวิตกฺขยํ

ทำลาย. ปริพชกนั้นพูดหมายเอาบริษัท
 ผู้ยกมือทั้งสองขึ้นห้ามปราม ยืนอยู่ว่า
 “ช่วยด้วย แพะชนผู้ประพฤติพรหมจรรย์”
 คร่ำครวญร้องไห้พร่ำรำพัน.

ปริพชกกล่าวคาถาที่ ๔ ว่า

๙๖. “ผู้ใดสรรเสริญคนที่ไม่ควรบูชา ผู้นั้น
 จะต้องถูกเขาทำร้าย นอน(คร่ำ-
 ครวญ)อยู่ เหมือนอย่างเราผู้
 ทรามปัญญา ถูกแพะชนทำร้าย
 ในวันนี้”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ผู้ไม่
 ควรบูชา ได้แก่ ผู้ไม่น่าบูชา คำว่า
 เหมือนเราในวันนี้ ความว่า เหมือน
 เราผู้ทำการยกย่องอัสตบุรุษ ยืนอยู่
 ถูกแพะชนอย่างถนัดถนี่ ตายในที่นี้
 นั้นเองในวันนี้.

คำว่า ผู้ทรามปัญญา ได้แก่ ผู้ปราศจาก
 ปัญญา. บุคคลแม้อื่นใด จักทำการ
 ยกย่องอัสตบุรุษ แม้บุคคลนั้นจักเสวย
 ทุกข์เหมือนเราฉะนั้น. ปริพชกนั้น

^๑ ก. นมฺสฺสตี.

ปตฺโต.

สตฺถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา
ชาตกํ สโมธานฺสิ "ตทา จมฺมสาฎโก
เอตฺรหิ จมฺมสาฎโก อโหสิ ปณฺทิต-
วานฺนิไซ ปน อหเมวา"ติ.

จมฺมสาฎกชาตกวรรณนา จตฺตฺถา.

กำลังคร่ำครวญอยู่ ก็ถึงความสิ้นชีวิตอยู่
ตรงนั้นเอง ด้วยประการฉะนี้.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว ทรงประมวลชาดกว่า
"จัมมสาฎกปริพาชกในกาลนั้นได้กลับชาติ
มาเป็นจัมมสาฎกปริพาชก ส่วนพ่อค้าผู้
เป็นบัณฑิตได้กลับชาติมาเป็นเรวตถาคต
นั้นเอง" ดังนี้.

พรรณนาจัมมสาฎกชาดก ที่ ๔ จบ.

๕. โคธราชชาตก (๓๒๕)

๙๗. "สมณนุตติ มณฺญมาโน
อุปกณฺฐี อสณฺณตติ
โส มํ ทณฺฑเทน ปาหาสิ
ยถา อสฺสสมณเณ ตถา.

๙๘. กิณฺเด ชฎาหิ ทุมฺเมธ
กิณฺเด อชินสาฎิยา
อพฺพานฺตรนฺเด คหณํ
พาหิรํ ปริมชฺชสิ.

๙๙. เอหิ โคธ นินฺวตฺตสฺสุ
ภฺวชฺช สาลินโมทนํ
เตลํ โลณฺณจ เม อตฺถิ
ปฺหุตํ มยฺหํ ปิปฺพลิ.

๑๐๐. เอส ภิยฺโย ปเวกฺขามิ
วุมฺมิกํ สตปิริสํ
เตลํ โลณฺณจ กิณฺเดสิ
อหิตํ มยฺหํ ปิปฺพลี"ติ.

โคธราชชาตกํ ปณฺจมํ.

๕. โคธราชชาตก (๓๒๕)

๙๗. "เราสำคัญท่านผู้ไม่สำรวจ ว่าเป็น
สมณะ จึงได้เข้าไปหา(แต่)ท่าน
ไม่เป็นสมณะ โดยประการที่เอา
ท่อนไม้ประหารเรา.

๙๘. แนะดาบสผู้มีปัญญาทราวม จะมี
ประโยชน์อะไร ด้วยชฎาสำหรับ
ท่าน จะมีประโยชน์อะไรด้วย
หนังสือสำหรับท่าน ภายในของ
ท่านรกรูปร่าง ท่านย่อมขัดสีแต่
ภายนอก (เท่านั้น).

๙๙. แนะเหี้ย เจ้าจงกลับมาบริโภค
ข้าวสุกอันประณีตเถิด น้ำมันและ
เกลือของเรามีอยู่ ดีปลีก็มีมาก.

๑๐๐. เรานั้น จะเข้าไปสู่จอมปลวกเล็ก
๑๐๐ ชั่วบุรุษให้ยิ่งขึ้นไป น้ำมัน
และเกลือของท่าน จะมีประโยชน์
อะไร ดีปลีของท่าน หาเป็น
ประโยชน์เกื้อกูล สำหรับเราไม่".

โคธราชชาตก ที่ ๕.

๕. โคธราชชาตกถณณา

(๓๒๕)

สมณนุตฺติ มณฺญมาโนติ อิทํ
 สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต กุหํ ภิกขุ
 อารพฺภา กถเสสิ.

วตฺถุ เหฏฺฐา วิตุถาริตเมว. อิทาปี
 ภิกขุ ตํ ภิกขุ อานตฺวา "อโย ภาณเต
 กุหโก"ติ สตุถุ ทสฺเสสฺสุ. สตุถา "น
 ภิกฺขเว อิทาเนว ปุพฺเพปี เอส
 กุหโกเยวา"ติ วตฺวา อตีตํ อานริ.

อตีเต พาราณสีโย พุรหุหมทตฺเต
 รชฺชํ กาเรนฺเต โพิธิตฺโต โคธโยนิโย
 นิพฺพตฺติตฺวา วยปฺปตฺโต กายฺปปนฺโน
 อรณฺเณ วสตี.

เอโก ทฺสฺสึลตาปโส ตสฺส อวิทฺุเร
 ปณฺณสาลํ มาเปตฺวา วาสํ กปฺเปสิ.
 โพิธิตฺโต โคจราย จรนฺโต ตํ
 ทิสฺวา "สิลวณฺตตาปสฺส ปณฺณสาลา

๕. พรรณนาโคธราชชาดก

(๓๒๕)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
 พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภภิกษุ
 ผู้หลอกลวง ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า
 สำคัญท่านว่าเป็นสมณะ ดังนี้ เป็นต้น.

เรื่องราวให้พิสดารแล้วในหนหลัง
 นั้นแล. แม้ในที่นี้ภิกษุทั้งหลายก็นำภิกษุ
 รูปนั้นมาแสดงแด่พระศาสดาว่า "ข้าแต่
 พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุนี้เป็นคนโกหก"
 ดังนี้. พระศาสดาตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย
 มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้น แม้ในปางก่อน
 ภิกษุนี้ก็เป็นผู้หลอกลวงเหมือนกัน" ดังนี้
 แล้ว ทรงนำอดีตนิทานมาว่า.

ในอดีตกาลสมัยเมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 เสวยราชสมบัติ ในพระนครพาราณสี
 พระโพธิสัตว์ บังเกิดในกำเนิดเห็น
 เจริญวัยแล้ว มีร่างกายสมบูรณ์อยู่ในป่า.

ดาบสทศศีลรูปหนึ่ง สร้างบรรณศาลา
 อาศัยอยู่ในที่ไม่ไกลพระโพธิสัตว์นั้น.
 พระโพธิสัตว์ออกเที่ยวแสวงหาอาหาร
 พบบรรณศาลานั้นจึงคิดว่า "จักเป็น

ภวิสฺสตี"ติ ตตฺถ คนฺตฺวา ตํ วนฺทิตฺวา
อตฺตโน วนฺนฺจฺจฺนเมว คโต.

อถกทิวสํ โส ญฺญตฺวาปโส อฺปฺนฺจฺจฺนเมว
สมฺปาทิตํ มธฺมมํสํ ลภิตฺวา "กึ
มํสนฺนาเมตฺนุ"ติ ปุจฺฉิตฺวา "โคธมํสนุ"ติ
สุตฺวา รัสตณฺหาย อภิกฺขโต "มยฺหํ
อสุสมปทํ นิพทฺธํ อาคจฺฉมามํ โคธํ
มาเรตฺวา ยถารุจึ ปจิตฺวา ขาทิสฺสสามิ"ติ
สฺปฺพิทฺธิกญฺญกภณฺฑาทินิ คเหตุวา ตตฺถ
คนฺตฺวา มุคฺคริ กาสาเวน ปฏิจฺฉาเทตฺวา
โพธิสฺตตฺตฺสสา คมนํ โอลิเกนฺโต
ปณฺณสาลทฺวาเร อฺปฺสนฺตฺปฺสนฺโต วย
นีสฺสิทิ.

โส อาคคนฺตฺวา ตํ ปทฺฐจฺฉินฺทฺริยํ
ทิสฺสวา "อิมินา อมฺหากํ สขาทิกมํสํ
ขาทิตํ ภวิสฺสตี ปรีคฺคณฺหามิ นนุ"ติ
อโรวาเต จตฺวา สวีรคฺคณฺธํ สมายิตฺวา
สขาทิกมํสฺสฺส ขาทิตภาวํ ฅตฺวา ตาปสํ
อนฺุปคฺมม ปฏิจฺฉกมิตฺวา จริ.

บรรณศาลาของดาบสผู้มีศีล" จึงเข้าไป
ในที่นั้น ไหว้ดาบสนั้นแล้วไปอยู่ที่อยู่ของ
ตนที่เดียว.

ครั้งวันหนึ่ง ดาบสโกงรูปนั้นได้เนื้ออัน
อร่อยที่เขาปรุงสำเร็จแล้ว ในตระกูล
อุปัฏฐาก จึงถามว่า "นั่นชื่อว่าเนื้ออะไร"
ได้ฟังว่า "เนื้อเหี้ย" ถูกความอยากในรส
ครอบงำ จึงคิดว่า "เราจักฆ่าเหี้ยตัวที่มา
สู่อาศรมของเราเป็นประจำปรุงแกงกินตาม
ชอบใจ" จึงถือเอาเครื่องปรุง มีเนยใส
นมข้นและเครื่องเทศเป็นต้นไป ในที่นั้น
เอาผ้ากาสาจะคลุมไม้ค้อนไว้มิดชิด
เฝ้าดูการมาของพระโพธิสัตว์ นั่งทำเป็น
ดูจงบเสี้ยมเจียมตัวอยู่ ที่ประตูบรรณ-
ศาลา.

พระโพธิสัตว์นั้นมาเห็นพระดาบสนั้น
มีกิริยาไม่น่าไว้ใจคิดว่า "พระดาบสนี้ จัก
ได้กินเนื้อสัตว์เหมือนกับเราเข้าแล้ว เรา
จะกำหนดดูพระดาบสนั้น" ดังนี้แล้ว
ยืนอยู่ใต้ลมสดก่อกายดู รู้ว่าพระดาบส
กินเนื้อสัตว์ จึงไม่เข้าไปใกล้พระดาบส
ถอยกลับ ค่ล่านไปแล้ว.

โสปี ตสฺส อนาคมนํ ฌตฺวา มุคฺครํ
 ขิปิ. มุคฺครอ สรีเร อปติตฺวา นงฺคุฏฺฐโกฏฺฐิ
 ปาปฺณิ. ตาปโส "คจฺฉ วิรฺทฺโธสมิ"ติ
 อาห. โพิสฺสตุโต "มํ ตาว วิรฺทฺโธสิ
 จตฺตาโร ปน อปาเย น วิรฺทฺโธสิ"ติ
 ปลายิตฺวา จงฺกมฺนโกฏฺฐิยํ จิตฺวมุมิํ
 ปวิสิตฺวา อญฺเณน จิตฺุเทน สีลํ
 นีหริตฺวา เตน สทฺธิํ สลฺลปฺนฺโต เทว
 คาถา อภาสิ

๙๗. "สมณนฺตํ มณฺณมาโน
 อฺปคณฺฐิ อสฺสณฺตํ
 โส มํ ทณฺเฑน ปาหาสิ
 ยถา อสฺสมโน ตถา.

๙๘. กิณฺเต ชฎาหิ ทุมฺเมธ
 กิณฺเต อชินฺสาฎิยา
 อพฺภานฺตรนฺเต คหณํ
 พหฺหิรํ ปริมฺชฺชสิ"ติ.

ตตฺถ อสฺสณฺตนฺติ กายาทีหิ
 อสฺสณฺตํ อสฺสมณฺเมว สมานํ ตํ
 "สมโน เอโส"ติ สมิตปาปตาย สมตาย

ฝ่ายพระดาบสนั้น รู้ว่าเหี้ยนนั้นไม่มา จึง
 ขว้างไม้ค้อนไป. ไม้ค้อนไม่ถูกกาย
 (พลาด) ไปถูกปลายหาง. พระดาบส
 กล่าวว่า "ไปเถิด เราพลาดเสียแล้ว".
 พระโพธิสัตว์กล่าวว่า "ท่านพลาดเรา
 ก่อน แต่ท่านจะไม่พลาดอบายทั้งสิ้น"
 ดังนี้แล้ว หนีไปเข้าจอมปลวก ซึ่งอยู่
 ท้ายที่จกรม โผล่ศีรษะออกทางช่องอื่น
 เจรจาอยู่กับพระดาบสนั้น ได้กล่าว ๒
 คาถาว่า

๙๗. "เราสำคัญท่านผู้ไม่สำรวจ ว่าเป็น
 สมณะ จึงได้เข้าไปหา(แต่)ท่าน
 ไม่เป็นสมณะ โดยประการที่เอา
 ท่อนไม้ประหารเรา.

๙๘. แนะดาบสผู้มีปัญญาทราวม จะมี
 ประโยชน์อะไร ด้วยชฎาสำหรับ
 ท่าน จะมีประโยชน์อะไรด้วย
 หนังสือสำหรับท่าน ภายในของ
 ท่านรกรุงรัง ท่านยอมขัดสีแต่
 ภายนอก (เท่านั้น)".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ผู้ไม่
 สำรวม ความว่า เราสำคัญท่านผู้ไม่
 สำรวมด้วยทวารมีกายทวารเป็นต้น ผู้ไม่

“สมณเณ”ติ มนุญมาโน อุปคณฺฉิ.

ปาหาสีติ ปหริ. อชินสาฎิยาติ เอกังสั
กตฺวา ปารุเตน อชินจฺมฺเมเน ตฺยหัง โโก
อตฺถเ.

อพฺภนฺตฺรณฺเตติ ตว สรียพฺภนฺตฺริ วิสฺปุริ
วีย อลาพฺ คุถฺปุโร วีย อวาเว
อาสีวิสฺปุโร วีย วมฺมิโก กิเลสคฺชน.

พาหิรฺนฺติ เกวลั พหิ สรีย ปริมฺชฺชสิ(ติ)
อนฺโต ผุสฺตาย พหิ มฺภูจฺตาย
หตฺถิลฺลนฺทํ วีย อสฺสฺลนฺทํ วีย จ โหติ.

ตี สุตฺวา ตาปโส ตติยํ คาถมาห

๙๙. “เอหิ โคร นิเวตฺตสฺสุ
                    ภฺวชฺ สาสิณฺโมทนํ
                    เตลั โลณฺบฺจ เม อตฺถิ
                    ปฺหุตี มยฺหัง ปิปปลีสฺ”ติ.

เป็นสมณะนั่นเอง ว่า “เป็นสมณะ”
เพราะสงบระงับบาปกรรมเสียได้ ด้วย
หมายความว่า “ผู้นี้เป็นสมณะ” จึงได้เข้าไปหา.

คำว่า ประหารแล้ว คือทำร้ายแล้ว.
คำว่า หนึ่งเสีย ความว่า ประโยชน์
อะไร ด้วยหนึ่งเสียที่ท่านห้ามทำเฉยียงบ่า
ข้างหนึ่งสำหรับท่าน.

คำว่า ภายในของท่าน ความว่า
ภายในสรีระของท่าน รกซ์ฎด้วยกิเลส
เหมือนน้ำเต้าที่เต็มด้วยยาพิษ เหมือน
หลุมที่เต็มด้วยคุถ เหมือนจอมปลวก
เต็มไปด้วยอสรพิษ.

คำว่า ภายนอก ความว่า ท่านขัดสีแต่
สรีระภายนอกอย่างเดียว คือเรือนร่าง
ภายนอกเป็นราวกะคุถข้างคุถม้า เพราะ
ภายในหยาบ ภายนอกเกลี้ยงเกลา.

ดาบสฟังคำนั้นแล้วกล่าวคาถาที่ ๓ ว่า

๙๙. “แณะเหี้ย เจ้าจงกลับมาบริโภค
ข้าวสุกอันประณีตเกิด น้ำมันและ
เกลือของเรามีอยู่ ดีปลีของเรา
ก็มีมาก”.

ตตถ ปหุติ มยหิ ปิปลลิตติ น
 เกวลล สาลีนโมทนํ เศลโลณเมว
 หิงคุชริกสิงคิเวรมริจปิปลลิตปิปภทํ กฏุก-
 ภณฺทมุปี มยหิ พหุ อตฺถิ เตนาภิสงฺขตํ
 สาลีนโมทนํ ภูณฺช เอหิตฺติ.

ติ สุตฺวา โพิธิตฺโต จตฺตถํ
 คาถมาห

๑๐๐."เอส ภียโย ปเวกฺขามิ
 วมฺมิกํ สติปฺริสํ
 เศลล โลณณฺจ กิณฺเตสิ
 อหิตํ มยหิ ปิปลลิตฺติ."

ตตถ ปเวกฺขามิตฺติ ปวิสิสฺสามิ.
 อหิตนฺติ ยํ เอตํ ตว กฏุกภณฺทสงฺขตํ
 ปิปลลิตฺติ เอตํ มยหิ อหิตํ อสฺปฺปายนฺติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ดีปลี
 ของเราก็มีมาก ความว่า มิใช่จะมีแต่
 ข้าวสุกอันประณีต น้ำมันและเกลือเพียง
 อย่างเดียวเท่านั้น แม้เครื่องเทศ เช่น
 กระวาน กานพลู ขิง พริก และดีปลี
 ของเราก็มีอยู่เป็นจำนวนมาก ขอเชิญ
 ท่านมาบริโภคข้าวสุกอันประณีต อัน
 ประดับด้วยเครื่องเทศนั้นเถิด.

พระโพธิสัตว์ฟังคำนั้นแล้ว กล่าว
 คาถาที่ ๕ ว่า

๑๐๐. "เรานั้น จะเข้าไปสู่จอมปลวกเล็ก
 ๑๐๐ ชั่วบุรุษให้ยิ่งขึ้นไป น้ำมัน
 และเกลือของท่าน จะมีประโยชน์
 อะไร ดีปลีของท่าน หาเป็น
 ประโยชน์เกื้อกูล สำหรับเราไม่".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า จะ
 เข้าไป ความว่า จักเข้าไป. คำว่า
 ไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูล ความว่า ดีปลี
 กล่าวคือ เครื่องเทศของท่านนั้นใด
 สิ่งนั้นหาเป็นประโยชน์เกื้อกูล คือหาเป็น
 ที่สบายสำหรับเราไม่.

เอวณฺจ ปน วตฺวา “อเร ญฺญชฺชิล
สเจ อีธ วสิสฺสสิ โคจรคามมนุสฺเสว
ตํ ‘อัยฺ โจรโร’ติ คาหาเปตฺวา วิปฺปการํ
ปาเปสฺสามิ ชิปปิ ปฺลายสฺสุ”ติ ตํ
ตชฺเชสิ. ญฺญชฺชิลो ตโต ปฺลายิ.

สตฺถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อahrtฺวา
ชาตกํ สโมธานสิ “ตทา ญฺญชฺชิลอ อัยฺ
กุกฺกิกฺขุ อโหสิ โคธราชา ปน
อหเมวา”ติ.

โคธราชชาตกวรรณนา ปญฺจมา.

ก็แลพระโพธิสัตว์ครั้งนั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว
ชู่คูกคามดาบสนั้นว่า “เฮ้ย ชฺชิลโกง
ถ้าท่านจักอยู่ในที่นี้ เราจักบอกแก่มนุษย์
ในโคจรคามให้จับท่านว่า ‘ผู้นี้เป็นโจร’
จักให้เจ้าถึงประการอันบัณฑิตพึงเกลียด
จงรีบหนีไปเสียเถิด”. ชฺชิลโกงหนีไปจาก
ที่นั่นแล้ว.

พระศาสดา ครั้งทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว ทรงประชุมชาดกว่า
“ชฺชิลโกงในครั้งนั้น ได้กลับชาติมาเป็น
กุกฺกิกฺขุรูปนี้ ส่วนพญาเหี้ยได้กลับชาติ
มาเป็นเราตถาคตแล”.

พรรณนาโคธราชชาดก ที่ ๕ จบ.

๖. กกุการุชาตก (๓๒๖)

๑๐๑. “กาเยน โย นาวหเร
 วาจา ย น มุสา ภณ
 ยโส ลทฐา น มชฺเชยฺย
 สเว กกุการุมรหติ.
๑๐๒. ธมฺเมเน วิตุตฺตเมเสยฺย
 น นิกตฺตยา ธนํ หเร
 โภเค ลทฐา น มชฺเชยฺย
 สเว กกุการุมรหติ.
๑๐๓. ยสฺส จิตฺตํ อหาลิทฺทํ
 สทฺฐา จ อวิราคินี
 เอโก สาทํ น ภุญฺเชยฺย
 สเว กกุการุมรหติ.
๑๐๔. สมฺมุขา วา ติโรกฺขา วา
 โย สนฺเต น ปริภาสตี
 ยถาวาที ตถากาเร
 สเว กกุการุมรหตี”ติ.

กกุการุชาตกํ ญฺจ.

๖. กักการุชาตก (๓๒๖)

๑๐๑. “ผู้ใดไม่ลักของของผู้อื่นด้วยกาย
 ไม่กล่าวเท็จด้วยวาจา อื่น ได้
 ยศแล้ว ไม่พึงมัวเมา ผู้นั้นแล
 ควรประดับดอกพิกทิพย์.
๑๐๒. บุคคลใด แสวงหาทรัพย์มาได้
 โดยชอบธรรม ไม่ลักทรัพย์ของ
 เขาด้วยการหลอกลวง ได้
 โภคทรัพย์ทั้งหลายแล้ว ไม่พึง
 มัวเมา บุคคลนั้นแลควรเพื่อ
 ประดับดอกพิกทิพย์.
๑๐๓. จิตของผู้ใดไม่จางเร็ว และ
 ศรัทธาของผู้ใดไม่คลาย ผู้ใดไม่
 บริโภคของดีแต่ผู้เดียว ผู้นั้น
 แหะละควรได้ดอกพิกทิพย์.
๑๐๔. บุคคลใด ไม่ด่าบริภาษสัตบุรุษ
 ทั้งหลาย ทั้งในที่ต่อหน้าและ
 ลับหลัง พุดอย่างใด ทำอย่างนั้น
 บุคคลนั้นแล ควรเพื่อได้ดอก
 พิกทิพย์”.

กักการุชาตก ที่ ๖.

๖. กกุฎารุชชาติกถา

(๓๒๖)

กาเยน โย นาวหเรติ อิทํ
 สตุถา เวฬุวเน วิหรนุโต เทวทตฺตํ
 อารพฺภ กเถสิ.

ตสฺส หิ สํฆํ ภินฺทิตฺวา
 ตถาคตสฺส^๑ อคฺคสาวเกหิ สทฺธิ
 ปริสาย ปกฺกนฺตาย อุณฺหโลหิตํ มฺขโต
 อคฺคณฺฉิ. อถ ภิกฺขุ ธรรมสภายํ กถํ
 สมฺภูจาเปสฺสุ "อาวุโส เทวทตฺโต มุสาวาทํ
 กตฺวา สํฆํ ภินฺทิตฺวา อิทานิ คิลานิ
 หุตฺวา มหาทฺกฺขํ อนุโมตี"ติ.

สตุถา อาคนฺตฺวา "กาย นุตฺถ ภิกฺขเว
 เอตฺรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา"ติ ปุจฺฉิตฺวา
 "อิมาย นามา"ติ วุตฺเต "น ภิกฺขเว
 อิทาเนว ปุพฺเพเปส มุสาวาทิเยว น
 เจส อิทาเนว มุสาวาทํ กตฺวา สํฆํ
 ภินฺทิตฺวา คิลานิ หุตฺวา มหาทฺกฺขํ
 อนุโมตี ปุพฺเพปิ อนุโมสิเยวา"ติ วุตฺวา

๖. พรรณนากัฏการุชชาติก

(๓๒๖)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระ
 เวฬุวันมหาวิหาร ทรงปรารภพระเทวทัต
 ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า ผู้ใดไม่
 ลักขของผู้อื่นด้วยกาย ดังนี้ เป็นต้น.

แท้จริง เมื่อพระเทวทัตนั้นทำลาย
 สงฆ์ไปแล้วอย่างนั้น เมื่อบริษัทกับพระ
 อัครสาวกหลีกไปแล้ว โลहितอันอ่อนพุง
 ออกจากปากแล้ว. ครั้งนั้น พวกภิกษุนั่ง
 สนทนากันในธรรมสภาว่า "ท่านผู้มีอายุ
 ทั้งหลาย พระเทวทัตกล่าวเท็จทำลาย
 สงฆ์ให้แตกแยก บัดนี้ เป็นไข้ได้เสวย
 ทุกข์หนัก".

พระศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า "ภิกษุ
 ทั้งหลาย บัดนี้ ท่านทั้งหลายนั่งสนทนา
 เรื่องอะไรกัน" เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูล
 ว่า "ด้วยเรื่องชื่อนี้" จึงตรัสว่า "ภิกษุ
 ทั้งหลาย มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้น แม้ใน
 กาลก่อน พระเทวทัตนี้ก็ได้อ้างเท็จ
 เหมือนกัน. อนึ่ง พระเทวทัตนี้ทำการ

^๑ ฉ. คตสส.

อดีต อหาริ.

อดีต พาราณสียั พุรหมทตเต
 รชชั กาเรนุเต โพิสตุโต ตาวตีสภวเน
 อญเขตโร เทวปุตโต อโหสิ. เตน โข
 ปน สมเยน พาราณสียั มหาอุสุสโว
 อโหสิ. พนุ นาคา จ สุปณฺณา จ
 ภูมมฏฐกา จ เทวตา อาคนฺตฺวา อุสุสว
 โอโลกยีสุ. ตาวตีสภวนโตปิ จตฺตาโร
 เทวปุตฺตา กกุการุณี นาม ทิพฺพปฺปฺพานิ
 เตหิ กตจฺมฺพิตกั ปิลนฺธิตฺวา
 อุสุสวทสฺสนั อาคมียิสุ.

ทฺวาทสโยชนิกั นครี เตสั ปุปฺพานั
 คนฺธเนน เอกคนฺธั อโหสิ. มนุสฺสา
 "อิมานิ ปุปฺพานิ เกน ปิลนฺธานี"ติ
 อุปฺธาเรนฺตา วิจฺรนฺติ. เต เทวปุตฺตา
 "อเมหฺ เอเต อุปฺธาเรนฺตี"ติ. ฅตฺวา
 ราชจฺคเณ อุปฺปฺติตฺวา มหฺนฺเตน
 เทวานุภาเวน อากาเส อฏฺฐิสฺสุ. มหาชนโน
 สนฺนิปฺติ. ราชาปิ เสฏฺฐิอุปฺราชาทโยปิ

กล่าวเท็จ ทำลายสงฆ์ให้แตกแยกกัน
 เป็นไข้ เสวยทุกข์หนักแต่ในบัดนี้เท่านั้น
 ก็หามิได้ แม้ในกาลก่อนพระเทวทัต
 ก็ตามเสวยทุกข์หนักเหมือนกันนั่นแหละ"
 ดังนี้ แล้วทรงนำอดีตนิทานมาว่า.

ในอดีตกาลครั้งเมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 ครองราชสมบัติ ในพระนครพาราณสี
 พระโพิสัตรีได้เป็นเทพบุตรองค์หนึ่งใน
 ภพดาวดึงส์. ก็ในสมัยนั้นแล ในพระนคร
 พาราณสี ได้มีมหรสพใหญ่. พวกนาค
 ครุฑ และภูมมฏฐกเทพยดาเป็นอันมาก
 ได้พากันมาดูมหรสพ. เทพบุตร ๔ องค์
 สวมเทริดประดับด้วยดอกพิกทิกิพย์ ได้มา
 ดูมหรสพ แม้จากภพดาวดึงส์.

พระนครยาวถึง ๑๒ โยชน์ ได้มีกลิ่นหอม
 ตลบอบอวนด้วยกลิ่นแห่งดอกไม้เหล่านั้น.
 มนุษย์ทั้งหลายใคร่ครวญอยู่ว่า "ใคร
 ประดับดอกไม้เหล่านี้" ย่อมเที่ยวไป.
 เทพบุตรเหล่านั้นรู้ว่า "ชนเหล่านั้น
 ใคร่ครวญหาพวกตน" จึงเหาะขึ้นไปที่
 พระลานหลวง ได้ยืนอยู่ในอากาศ ด้วย
 เทวานุภาพอันยิ่งใหญ่. มหาชนประชุม

อาคมีสุ.

อถ เน "กตรเทวโลกโต สามิ
 อาคจฺฉามา"ติ. "ดาวตีสเทวโลกโต
 อาคจฺฉามา"ติ. "เกน กมฺเมน
 อาคตตฺถา"ติ. "อุสฺสวทสฺสนตฺถายา"ติ.
 "กั ปุปฺพานิ นามेतานิ"ติ. "ทิพฺพานิ
 กกุการุปฺพานิ นามา"ติ. "สามิ ตฺมุห
 เทวโลกิ อญฺญานิ ปิลนุเชยฺยาถ อิมานิ
 อมุหากิ เทธา"ติ.

เทวปฺตุตา "อิมานิ ทิพฺพปฺปฺพานิ
 มหานุภาวานิ เทวานญฺเวย อญฺจฺฉิกานิ
 มนุสฺสโลกิ ลามกานิ ทฺปฺปญฺญานัน
 หีนานิ มุตฺติกานิ ทฺสฺสีลานิ อญฺจฺฉิกานิ
 เย ปน มนุสฺสา อิมานิ จ कुณฺเห
 สมนฺนาคตา เตสํ เอตานิ
 อญฺจฺฉิกานิ"ติ อาหิสุ. เอวญฺจ ปน
 วตฺวา เตสุ เขมฺมจกเทวปฺตุโต ปจฺม

กันแล้ว. ทั้งพระราชา ทั้งอิสรชน มีเศรษฐี
 และอุปราชเป็นต้น ต่างพากันมาแล้ว.

ครั้งนั้น มหาชนถามเทพบุตรเหล่านั้น
 ว่า "ข้าแต่ นาย ท่านทั้งหลายมาจาก
 เทวโลกชั้นไหน". พวกเทพบุตรตอบว่า
 "พวกเรามาจากเทวโลกชั้นดาวดึงส์".
 มหาชนถามว่า "ท่านทั้งหลายมาด้วยธุระ
 ภารกิจอะไร" เทพบุตรกล่าวว่า "เพื่อดู
 มหรรสพ". มหาชนถามว่า "นั่นชื่อดอก
 อะไร". เทพบุตรกล่าวว่า "ชื่อดอก
 พักทิพย์". มหาชนพากันกล่าวว่า "ข้าแต่
 นาย ท่านทั้งหลายพึงประดับดอกไม้
 เหล่าอื่นในเทวโลก จงให้ดอกไม้เหล่านี้
 แก่พวกข้าพเจ้าเถิด".

เทพบุตรทั้งหลายกล่าวว่า "ดอกไม้ทิพย์
 เหล่านี้ มีอานุภาพมาก เป็นของควรแก่
 เทพยดาทั้งหลาย จำพวกเดียวเท่านั้น
 ไม่สมควรแก่คนลามก ทราบบัญญา
 ผู้โน้มเอียงไปในทางต่ำ ผู้ทุศีล แต่ว่า
 มนุษย์จำพวกใดประกอบด้วยคุณเหล่านี้
 ดอกไม้เหล่านี้สมควรแก่มนุษย์เหล่านั้น".
 ก็แล ในเทพบุตรทั้งสองคี่ เทพบุตร

คาถมาหา

หัวหน้า ครั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว กล่าว
คาถาที่ ๑ ว่า

๑๐๑. "กาเยน โย นาวหเร
วาจาย น มุสา ภณ
ยโส ลหุธา น มชฺเชย
สเว กกุการุมรหตี"ติ.

๑๐๑. "ผู้ใดไม่ลักของของผู้อื่นด้วยกาย
ไม่กล่าวเท็จด้วยวาจา อนึ่ง ได้
ยศแล้ว ไม่พึงมัวเมา ผู้นั้นแล
ควรประดับดอกพิกทิพย์".

ตสฺสตุโถ กาเยน ปรสฺส สนฺตกั
ติณสลากมฺปิ นาวหฺรติ วาจาย จ
ชีวิตํ ปริจฺจขมาโนปิ มุสาวาทํ น
ภณฺเอย. เทสนาสีสมเวตํ.

เนื้อความแห่งคาถานั้นว่า บุคคล
ใด ไม่ลักแม้แต่เส้นหญ้าอันเป็นของมีอยู่
ของผู้อื่นด้วยกาย และแม้จะต้องสละชีวิต
ก็ไม่ยอมพูดเท็จด้วยวาจา. นั้นเป็นหัวข้อ
เทศนาเท่านั้น.

กายทวารวจิทวารมโนทวารเหหิ ปน โย
ทสฺปิ อกุสลกมฺมปเถ น กโรตีติ
อยมตฺถ อธิปฺปาโย.

ในคำทั้งสองนั้นมีอธิบายดังนี้ว่า ก็บุคคล
ใด ไม่กระทำอกุศลกรรมบถ แม้ทั้ง ๑๐
อย่าง ด้วยกายทวาร วจิทวาร และ
มโนทวาร.

ยโส ลหุธาติ อีสฺสรियมฺปิ ลภิตฺวา โย
อีสฺสรियมทมตฺโต สตี โอสชฺเชตฺวา
ปาปกมฺมํ น กโรตี สเว เอวฺรุโป
อิเมหิ คุณฺเหหิ ยุตฺโต ปุคฺคโล อิมํ
ทิพฺพปฺปณฺโณ อรหฺติ. ตสฺมา โย อิเมหิ
คุณฺเหหิ สมฺนุนาคโต โส อิมานิ ปุปฺพานิ

คำว่า ได้ยศแล้ว ความว่า บุคคลใด
แม้ได้อิสริยยศแล้ว ก็ไม่มัวเมาประมาท
ในยศ ปล่อยสติ กระทำบาปกรรม
บุคคลนั้นแล ประกอบด้วยคุณเหล่านี้
เห็นปานนี้ ควรที่จะประดับดอกไม้ทิพย์
นี้. เพราะฉะนั้น บุคคลใดประกอบด้วย

ยาจิตฺ อรหติ ทสฺสามสฺสาติ.

ตี สุตฺวา ปุโรหิตโต จินฺตฺเตสิ "มยฺหํ
อิเมสุ कुณฺเนสุ เอโกปิ นตฺถิ มุสาวาทํ
ปน กตฺวา เอตานิ ปุปฺพานิ คเหตุวา
ปิลนฺธิสฺสามิ เอวํ มํ มหาชน
'คุณสมฺปนฺโน อยฺนฺติ ชานิสฺสตี"ติ. โส
"อหํ เอเตหิ कुณฺเนหิ สมฺนฺนาคโตมฺหิ"ติ
วตฺวา ตานิ ปุปฺพานิ (อาหฺราติ)
อาหฺราเปตฺวา ปิลนฺธิตฺวา ทฺติยํ
เทวปฺตฺตี ยาจิ. โส ทฺติยํ คากฺมาห

๑๐๒. "ธมฺเมน วิตฺตฺเมเสยฺย
น นิกตฺยา ธนํ หเร
โกเค ลทฺธา น มชฺเชยฺย
สเว กกุการุมฺรหตี"ติ.

ตสฺสตุเถ ธมฺเมน ปฺริสฺสุทฺธาชีเวน
สุวณฺณรชตาทิวิตฺตี ปฺริเยเสยฺย. น
นิกตฺยาติ น วณฺุจนาย ธนํ หเรยฺย
วตฺถาภรณาทิกเก โโกเค ลภิตฺวา ปมาทํ
น มชฺเชยฺย เอวฺรูปิ อิมานิ ปุปฺพานิ

คุณเหล่านี้ บุคคลนั้นควรที่จะขอดอกไม้
เหล่านี้ เราทั้งหลาย จักให้แก่ผู้นั้น.

ปุโรหิตฟังคำนั้นแล้ว คิดว่า
"บรรดาคุณเหล่านี้ คุณสักอย่างหนึ่ง
ของเราไม่มี แต่เราจักทำการกล่าวเท็จ
รับเอาดอกไม้เหล่านั้นมาประดับ ด้วย
อาการอย่างนี้ มหาชนก็จักรู้เราว่า "ผู้นี้
มีคุณธรรม" ดังนี้. ปุโรหิตนั้นกล่าวว่า
"ข้าพเจ้าประคบด้วยคุณเหล่านั้นแล้ว"
ให้นำดอกไม้เหล่านั้นมาประดับ แล้วขอ
ดอกไม้กับเทพบุตรองค์ที่ ๒. เทพบุตร
องค์ที่ ๒ นั้นกล่าวคาถาที่ ๒ ว่า

๑๐๒. "บุคคลใด แสวงหาทรัพย์มาได้
โดยชอบธรรม ไม่ลักทรัพย์ของ
เขาด้วยการหลอกลวง ได้
โภคทรัพย์ทั้งหลายแล้ว ไม่พึง
มัวเมา บุคคลนั้นแลควรเพื่อ
ประดับดอกพิกทิจิพย์".

เนื้อความแห่งคาถานั้นว่า บุคคล
ใด แสวงหาทรัพย์มีทองและเงินเป็นต้น
โดยธรรม คือโดยอาชีพบริสุทธิ์. คำว่า
ไม่หลอกลวง ความว่า ไม่ล่อลวง
ลักทรัพย์เขามา ได้โภคทรัพย์มีผ้า

อรรหตีติ.

ปุโรหิตโต "อหิ เอเตหิ कुณ्हि
สมनुनाคโตमही"ति वदुवा आहुरापेतुवा
पिलनुदितुवा ततियं तेवपुतुत् योजि. सो
ततियं काठमाह

๑๐๓. "ยสฺส จิตฺตํ อหาลิทุทํ
สทฺธา จ อวิราคินี
เอโก สาทุํ น ภูณฺเชยฺย
สเว กกุการุํมรหตี"ติ.

ตสฺสตุโถ ยสฺส ปุคฺคสฺส จิตฺตํ
อหาลิทุทํ หลิทุทราโค วिय ชิปปี น
วิรัชชติ ติรเปมํ โหติ. สทฺธา จ
อวิราคินีติ กมมํ वा विपाकं वा
โอक्पुปนียสฺส वा पुคฺคสฺส वज्जं सुदुवा
สทฺทहितुवा अपฺปमतुตगेเนว न विรัชชति
न गिच्छति. โย याจगे वा ओणฺเณ
วา สวิภาकारहे पुคฺคเล पहि ओกตุवा
เอโกว สารุสโกชนํ न ภูणฺชति नेस्
สวิภชิตुवा ภูणฺชति सो อิมานิ पुप्पानि
อรรหตีติ.

อาการเป็นต้นแล้ว ไม่พึงมัวเมา
ประมาท บุคคลเห็นปานนี้ควรเพื่อรับ
ดอกไม้เหล่านี้

ปุโรหิตกล่าวว่า "ข้าพเจ้าประกอบ
ด้วยคุณเหล่านี้" แล้วให้นำดอกไม้มา
ประดับ เข้าไปขอเทพบุตรองค์ที่ ๓.
เทพบุตรองค์ที่ ๓ นั้นกล่าวคาถาที่ ๓ ว่า

๑๐๓. "จิตของผู้ใดไม่จางเร็ว และ
ศรัทธาของผู้ใดไม่คลาย ผู้ใดไม่
บริโภคของดีแต่ผู้เดียว ผู้นั้น
แหละควรได้ดอกพิกทิจิพย์".

เนื้อความแห่งคาถานั้นว่า จิตของ
บุคคลใดไม่จืดจาง คือไม่คลายไปเร็ว
เหมือนน้ำย้อมขมิ้น คือว่า เป็นจิตมี
ความรักมั่นคง. คำว่า อนึ่ง ศรัทธาของ
ผู้ใดไม่คลายไป ความว่า บุคคลพึง
กรรมหรือผลแห่งกรรม หรือพึงคำ
ของบุคคลผู้พอจะเชื่อถือได้ แล้วเชื่อ
ไม่คลายไป คือ ไม่สร้างไปด้วยเหตุมี
ประมาณน้อย. อนึ่ง ผู้ใดไม่กีดกันบุคคล
ผู้ขอ หรือผู้ควรแก่การแจก แบ่งเหล่าอื่น
ไว้ภายนอก ไม่บริโภคโภชนะอันมีรสดี
แต่เพียงผู้เดียว ย่อมแบ่งแก่คนเหล่านั้น

ปุโรหิตโต “อหิ เอเตหิ कुณ्हि
สมनुनाคโตมहि”ติ वट्वा तानि पुपुमानि
आहारापेट्वा पिलनुत्तिवा जटुत्तु
तेवपुत्तु यาจि. सो जटुत्तु काठमाह

๑๐๔.“สมมุขา वा तिโรกขา वा
โย สนุเต न परिभासति
यถावाที तठाकारि
สเว กกุการุมรหตี”ติ.

ตสฺสตุโถ โย ปุคฺคโล สมมุขา
วา प्रमुखा वा सीलातिकुण्युत्ते สนุเต
उत्तुत्तमपणुत्तिपुरिसे न अगुโกसति न
परिभासति यं वाजाय वथति तเทव कायेन
करोति सो इमानि पुपुमानि अरहतीति.

ปุโรหิตโต “อหิ เอเตหิ कुณ्हि
สมनुนาคโตมहि”ติ वट्वा तानिपि
आहारापेट्वा पिलनुत्ति. जटुत्तारो
तेवपुत्ता जटुत्तारि पुपुमजुम्पितगानि

แล้วบริโศค บุคคลนั้นควรเพื่อได้ดอกไม้
เหล่านี้.

ปุโรหิตกล่าวว่า “ข้าพเจ้าประกอบ
ด้วยคุณเหล่านี้” ให้นำดอกไม้เหล่านั้น
มาประดับ แล้วขอกะเทพบุตรองค์ที่ ๔.
เทพบุตรนั้นกล่าวคาถาที่ ๔ ว่า

๑๐๔. “บุคคลใด ไม่ด่าบริภาษสัตบุรุษ
ทั้งหลาย ทั้งในที่ต่อหน้าและ
ลับหลัง พุดอย่างใด ทำอย่างนั้น
บุคคลนั้นแล ควรเพื่อได้ดอก
พิกทิพย์”.

เนื้อความแห่งคาถานั้นว่า บุคคล
ใด ย่อมไม่ด่า ไม่บริภาษ สัตบุรุษ คือ
บุรุษผู้เป็นบัณฑิตอย่างสูงสุด ผู้ประกอบ
ด้วยคุณมีศีลเป็นต้น ทั้งต่อหน้าและ
ลับหลัง กล่าวสิ่งใดด้วยวาจา ก็ทำสิ่งนั้น
ด้วยกาย บุคคลนั้นควรเพื่อรับดอกไม้
เหล่านี้.

ปุโรหิตกล่าวว่า “ข้าพเจ้าประกอบ
ด้วยคุณเหล่านี้” แล้วให้นำดอกไม้แม่
เหล่านั้นมาประดับ. เทพบุตรทั้งสองค์
ให้เทริดดอกไม้ทั้งสี่แก่ปุโรหิต แล้วไปสู

ปุโรหิตสุส ทตฺวา เทวโลกเมว คตา.
เตสํ คตกาเล ปุโรหิตสุส สีเล มหตี
เวทนา อูปฺปชฺชติ, ติเณฺหฺน สีขเรน
นิมฺมตฺตี วย อยปฏฺฏาณ^๑ ปิพิตํ วย
สีสํ อโหสิ.

โส เวทนาปตฺโต อปราปรํ ปริวตฺตมาโน
มหาสทฺเทน วิรวี "กิเมตฺนุ"ติ จ วุตฺเต
"อหํ มมนฺตเร อวิชฺชมาเนเยว कुณ
'อตุถิ'ติ มุสวาทํ กตฺวา เต เทวปฺตฺเต
อิมานิ ปุปฺมานิ ยาจี นีหฺรเถตานิ มม
สีสโต"ติ อาห.

ตานิ หฺรณฺตาปี นีหฺริตุํ นาสกฺขีสุ.
อยปฏฺฏาณ พนฺธานิ ปุปฺมานิ วย
อหฺสํ อถ นํ อุกฺขิปิตฺวา เคนํ นยีสฺสุ.
ตสุส ตตฺถ วิรวนฺตสุส สตฺต ทิวสา
วิติวตฺตา. ราชา อมจฺเจ อามนฺเตตฺวา
"ทฺสฺสีลพฺราหฺมณฺเณ มริสฺสตี กิ กโรมา"ติ
อาห. "เทว ปุณ อฺสุสวํ กาเรม
เทวปฺตฺตา ปุณาคจฺฉิสฺสนฺตี"ติ.

เทวโลก. เวลาที่เทพบุตรเหล่านั้นไปแล้ว
เวทนาอย่างใหญ่หลวงได้เกิดขึ้นที่ศีรษะ
ของปุโรหิต, ศีรษะได้เป็นราวกะว่าถูก
ทิ่มแทงด้วยปลายมีดอันคม และเป็นราว
กะว่า ถูกบีบรัดด้วยแผ่นเหล็ก.

ปุโรหิตนั้น ได้รับทุกขเวทนา กลิ้งเกลือก
ไปมาอยู่ ร้องด้วยเสียงอันดัง และเมื่อ
เขาถามว่า "นี่เป็นอะไร" จึงบอกว่า
"เมื่อคุณธรรมภายในของข้าพเจ้าไม่มี
ข้าพเจ้าทำการกล่าวเท็จว่า 'มี' แล้ว
ขอดอกไม้เหล่านี้ กะเทพบุตรเหล่านั้น
ท่านทั้งหลายจึงนำมันออกไปจากศีรษะ
ของข้าพเจ้าด้วยเถิด".

ชนทั้งหลาย แม้ช่วยกันนำเทริดเหล่านั้น
ออกอยู่ ก็ไม่อาจนำออกได้. เทริด
เหล่านั้น ได้เป็นราวกะว่า ดอกไม้อัน
ผูกติดไว้กับแผ่นเหล็ก. ลำดับนั้น ชน
ทั้งหลาย ช่วยกันหามเขานำไปสู่เรือน.
เมื่อเขาร้องคร่ำครวญ อยู่ในเรือนนั้น
เจ็ดวันล่วงไปแล้ว. พระราชาตรัสเรียก
อำมาตย์ทั้งหลายมา แล้วตรัสว่า

^๑ อ. อยยนฺเตน.

ราชา ปุณ อสุสวั กาเรสิ. เทวปุตตา
 ปุณาคนุตวา สกลนครี ปุปุผคนุเรน
 เอกคนุธี กตวา ตเถว ราชขุคเน อฏัจสุ.

มหาชนิน สนุnipติตวา ทุสสิลพราหมณั
 อาเนตวา เตสั ปุโรโต อุตุตานั
 นิปชฺชาเปสิ. โส "ชีวิตั เม เทถ สามี"ติ
 เทวปุตเต ยาจิ.

เต เทวปุตตา "ตฺยหิ ลามกสฺส
 ทุสสิลสฺส ปาปธมฺมสฺส อนนุจ-
 ฉวิกานेतานิ ปุปุผานิ ตฺวํ 'อิเม
 วญฺจิสฺสามี'ติ สญฺญี อโหสิ อโห
 อตฺตโน เต มุสาวาทผลั ลทฺธนุ"ติ ตั
 มหาชนสฺส มชฺเฌ ครหิตฺวา สีสโต
 ปุปุผจุมฺพิตกั อปเนตฺวา มหาชนสฺสโสวาทั

“พราหมณ์ทุศีลจักตาย เราจะทำอย่างไร
 กันดี”. อามาทย์ทั้งหลายทูลว่า “ขอเดชะ
 พระองค์ผู้สมมติเทพ ขอพระองค์โปรด
 ให้เล่นมหรสพอีกเถิด พวกเทพบุตรก็จัก
 มาอีก”.

พระราชโอรสโปรดให้เล่นมหรสพอีก. เทพบุตร
 ทั้งหลายพากันมาอีก ทำให้พระนคร
 ทั้งสิ้น มีกลิ่นหอมตลบอบอวล ด้วย
 กลิ่นดอกไม้ ได้ยืนอยู่ที่พระลานหลวง
 เช่นเดิม.

มหาชนประชุมกัน แล้วนำพราหมณ์ผู้
 ทุศีลมาให้นอนหงายข้างหน้าของเทพบุตร
 เหล่านั้น. ปุโรหิตนั้นอ่อนวอนเทพบุตร
 ทั้งหลายว่า “ข้าแต่ นาย ขอท่านทั้งหลาย
 จงช่วยชีวิตของข้าพเจ้าเถิด”.

เทพบุตรเหล่านั้น ตีเตียนปุโรหิตนั้นใน
 ท่ามกลางมหาชนว่า “ดอกไม้เหล่านี้ไม่
 สมควรแก่ท่านซึ่งเป็นคนลามก ทุศีล
 มีบาปกรรม ท่านได้สำคัญว่า ‘จักลวง
 พวกเทพบุตรเหล่านี้’ โอ ท่านได้รับผล
 แห่งมุสาวาทของตนแล้ว” ดังนี้ แล้ว
 ปลดเทริดดอกไม้ออกจากศีรษะ ให้

ทตฺวา สกฺกฺจฺฉานเมว อคฺมํสุ.

โอวาทแก่มหาชน แล้วได้ไปสู่ที่อยู่ของตนตามเดิม.

สตฺถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา
ชาตกํ สโมธาเนสิ "ตทา พฺราหฺมณเณ
เทวทตฺโต อโหสิ เตสุ เทวปฺตฺเตสุ
เอโก กสฺสโป เอโก โมคฺคฺลฺลฺลานเณ
เอโก สาริปฺตฺโต เขฎฺฐกเทวปฺตฺโต ปน
อหเมวาทิ."

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแล้ว ทรงประชุมชาดกว่า "พราหมณ์ในครั้งนั้น ได้กลับชาติมาเป็นพระเทวทัต บรรดาเทพบุตรเหล่านั้นองค์หนึ่งได้กลับชาติมาเป็นพระกัณโถ องค์หนึ่งได้กลับชาติมาเป็นพระโมคคัลลานะ องค์หนึ่งได้กลับชาติมาเป็นพระสารีบุตร ส่วนเขฎฐกเทพบุตรได้กลับชาติมาเป็นเวตถาคตแล".

กกุการุชาตกวรรณนา ฉฺฐา.

พรรณนากั๊กการุชาดก ที่ ๖ จบ.

๗. กากาติชาตก (๓๒๗)

๑๐๕. "วาติ จายํ ตโต คนุโร
ยตถ เม วสตี ปิยา
ทูเร อิตโต หิ กากาติ
ยตถ เม นีรโต มโน.
๑๐๖. กถิ สมุทฺทมตริ
กถิ อตริ เกปุกิ
กถิ สตฺต สมุทฺทานิ
กถิ สิมฺพลิมารุหิ.
๑๐๗. ตยา สมุทฺทมตริ
ตยา อตริ เกปุกิ
ตยา สตฺต สมุทฺทานิ
ตยา สิมฺพลิมารุหิ.
๑๐๘. ธิรตฺถ มํ มหากายํ
ธิรตฺถ มํ อเจตนํ
ยตถ ชายายหิ ชาริ
อวหามิ วหามิ จา"ติ.
กากาติชาตกํ สตฺตมํ.

๗. กากาติชาตก (๓๒๗)

๑๐๕. "หญิงผู้เป็นที่รักของเรา อยู่ในที่ใด
ก็กลิ่นหอมนี้ ย่อมฟุ้งกระจายมา
จากที่นั่น ใจของเรายินดียิ่งใคร่
ในหญิงใด หญิงนั้นทรงพระนาม
ว่า พระนางกากาติ อยู่ไกลจาก
ที่นี่ยิ่งนัก.
๑๐๖. ท่านข้ามสมุทร ไปได้อย่างไร
ข้ามแม่น้ำเกปุกะ ไปได้อย่างไร
ข้ามสมุทรทั้ง ๗ ไปได้อย่างไร
ขึ้นต้นจิวได้อย่างไร.
๑๐๗. ข้าพเจ้าได้ข้ามสมุทรได้ ก็เพราะ
ท่าน ข้าพเจ้าได้ข้ามแม่น้ำชื่อ
เกปุกะได้ก็เพราะท่าน ข้าพเจ้า
ข้ามสมุทรทั้ง ๗ ได้ เพราะท่าน
ข้าพเจ้าขึ้นต้นจิวได้ ก็เพราะ
ท่าน.
๑๐๘. นาดิเตียนตัวเรา ซึ่งมีร่างกาย
ใหญ่โต นาดิเตียนตัวเรา ผู้ไม่มี
ความคิด เพราะเหตุที่เรานำมา
หรือนำไป ซึ่งชายชู้ของเมีย".
กากาติชาตก ที่ ๗.

อดีตเต พาราณสียํ พุรหมทตเต
 รัชชํ กาเรนเต โพิธตโต ตสฺส
 อคฺคมเหสียา กุจฺฉิมฺหิ นิพฺพตฺติตฺวา
 วยปฺปตฺโต ปิตุ อจฺเจยน รัชชํ กาเรสิ.
 กากาติ นามสฺส อคฺคมเหสี อโหสิ
 อภิรฺฐปา เทวจฺฉรา วย. อยเมตถ
 สงฺเขปตฺโต. วิตถารโต ปน อดีตวตฺถุ
 ภูณาลชาตเก อาวิภวิสฺสติ.

ตทา ปเนโก สุปฺณฺณราชา มนุสฺส-
 เวเสนาคนฺตฺวา รมฺญา สห ชฺหิตํ
 กิพฺนฺโต กากาติยา อคฺคมเหสียา
 ปฏฺิพฺพตฺติตฺโต ตํ อาทาย สุปฺณฺณภวณํ
 เนตฺวา ตาย สทฺธิ อภิรมิ. ราชา เทวี
 อปฺสฺสนฺโต นฏฺกเวรํ คนฺธพฺพํ "วิจินาหิ
 นนฺ"ติ อาห.

โส ตํ สุปฺณฺณราชานํ ปริคฺคเหตฺวา
 เอถสฺมิ สเร เอรกเวน นิปชฺชิตฺวา ตโต
 สุปฺณฺณสฺส คตกาเล ปตฺตฺนฺตเร
 นิสิตฺติตฺวา สุปฺณฺณภวณํ ปตฺวา

ในอดีตกาลครั้งเมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 เสวยราชสมบัติ ณ พระนครพาราณสี
 พระโพิธสัตว์บังเกิดในพระครรภ์ ของ
 พระอัครมเหสีของท้าวเธอ ครั้นเจริญวัย
 แล้ว เมื่อพระราชบิดาสวรรคต ก็เสวย
 ราชสมบัติสืบต่อไป. พระอัครมเหสีของ
 พระโพิธสัตว์นั้นทรงพระนามว่า กากาติ
 ทรงมีพระสิริโฉมงดงาม เปรียบปาน
 นางเทพอัปสร. ในชาดกเรื่องนี้มีข้อความ
 โดยย่อเท่านี้. ส่วนเรื่องอดีตจักปรากฏ
 แจ่มแจ้งโดยพิสดารในภูณาลชาดก.

ก็ครั้งนั้น พญาครุฑตัวหนึ่งแปลงกายเป็น
 มนุษย์ มาเล่นสกากับพระราชานี้ มีจิต
 ปฏิพัทธ์รักใคร่พระนางกากาติอัครมเหสี
 จึงพาพระนางไปยังภพครุฑ ร่วมอภิรมย์
 สมสู่กับพระนางกากาตินั้น. พระราชา
 เมื่อไม่ทรงเห็นพระราชเทวี จึงตรัสสั่ง
 คนธรรพ์ ชื่อ นฏกเวรว่า "เจ้าจงค้นหา
 นาง".

คนธรรพ์นั้น คอยกำหนดจับพญาครุฑ
 นั้นแอบนอนอยู่ในป่าตะไคร่น้ำ ใกล้
 สระน้ำแห่งหนึ่ง ในเวลาที่พญาครุฑไป
 จากที่นั้น แอบนั่งในระหว่างชนปีกไป

ปตฺตบุตรโต นิภขมิตฺวา ตาย สหฺริ
 กิเลสํสํสัคคํ กตฺวา ปุณฺ ตสฺเสว
 ปตฺตบุตรเร นิสินฺโน อาคนฺตฺวา
 สุปณฺณสฺส รณฺดา สห ชุตทีกิพฺนกาเล
 อตฺตโน วิณฺ คเหตุวา ชุตมณฺทลลํ
 คนฺตฺวา รณฺโณ สนฺติเก จิตฺ คีตฺวเสน
 ปจฺมํ คาถมาห

๑๐๕. "วาติ จายํ ตโต คนฺโธ
 ยตฺถ เม วสตี ปิยา
 ทูเร อิตฺ หิ กากาติ
 ยตฺถ เม นิริโต มโน"ติ.

ตตฺถ คนฺโธติ ตสฺสา ทิพฺพคนฺธ-
 วิลิตฺตตาย สรีรคนฺโธ.

ยตฺถ เมติ ยตฺถ สุปณฺณภวเน มม
 ปิยา วสตี ตโต อิมินา สหฺริ
 กตฺกายสํสัคคฺกาย ตสฺสา อิมสฺส กาเยน
 สหฺริ อาคโต คนฺโธ วายตีติ อธิปฺปาโย.

จนถึงภพครุฑ ออกจากระหว่างชนปีก
 ทำการเคล้าคลึงสัมผัสด้วยอำนาจกิเลส
 กับพระนางกาคาตินั้น นั่งแอบในระหว่าง
 ชนปีกของพญาครุฑนั่นเอง ในเวลาที่
 พญาครุฑมาเล่นสกากับพระราชา จึงถือ
 พินของตนไปที่สนามเล่นสกา ยืนอยู่ใกล้
 พระราชา กล่าวคาถาที่ ๑ ด้วยอำนาจ
 แห่งเพลงขับว่า

๑๐๕. "หญิงผู้เป็นที่รักของเรา อยู่ในที่ใด
 ก็กลิ่นหอมนี้ ย่อมฟุ้งกระจายมา
 จากที่นั้น ใจของเรายินดีรักใคร่
 ในหญิงใด หญิงนั้นทรงพระนาม
 ว่า พระนางกาคาติ อยู่ไกลจาก
 ที่นี้ยิ่งนัก".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า กลิ่นหอม
 ได้แก่ กลิ่นหอมในกายของพระนาง
 กาคาตินั้น ผู้ลูบไล้ด้วยของหอมอัน
 เป็นทิพย์.

คำว่า หญิงผู้เป็นที่รักของเราอยู่ที่ใด
 ความว่า หญิงผู้เป็นที่รักของเรา อยู่ใน
 ภพครุฑใด เพราะพญาครุฑนี้ทำการ
 เคล้าคลึงกาย กับพระนางกาคาติ

ทฺเว อิตฺติ อิมฺมหา จานา ทฺเว.
 หิ กาวโร นิปาตมตฺโต. กากาตีติ
 กากาตีเทวี. ยตฺถ เมติ ยสฺสา อุปริ
 เม มโน นโรโต รตฺโต.

ตํ สุตฺวา สุปฺปณฺณราชา ทฺติยํ
 คาถมาห

๑๐๖. "กถํ สมฺพุทธมตฺริ
 กถํ อตฺริ เกปุกํ
 กถํ สตฺต สมฺพุทธานิ
 กถํ สิมฺพลิมารุหิ"ติ.

ตสฺสสฺสโต ตวํ อิมํ ชมฺพุทฺธิปสมฺพุทฺธิ
 ตสฺส ปุโรโต เกปุกํ นาม นทึ
 ปพฺพตฺตนฺตเรสุ จิตานิ สตฺต สมฺพุทธานิ
 จ กถํ อตฺริ เกน อุปาเยน ตินฺนุณ
 สตฺต สมฺพุทธานิ อติกุกมิตฺวา จิตํ
 อมฺหากํ ภวนํ สิมฺพลีรูกฺขณฺจ กถํ
 อารุหิตี.

กลิ่นหอมของพระนาง จึงพุ่งมาจาก
 ภพครุฑนั้นพร้อมกับกายของพญาครุฑนี้.

คำว่า ไกลจากที่นี่ คือ อยู่ไกลจาก
 ที่นี่. หิ อักษร เป็นเพียงนิบาต. คำว่า
 กากาตี ได้แก่ พระนางกากาตีเทวี.
 คำว่า ใจของเรายินดีรักใคร่ในหญิงใด
 ความว่า ใจของเรายินดีรักใคร่ คือ
 จดจ่อหญิงใด.

พญาครุฑได้ฟังคำนั้น จึงกล่าว
 คาถาที่ ๒ ว่า

๑๐๖. "ท่านข้ามสมุทร ไปได้อย่างไร
 ข้ามแม่น้ำเกปุกะ ไปได้อย่างไร
 ข้ามสมุทรทั้ง ๗ ไปได้อย่างไร
 ขึ้นต้นไม้ได้อย่างไร".

เนื้อความแห่งคำนั้นว่า ท่านข้าม
 สมุทรแห่งชมพูทวีปนี้ และข้ามแม่น้ำ
 ชื่อว่า เกปุกะ ข้างหน้าของสมุทรของ
 ชมพูทวีป และข้ามสมุทรทั้งเจ็ด ซึ่งตั้งอยู่
 ในระหว่างภูเขาได้อย่างไร และท่านใช้
 อุบายอะไรข้ามได้ ท่านขึ้นต้นไม้ซึ่งเป็น
 ภพของเรา อันตั้งอยู่ลวงเลยสมุทรทั้งเจ็ด
 ได้อย่างไร.

ตี สุตฺวา นฏฺเฏเวโร ตติยํ
คาถมาห

๑๐๗. “ตยา สมุทฺทมตฺรี

ตยา อตฺริ เกปุกํ

ตยา สตุตฺต สมุทฺททานิ

ตยา สิมฺพลิมารุหิณฺ”ติ.

ตตุถ ตยาติ ตยา การณฺญเตน
ตว ปตฺตุนฺตเร นิสินฺโน อหํ สพฺพเมตํ
อกาสินฺติ อตฺถเ.

ตโต สุปฺนฺนุณฺรราชา จตฺตุถํ
คาถมาห

๑๐๘. “ฉิริตฺถ มํ มหากายํ

ฉิริตฺถ มํ อเจตนํ

ยตุถ ชายายหํ ชารํ

อวหามิ วหามิ จา”ติ.

ตตุถ ฉิริตฺถ มนฺติ อตฺตานํ
ครหนฺโต อาห. อเจตนมนฺติ
มหาสิริรตาย ลนฺุภาวครุภาวสุส
อชานนตาย อเจตนํ.

คนธรรพชี้อนฏฺเฏเวโร พังคํนั้นแล
กล่าวคาถาที่ ๓ ว่า

๑๐๗. “ข้าพเจ้าข้ามมหาสมุทรได้ ก็
เพราะท่าน ข้าพเจ้าข้ามแม่น้ำ
ชื่อเกปุกะได้ก็เพราะท่าน ข้าพ-
เจ้าข้ามสมุทรทั้ง ๗ ได้ ก็เพราะ
ท่าน ข้าพเจ้าขึ้นต้นไม้ได้ก็
เพราะท่าน”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เพราะ
ท่าน ความว่า ข้าพเจ้านั่งในระหว่าง
ขนปีกของท่านได้ กระทำกิจทั้งปวงนี้
เพราะท่านผู้เป็นต้นเหตุ.

ลำดับนั้น พญาครุฑกล่าวคาถา
ที่ ๔ ว่า

๑๐๘. “น่าติเตียนตัวเรา ซึ่งมีร่างกาย
ใหญ่โต น่าติเตียนตัวเรา ผู้ไม่มี
ความคิด เพราะเหตุที่เรานำมา
หรือนำไป ซึ่งชายชูของเมีย”.

ในพระคานานั้น พญาครุฑติเตียน
ตนเอง จึงกล่าวว่า น่าติเตียนตัวเรา.
คำว่า ผู้ไม่มีความคิด ความว่า ชื่อว่า
ผู้ไม่มีความคิด เพราะความเป็นผู้ไม่รู้จัก

ยตุถาติ ยสุมา. อิหิ วุตตํ โหติ
 "ยสุมา อิหิ อุตตโน ชายาย ชาริ อิมิ
 คนุรพพิ ปตตनुตเร นิสินฺนํ อานนฺโต
 อาวหามิ นนฺโต วหามิ ตสุมา ธีรตฺถ
 มนฺ"ติ.

โส ตํ อาทาย เนตฺวา รมฺโถว
 อทาสิ ปุณฺ น อคมาสิ.

สตุถา อิมิ ฐมฺมเทสนํ อahrtiva
 สจฺจานิ ปกาเสตฺวา ชาตํ สโมธานสิ.
 สจฺจปริโยसानเ อุกฺกณฺจิตภิกฺขุ โสตา-
 ปตฺติผล ปตฺติภฺหิ. ตทา นฺนฺกุเวโร
 อุกฺกณฺจิตภิกฺขุ อโหสิ ราชา ปน
 อหเมวาทิ.

กาทาติชาตกถณฺณนา สตุตฺมา.

ภาวะอันเบา และภาวะอันหนัก เหตุมี
 ร่างกายใหญ่โต.

คำว่า ยตุถ เท่ากับ ยสุมา แปลว่า
 เพราะเหตุใด. มีคำอธิบายว่า "เพราะ
 เราเมื่อนำมาก็ย่อมนำมาเอง เมื่อนำไปก็
 ย่อมนำไปเอง ซึ่งคนธรรมนี้ผู้เป็นชายผู้
 ของเมียตน ผู้นั่งในระหว่างชนปีก ฉะนั้น
 จึงน่าตีเตียนตัวเรา".

พญาครุฑนั้นนำพระนางกาทาติเทวี
 นั้นมาถวายคืน แต่พระราชตามเดิม
 แล้วมิได้ไปอีกเลย.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนาขึ้นมาแล้ว ทรงประกาศจตุราริยสัง
 ประมวลชาดก. ในเวลาจบสังจะ ภิกษุ
 ผู้กระสันขึ้นมา ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล.
 คนธรรมที่ชื่อ นนฺกุเวโร ในครั้งนั้น ได้
 กลับชาติมาเป็นภิกษุผู้กระสันขึ้นมา ส่วน
 พระราชาได้กลับชาติมาเป็นเรตถาคต
 นั้นเอง ดังนี้.

พรรณนากาทาติชาดก ที่ ๗ จบ.

๘. อนนุโสจียชาตกถุณณา (๓๒๘)

พหุณ วิชชตี โภทีติ อิหิ สตุถา
เซตวเน วิหรนุโต เอกิ กุญฺมุพิกิ มตภริยั
อารพภ กเถสิ.

โส กิร ภริยาย มตาย น
นุหายติ น ภุชติ น กมฺมนุเต
ปโยเชสิ. อญฺเฏทตฺถุ โสกาภิกุโต
อาพำหนิ คนฺตุวา ปริเทวมาโน วิจริ.
อพภนฺตุเร ปนฺสฺส กุญฺ ทิปโป วิย
โสตาปตฺติมคฺคฺสฺส อุปนฺิสฺสโย ชลติ.

สตุถา ปจฺจฺสสมเย โลกิ โวลเณนุโต ตั
ทิสฺวา "อิมฺสฺส มํ จเปตฺวา อญฺเฏ
โกจิ โสกิ นีหริตฺวา โสตาปตฺติมคฺคฺสฺส
ทายโก นตฺถิ ภวิสฺสามิสฺส อวสฺสโย"ติ
ปจฺจฺฆาตฺตํ ปิณฺฑปาทปฏิกฺกนุโต
ปจฺจฺฆาสมณั อาทาย ตสฺส เคหทวาริ
คนฺตุวา กุญฺมุพิกเณ สุตาคมโน

๘. พรรณนาอนนุโสจียชาดก (๓๒๘)

พระศาสดา เมื่อทรงประทับอยู่ ณ
พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภกุญฺมุพีมิ
ภริยาตายคนหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนา
ว่า นางผู้เจริญ มีอยู่ในระหว่างคนเป็น
อันมาก ดังนี้ เป็นต้น.

ได้ยินว่า เมื่อภรรยาตายแล้ว
กุญฺมุพีนั่นไม่ยอมอาบน้ำ ไม่กินข้าว
ไม่ทำงานเลย. เขาถูกความโศกครอบงำ
ไปยังป่าช้า เทียวร้องไห้คร่ำครวญ. ก็
อุปนิสัยโสดาปัตติมรรคของเขา รุ่งเรือง
อยู่ในภายใน เหมือนดวงประทีปในหม้อ
ฉะนั้น.

พระศาสดา ทรงตรวจดูสัตว์โลกในเวลา
ใกล้รุ่ง เห็นกุญฺมุพีนั่นแล้ว จึงดำริว่า
“เว้นเราเสียแล้ว ใคร ๆ อื่นที่จะกำจัด
ความโศกของคนนี้แล้วให้โสดาปัตติมรรค
ไม่มีเลย เราจะเป็นที่พึ่งให้เขา” ดังนี้
กลับจากบิณฑบาตภายหลังภัตแล้ว พา
ปัจฉาสมณะ^๑ เสด็จไปยังประตูเรือน

^๑ หมายถึง พระผู้ติดตาม.

กตปจจุคฺคมนาทิสกฺกาโร,ปณฺณตฺตาสเน
 นิสฺนุโน กุฏฺฐมฺพิกํ อาคนฺตุวา เอกมนฺเต
 นิสฺนุโน "กึ อฺปาสก จินฺเตสฺส"ติ ปุจฺฉิตฺวา
 "อาม ภนฺเต ภริยา เม กาลกตา ตํ
 อนุโสจฺนฺโต จินฺเตมฺหิ"ติ วุตฺเต "อฺปาสก
 ภิชฺชนธมฺมํ นาม ภิชฺชติ ตสฺมึ ภินฺเน
 น ยุตฺตํ จินฺเตตฺถํ โปราณกปณฺชิตาปี
 ภริยาย มตาย 'ภิชฺชนธมฺมํ ภินฺนนฺ'ติ
 น จินฺตยฺสฺส"ติ วตฺวา เตน ยาจิตฺโต
 อตีตํ อหริ.

อตีตวตฺถุ ทสกนฺิปาเต จุลลโพธิชาตเก
 อาวิภวิสฺสติ. อยํ ปเนตฺถ สงฺเขโป.

อตีเต พาราณสียํ พุรหฺมทตฺเต
 รชฺชํ กาเรนฺเต โพธิสฺตฺโต พุราหฺมณฺกุเล
 นิพฺพตฺติตฺวา วยปฺปตฺโต ตกฺกสฺสลาโย
 สพฺพลิปฺปานิ อุกฺคณฺหิตฺวา มาตาปีตฺนํ

ของเขา การเสด็จมาอันกุฎุมพีทราบแล้ว
 จึงทำสักการะ มีการต้อนรับเป็นต้น
 ประทับนั่งเหนืออาสนะที่เขาจัดถวายแล้ว
 ตรัสถามกุฎุมพีผู้มานั่ง ณ ที่ส่วนหนึ่งว่า
 "อฺปาสก ท่านคิดอะไรหรือ" เมื่อเขา
 ทูลว่า "พระองค์ผู้เจริญ พระเจ้าข้า
 ภรรยาของข้าพระองค์ตายเสียแล้ว ข้า-
 พระองค์เสรำไซก คิดถึงภรยานั้น" ดังนี้
 จึงตรัสว่า "อฺปาสก สิ่งที่มีความแตกเป็น
 ธรรมดา ย่อมแตก เมื่อมันแตกแล้วไม่
 ควรคิด แม้โบราณบัณฑิตเมื่อภรรยา
 ตายแล้ว มิได้คิด(อะไร) ด้วยปลงเสียว่า
 'สิ่งที่ต้องแตกเป็นธรรมดาแตกแล้ว' ดังนี้
 อันกุฎุมพีนั้นทูลอาราธนาแล้ว จึงทรงนำ
 อตีตนิทานมาว่า.

เรื่องในอดีตจักอธิบายไว้ในจุลลโพธิชาดก
 ในทสกนินาต. ส่วนความย่อในเรื่องนี้มี
 ดังต่อไปนี้.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 เสวยราชสมบัติ ณ เมืองพาราณสี พระ
 โพธิสัตว์เกิดในตระกูลพราหมณ์ เจริญ
 เติบโตแล้ว เรียนศิลปวิทยาทั้งปวงที่เมือง

สนุดิกั อคมาสิ.

อิมสุมิ ชาตเก โพิสตุโต โภมาร-
พฺรหฺมจารี อโหสิ. อถสฺส มาตาปิตโร
“ตว ภริยาปริเยสนํ กโรมา”ติ อาโรจยีสฺส.

โพิสตุโต “น มยฺหํ สมฺมาวาเสนตฺถ
อํ ตุมฺหากํ อจฺจเยน ปพฺพชิสฺสามิ”ติ
วตฺวา เตหิ ปุณฺปุณฺนี ยาจิตฺถ เอกํ
กาณฺจณรูปํ กาเรตฺวา “เอวรูปํ กุมาริกํ
ลภมาโน คณฺหิสฺสามิ”ติ อาห.

ตสฺส มาตาปิตโร ตํ กาณฺจณรูปกํ
ปฏิจฺจนฺนยาเน อาโรเปตฺวา “คจฺจถ
ชมฺพุทฺธิปตลํ วิจฺรนฺตฺวา ยตฺถเอวรูปํ
พฺรหฺมณฺณกุมาริกํ ปสฺสถ ตตฺถิมํ
กาณฺจณรูปกํ ทตฺวา ตํ อานเถา”ติ
มหนฺเตน ปริวารเณ มนุสฺสเส เปเสสฺสุ.

ตสุมิ ปน กालเ อโก ปุณฺณวา
สตุโต พฺรหฺมโลกโต จวิตฺวา กาสิก-
รณฺเจเยว นิคมคาเม อสฺสิตฺติโกฏฺฐิวิภวสฺส

ตํกสิลา แล้วกลับมาสำนักของมารดา
บิดา.

ในชาดกนี้ พระโพิสตุตว์เป็นผู้ประพฤติ
พหุภรรยาในขณะที่เป็นเด็ก. ต่อมา
มารดาบิดาของท่านบอกว่า “พ่อแม่จะ
หาภรรยาให้ลูก” ดังนี้.

พระโพิสตุตว์กล่าวว่า “ลูกไม่ต้องการ
ครองเรือน เมื่อพ่อแม่ล่วงลับไปแล้ว ลูก
จะบวช” ดังนี้ อันมารดาบิดาอ่อนวอน
บ่อย ๆ เข้า จึงให้หล่อรูปทองขึ้นรูปหนึ่ง
แล้วกล่าวว่า “เมื่อลูกได้นางกุมารีเห็น
ปานนี้ จึงจะรับ”.

มารดาบิดาของท่าน จึงยกรูปทองนั้นขึ้น
ไว้บนยานที่ปกปิด แล้วส่งคนไปพร้อม
ด้วยบริวารเป็นอันมาก (พลาจ) กำชับว่า
“พวกท่านจงเที่ยวไป ตลอดภาคพื้น
ชมพูทวีป เห็นพราหมณกุมารีเห็นปานนี้
ณ ที่ใด จึงให้รูปทองนี้ ณ ที่นั้น แล้วนำ
พราหมณกุมารีนั้นมา”.

ก็ในกาลนั้น ท่านผู้มีบุญคนหนึ่ง
จุติจากพรหมโลก (มา) เกิดเป็นกุมารี ใน
เรือนพราหมณ์ ผู้มีทรัพย์ ๘๐ โภฏี ณ

พราหมณสุส เคเห กุมาริกา หุตฺวา
นิพฺพตฺติ. "สมฺมิลฺลหาสินี"^๑ ตสฺสา
นามํ อภิสุ.

สา โสฬสวสุตฺติกกาเล อภิรूपํ อโหสิ
ปาสาทิกา เทวจรฺยปฏิภาคา สพฺพค-
สมฺปนฺนา.

ตสฺสาปิ กิเลสวเสน จิตฺตํ นามํ น
อุปฺปนฺนบุพฺพิ. อจฺจนฺตพฺรหฺมจารินี
อโหสิ. กาณฺจนฺรูปกํ อาทาย วิจรฺนฺตา
ตํ คามํ ปาปฺณิสฺสุ. ตตฺถ มนุสฺสา
ตํ ทิสฺวา "อสุกพฺราหฺมณสุส อิตา
สมฺมิลฺลหาสินี กิการณา อธิ จิตา"^๑ติ
อาหํสุ.

มนุสฺสา ตํ สุตฺวา พฺราหฺมณกุลํ คนฺตุวา
สมฺมิลฺลหาสินี วาเรสุ. สา "อหํ ตุมฺหากํ
อจฺจเยน ปพฺพชิสฺสสามิ น เม
ฆราวาเสนตฺถ"^๑ติ มาตาปิตุณฺ์ สาสณฺ์
เปเสสิ. เต "กํ กโรสิ กุมาริกา"^๑ติ
วตฺวา กาณฺจนฺรูปกํ คเหตฺวา ตํ
มหนฺเตน ปริวาเรน เปสยฺสิ.
โพธิสฺตตสฺส จ สมฺมิลฺลหาสินินิยา จ

บ้านในนิคม ในแคว้นกาสินีนั่นเอง. พ่อแม่
ได้ตั้งชื่อนางว่า "สมมิลลหาสินี".

ในขณะที่มีอายุ ๑๖ ปี นางเป็นหญิงมี
รูปร่าง น่ารัก ทุกส่วนสัດเต่งตั้งประดุจ
นางเทพอัปสร.

แม้จิตของนางก็ไม่เคยเกิดกิเลสเลย. นาง
เป็นหญิงประพตติพรหมจารีอย่างเคร่งครัด.
พวกมนุษย์พาเอารูปทองทองเทียวไปถึง
บ้านนั้น. พวกเขาที่บ้านที่นั่นเห็นรูปนั้น
แล้ว ก็พากันพูดว่า "สมมิลลหาสินี
ธิดาของพราหมณ์ชื่อโน้น (มา) ยืน ณ
ที่นี่ทำไม".

พวกมนุษย์ฟังคํานั้นแล้ว จึงไปยังตระกูล
พราหมณ์ แล้วขอนางสมมิลลหาสินี.
นางส่งข่าวไปให้มารดาบิดาว่า "เมื่อพ่อ
แม่ล่วงไปแล้ว ลูกจะบวช ลูกไม่ต้องการ
การครองเรือน". พ่อแม่พูดว่า "ลูกหญิง
เจ้าจะทำอย่างไร" ดังนี้ แล้วรับเอา
รูปทอง ส่งธิดาไปด้วยบริวารเป็นอันมาก.
พวกญาติทำมงคลให้พระโพธิสัตว์ และ

^๑ อ. สมมิลลหาสินี.

อุภินนมปิ อนิจฺจนฺตานุญเณว มงฺคลํ
กรีสฺส.

เต เอกสฺมี คพฺเภา วสฺมาณา เอกสฺมี
สยเน สยนฺตปิ น อญฺณมญฺณํ
กิเลสวเสน โอลอกยีสฺส. เทว ภิกฺขุ เทว
พฺรหฺมาโน วีย จ เอกญฺจฺจาเน วสีสฺส.

อปรภาเค โพิธิตตฺตสฺส มาตาปิตโร
กาลมกํสฺส. โส เตสํ สรีริกิจฺจํ กตฺวา
สมฺมิลลฺลหาสินี ปกฺโกเสาเปตฺวา “ภทฺเท
มม กุลสนฺตกา อสฺตีโกฏฺเวยิ ตว
กุลสนฺตกา อสฺตีโกฏฺเวยิตฺติ อิมํ เอตฺตกํ
ธนํ คเหตุวา อิมํ กุญฺมพฺมํ ปฏฺิปปชฺชาหิ
อหํ ปพฺพชิสฺสสามี”ติ อาห. “อญฺยปฺตฺต
ตยิ ปพฺพชนฺเต อหฺมปิ ปพฺพชิสฺสสามิ
น สกฺโกมิ ตํ ชหิตฺตฺน”ติ.

เต สพฺพํ ธนํ ทานมฺุเข วิสชฺเชตฺวา
เชพฺปิณฺฑํ วีย สมฺปตฺตี จชฺชเตตฺวา
หิมวฺนตํ ปวิสิตฺวา อุภปิ ตาปสฺสปพฺพชฺชํ
ปพฺพชิตฺวา วนฺมุลผลาหารา ตตฺถ จิรํ
วสิตฺวา, โลณมฺุพิลเสวณฺตฺถาย หิมวฺนตา
โอดริตฺวา อญฺุพฺพเพน พาราณสียํ ปตฺวา
ราชญฺยาเน วสีสฺส.

นางสมฺมิลลฺลหาสินี แม่ทั้งสองผู้ไม่
ปรารถนาทั้งและกัน.

เขาทั้งสองเมื่ออยู่ห้องเดียวกันแม้จะนอน
บนที่นอนเดียวกัน ก็มีได้มองดูกันด้วย
อำนาจกิเลส. เหมือนกับพระภิกษุ ๒ รูป
และพรหม ๒ องค์ อยู่ในที่เดียวกันฉะนั้น.

กาลต่อมา มารดาบิดาของพระ
โพธิสัตว์ก็ได้ถึงแก่กรรม. พระโพธิสัตว์
จัดการฃาปนกิจศพของท่านแล้ว ก็เรียก
นางสมฺมิลลฺลหาสินีมาบอกว่า “นางผู้เจริญ
เธอจงถือเอาทรัพย์มีประมาณเท่านี้ คือ
ตระกูลของพ่มีทรัพย์ ๘๐ โกฏิ ของเธอมี
๘๐ โกฏิเหมือนกัน แล้วครอบครอง
สมบัตินี้เถิด พี่จะบวช”. นางสมฺมิลลฺลหาสินี
กล่าวว่า “บุตรเจ้า เมื่อพี่บวชแม่ฉันก็
จะบวช ฉันไม่อาจจะทอดทิ้งท่านได้”.

ท่านทั้งสองนั้น สละทรัพย์ทั้งหมดให้เป็น
ทาน ละทิ้งสมบัติ เหมือนบวณก่อน
น้ำลายทิ้ง เข้าป่าหิมพานต์ บวชเป็น
พระดาบสทั้งสองคนมีเผือกมันและผลไม้
ในป่าเป็นอาหาร อาศัยอยู่ ณ ที่นั้นเป็น
เวลานาน, เพื่อต้องการจะฉนฺรสเค็มและ
รสเปรี้ยว จึงลงจากป่าหิมพานต์ถึงเมือง

เตสั ตตถ วสนุตานั สุขุมาลาย
 ปริพพาชิกาย นิโรชั มิสฺสภกตตั
 ปริญฺชุนฺตียา โลहितปกฺขนฺตีกาพาโร
 อุปฺปชฺชติ. สา สปุปายภาสชฺชั อลภมานา
 ทุพฺพลา อโหสิ. โภธิสตุโต ภิกฺขุจาโร
 เวลาย ตั วินิคฺคเหตุวา นครทวารั
 เนตฺวา เอกิสฺสา สาลาย ผลเก
 นิปชฺชาเปตฺวา สยั ภิกฺขุขาย ปวิสฺติ. สา
 ตสฺมี อนิกฺขนฺเตเยว กาลมกาสิ.
 มหาชนา ปริพฺพาชิกาย รูปสมฺปตฺตี
 ทิสฺวา ปริวาเรตฺวา โรทนฺติ ปริเทวนฺติ.

โภธิสตุโต ภิกฺขุ จริตฺวา อาคโต ตสฺสา
 มตภาวึ ฅตฺวา "ภิกฺษุชนธมฺมึ ภิกฺษุชฺติ
 สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา เอวํคตีกา-
 เยวา"ติ ตาย นิปนฺนผลเกเยว นิสฺสิทฺวา
 มิสฺสภโกชนั ภูณฺชิตฺวา มุขั วิภฺชาเลสิ.
 ปริวาเรตฺวา จิตฺมหาชนเ "อัย เต ภนฺเต
 ปริพฺพาชิกา ก็ โหตี"ติ ปุจฺฉิ. "คิหิกาเล

พาราณสี โดยลำดับ พักอยู่ในพระราช-
 อุทยาน.

เมื่อท่านทั้งสองอยู่ ณ ที่นั้น เมื่อ
 นางปริพาชิกาผู้ซึ่งเป็นหญิงสุขุมาลชาติ^๑
 บริโภคอาหารระคน ซึ่งปราศจากไอชะ
 จึงเกิดโรคอาเจียนโลหิต. นางเมื่อไม่ได้
 ยาที่ถูกกับโรค จึงอ่อนเพลียลง. เวลา
 เทียวหาอาหาร พระโภธิสตุว์พยุงบานนำ
 ไปยังประตูเมือง ให้นอนบนกระดานใน
 ศาลาหลังหนึ่ง แล้วตัวเองก็เข้าไปหา
 อาหาร. เมื่อพระโภธิสตุว์นั้นยังไม่ทัน
 ออกมาเลย นางได้ถึงแก่กรรมเสียแล้ว.
 มหาชนเห็นรูปสมบัติของนางปริพาชิกา
 แล้ว ต่างก็แวดล้อมร้องไห้คร่ำครวญ.

พระโภธิสตุว์เทียวหาภิกษาแล้วก็กลับมา
 รู้ว่านางปริพาชิกาทายแล้ว จึงรำพึงว่า
 "สิ่งที่ต้องแตกเป็นธรรมดา ย่อมแตก
 สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง ย่อมมีคติเป็น
 อย่างนี้" ดังนี้ แล้วนั่งบนกระดาน
 ที่นางนอนอยู่ บริโภคอาหารระคน
 เสร็จแล้วบ้วนปาก. มหาชนที่ยืนแวดล้อม

^๑ สุขุมาลชาติ คือเป็นหญิงละเอียดอ่อนไม่เคย
 トラกตรำลำบาก.

เม ปาทปริจาริกา อโหสี"ติ. "ภนุเต
มยํ ตาว น สหาม โรทาม ปรีเทวาม
ตุเมห กสุมา น โรทธา"ติ.

โพธิสตโต "ชีวนุตตาเวสา มม กิณฺจ
โหติ อิทานิ ปฺรโลกสมฺมุคิตาย น กิณฺจ
โหติ ปฺรชนวสํ คตา อหํ กสุมา
โรทามิ"ติ. มหาชนสุส ธมฺมํ เทเสนฺโต
อิมมา คาถา อภาสิ

๑๐๙. "พหุํ วิชฺชตี โภตี
เตหิ เม กิ ภาวิสุสตี
ตสุมา เอตํ น โสจามิ
ปิยํ สมนฺนิลลหาสินี.

๑๑๐. ตํ ตณฺเจะ อณุโสเจยฺย
ยํ ยํ ตสุส น วิชฺชตี

อยู่ถามว่า "ท่านผู้เจริญ นางปริพาชิกานี้
เป็นอะไรกับท่าน". พระโพธิสัตว์กล่าวว่า
"นางเป็นภรรยาของเรา ในกาลที่เรา
เป็นคฤหัสถ์". มหาชนกล่าวว่า
"ท่านผู้เจริญ พวกเรายังอดทนไม่ได้
พากันร้องไห้คร่ำครวญ ทำไมท่าน
จึงไม่ร้องไห้เล่า".

พระโพธิสัตว์กล่าวว่า "นางเมื่อมีชีวิตอยู่
ก็เป็นของเรา บัดนี้ เพราะนางไปปรโลก
แล้ว นางจึงมิได้เป็นอะไรกับเรา ตกอยู่ใน
ในอำนาจของผู้อื่น (ดั่งนั้น) เราจะร้องไห้
ทำไม" ดั่งนี้ เมื่อจะแสดงธรรมแก่มหาชน
จึงกล่าวคาถาเหล่านี้ว่า

๑๐๙. "นางผู้เจริญนี้ มีอยู่ในระหว่างคน
เป็นอันมาก นางเป็นไปอยู่กับ
คนเหล่านั้น จะเป็นอะไรกับเรา
เล่า เพราะเหตุนั้น เราจึงไม่
เศร้าโศกถึงนางสมนิลลหาสินี ผู้
เป็นที่รักนั้น.

๑๑๐. หากว่า บุคคลพึงเศร้าโศกถึง
ความตาย ที่ยังไม่มีแก่ผู้เศร้า-

อตฺตานมนุโสเจยฺย
สทา มจฺจวสมปฺตตํ.

โคกนั้นไซ้ร้ บุคคลก็ต้อง
เศร้าโศกถึงตน ซึ่งเดินเข้าหา
ความตายทุกเมื่อ.

๑๑๑. น เหว จิตฺ นาสิโน
น สยานนํ น ปตฺถคฺ^๑
ยาวุปฺปตฺติ นิมิสฺสตี^๒
ตตฺราปี สรตี วโย.

๑๑๑. อายุสังขาร มิใช่จะไม่ติดตาม
สัตว์ ผู้ยืน นั่ง นอน ท่องเที่ยว
ก็หาไม่ ้วยยอมเสื่อมไปในกาล
นั้น ทุกขณะที่ลืมตาและหลับตา.

๑๑๒. ตตฺถตฺตนิ วตฺปฺปนฺเถ^๓
วินาภาเว อสฺสเย
ภฺตํ เสสํ ทยิตพฺพํ
จวิตํ อนนุโสจิชยนฺ"ตี.

๑๑๒. เมื่อวัยในตนนั้น เสื่อมสิ้นไป
อย่างนี้ ความพลัดพรากกันไม่
ต้องสงสัย สัตว์ที่เหลือฟังเอ็นดู
กัน ที่ตายไปแล้วก็ไม่ต้องเศร้า-
โศกถึงกัน".

ตตฺถ พฺหุํ วิชฺชตีตี อโย โภตี
อเมห จฺทฺเขตฺตวา อิทานิ อญฺเณสํ
พฺหุํ มตฺกสฺตฺตานิ อนฺตเร วิชฺชตี
อตฺถิ อฺปฺลพฺภตี.

บรรดาค่าเหล่านั้น คำว่า มีอยู่ใน
ระหว่างคนเป็นอันมาก ความว่า นาง
ผู้เจริญนี้ทอดทิ้งเราเสียแล้ว บัดนี้ มีอยู่
คือเป็นอยู่ ได้แก่ เข้าไปได้อยู่ในระหว่าง
สัตว์อื่นเป็นอันมากที่ตายแล้ว.

เตหิ เม ก็ ภวิสฺสตีตี เตหิ
มตฺกสฺตฺเตหิ สทฺธิ วตฺตฺมานา อิทาเนว

คำว่า นางเป็นไปอยู่กับคนเหล่านั้น
จะเป็นอะไรกับเรา ความว่า นางเมื่อ

^๑ จ. ปทฺธคฺ.   ^๒ จ. ยาว พฺยาตี นิมิสตี.
^๓ จ. วตฺปฺปทฺเต.

สา มยฺหํ ก็ ภวิสฺสติ เตหิ วา
สตุเตหิ อติเรกสมุพฺพนฺธวเสเนว สา
มยฺหํ ก็ ภวิสฺสติ กา นาม ภวิสฺสติ
ก็ ภริยา อุททาหุ ภคินีติ.

เตหิ เมกนฺตปิ ปาโຈ. เตหิ มตເກಹิ
ສຫຼື ອີຫມຸປີ ເມ ກເລວຣີ ເອກີ ກວີສຸສຕີຕີ
ອຕູເອ.

ตสฺมาติ ยສฺมา ເອສາ ມຕາ ມຕເກສຸ
ສມາຄຕາ ມຍຸ໌ ນ ກິເບຈີ ໂຫຕີ ຕສຸມາ
ເອຕັ ນ ໂສຈາມີ.

ຍໍ ຍໍ ຕສຸສາຕີ ຍໍ ຍໍ ຕສຸສ
ອນຸໂສຈນກສຸສ ສຕຸຕສຸສ ນ ວີຊຸຊຕີ ນຕຸຕິ
ມຕໍ ນິຣຸທຸ໌ ຕໍ ຕໍ ສເຈ ອນຸໂສເຈຍຸຍາຕີ
ອຕູເອ.

ຍສຸສາຕີປີ ປາໂຈ. ຍໍ ຍໍ ຍສຸສ ວີຊຸຊຕີ
ຕຽເຈ ໂສ ອນຸໂສເຈຍຸຍາຕີ ອຕູເອ.

ມຈຸຈຸສມປຕຸຕນຸຕີ ເວວິ ສນຸເຕ ນິຈຸຈໍ
ມຈຸຈຸສໍ ປຕຸຕໍ ກຈຸຈຸນຸຕໍ ອຕຸຕານເມວ
ອນຸໂສເຈຍຸຍ ຕເນສຸສ ອນຸໂສຈນກາໂລເຍວ

เป็นไปอยู่กับสัตว์ผู้ตายเหล่านั้น จะเป็น
อะไรกับเรา ในบัดนี้ หรือว่าด้วยอำนาจ
ความสัมพันธ์กับสัตว์เหล่านั้นเกินไป นาง
จะเป็นอะไรกับเรา จะเป็นใครคือจะเป็น
ภรรยา หรือเป็นน้องสาว.

ปารู้ว่า เตหิ เมกံ ก็มี. ความว่า
ซากศพร่างแม่นี้ กับสัตว์ที่ตายเหล่านั้น
จะเป็นอันเดียวกับเราแล้ว.

คำว่า เพราะเหตุนี้ ความว่า เพราะ
เหตุที่นางตายไปแล้ว สมาคมกับคนตาย
จึงมิได้เป็นอะไรกับเรา เพราะเหตุนี้
เราจึงไม่เศร้าโศกถึงนาง.

คำว่า ความตายใดยังมีได้มีแก่
สัตว์นั้น ความว่า ถ้าหากว่าพึงเศร้าโศก
ถึงความตายดับสูญที่ยังไม่มี คือที่ยัง
มิได้มีแก่สัตว์ผู้เศร้าโศกนั้น.

ปารู้ว่า ยສຸສ ກິມີ. อธิบายว่า ความตาย
ใดใดมีแก่ผู้ใด หากว่าผู้นั้นพึงเศร้าโศก
ถึงความตายนั้น ของผู้นั้นไซ้.

คำว่า เดินเข้าหาความตาย ความว่า
เมื่อเป็นอย่างนี้ (ทุก ๆ คน) พึงเศร้าโศก
ถึงตน ซึ่งถึงคือไปสู่อำนาจมัจจุราชเป็น

น ภเวยยาติ อตุโธ.

นิตย เพราะเหตุนั้น ผู้นั้นก็จะไม่มีเวลา
สำหรับเศร้าโศกเลย.

ตติยคาถาย น เหว จิต
นาสิน น สยาน น ปตฺถคฺนฺติ
กิณฺจิ สตุตฺติ อายฺสขฺชาโร อนุคฺจฺจตีติ
ปาเจโส.

ควรทราบวินิจฉัยในคาถาที่ ๓ ใน
คำเหล่านี้ว่า อายุสังขารจะไม่ติดตาม
สัตว์ผู้ยืน นั่ง นอน เดิน ก็หาไม่
ปาฐะที่เหลือว่า อายุสังขารย่อมติดตาม
สัตว์ไร ๆ ไป.

ตตฺถ ปตฺถคฺนฺติ สมฺปริวตฺเตตฺตวา
จรมานํ. อิทํ วุตฺตํ โหติ "อิมํ สตุตฺตา
จตุสฺส อิริยาปถสฺส ปมตฺตวา วิหฺรณฺติ
อายฺสขฺชาโร ปน รตฺตติณฺจ ทิวณฺจ
สพฺพิริยาปถสฺส อปฺปมตฺตวา อตฺตโน
ชยคฺมนกมฺมเมว กโรนฺตี"ติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ท่องเที่ยวไป
ได้แก่ ท่องเที่ยวไป ๆ มา ๆ. ท่านอธิบาย
ไว้ว่า "พวกสัตว์เหล่านี้ เป็นอยู่อย่าง
ประมาทในอิริยาบถทั้งสิ้น แต่อายุสังขาร
มิได้ประมาทในอิริยาบถทั้งหมด ย่อมทำ
ความเสื่อมสิ้นให้ตนทั้งวันทั้งคืน".

ยาวุปฺปตฺติ นิมิสฺสตีติ อยมฺหิ ตสฺมี
กาเล โวหาโร. อิทํ วุตฺตํ โหติ ยาว
อุมฺมิสฺสตี จ นิมฺมิสฺสตี จ ตตฺตราปิ
เอวํ อปฺปมตฺถเก กาเล อิมํ
สตุตฺตานํ สรติ วโย ตีสุ วเยสุ เสโส
วโย ปริหายเตว น วฑฺฒติ.

คำว่า ทุกขณะที่ลืมตาและหลับตา
ความว่า คำนี้เป็นโวหาร(ที่ใช้กัน) ในกาล
ครั้งนั้น. มีคำที่ท่านกล่าวว่า วัยของสัตว์
เหล่านี้ย่อมผันแปรไป ในกาลเล็กน้อย
อย่างนี้นั้น แม้ขณะลืมตาและหลับตา
ในวัยทั้งสาม วัยที่เหลือย่อมเสื่อมไปคือ
ไม่เจริญ.

ตตฺถตฺตนิ วตฺตปฺนฺเถติ ตตฺถ
วต อตฺตนิ ปนฺเถ. อิทํ วุตฺตํ โหติ

คำว่า เมื่อวัยในตนนั้นเสื่อมสิ้น
ไปอย่างนี้ ได้แก่ เมื่อวัยในตนนั้น. ท่าน

ตสฺมี วต เหวํ สรมาเน วเย อัย
 “อตุตา”ติ สงฺขยํ คโต อตุตภาโว ปนฺโถ
 โหติ ปาเสน พนฺโธ^๑ อฺปะทุโธ
 อปริปฺณฺโณว โหติ เหวํ ตตฺถ อิมสฺมี
 อตุตนิ ปนฺเถ โย เจส ตตฺถ ตตฺถ
 นิพฺพตฺตานํ วินาภาโว อสฺสโย.

ตสฺมี วินาภาเว อสฺสเย นิสฺสสฺเย.
 ภูตํ เสสํ อมตํ. ตํ เสสํ ชีวมานํ
 ชีวมานเมว. ทยิตพฺพํ เมตฺตายิตพฺพํ
 “อัย สตุโต อโรโค โหตุ อพฺยาปชฺโณ”ติ
 เหวํ ตสฺมี เมตฺตาทาภาวนา กาทพฺพา.
 ยํ ปเนตํ จวิตํ วิคตํ มตํ อนนฺุโสจฺย
 อนนฺุโสจิตพฺพนฺุติ.

เอวํ มหาสตุโต จตุหิ คาถาหิ
 อนิจฺจาการํ ทีเปนฺุโต ฐมฺมํ เทเสสิ.
 มหาชนโน ปริพฺพาชิกาย สรฺริริกฺจํ

อธิบายไว้ว่า เมื่อวัยนั้นผันแปรไปอย่างนี้
 อรรถภาพที่ชื่อว่า “ตน” นี้ ย่อมมีอันตราย
 ไปด้วย (เพราะ) ผูกพันกับวัย^๑ เป็น
 อรรถภาพที่บกพร่องไม่สมบูรณ์ เมื่อวัยใน
 ตนนั้นผันแปรไปอย่างนี้ เพราะฉะนั้น
 สัตว์ที่เกิดในภพนั้น ๆ ต้องมีความ
 พลัดพรากกัน ไม่ต้องสงสัย.

เมื่อความพลัดพรากนั้น ไม่ต้องสงสัย
 คือ ไม่ต้องเคลือบแคลง. สัตว์ที่เหลือ
 คือสัตว์ที่ยังไม่ตาย. สัตว์ที่เหลือซึ่งมีชีวิต
 อยู่ (ฟังเอ็นดู) สัตว์ที่มีชีวิตอยู่. ฟัง
 เอ็นดูกัน คือ ฟังเมตตากัน ได้แก่
 ฟังทำการเจริญเมตตาทาภาวนาในสัตว์นั้น
 อย่างนี้ว่า “ขอสัตว์นี้ จงอย่ามีโรค จง
 อย่าเบียดเบียนกันเลย” ดังนี้. สัตว์นั้น
 โดเคลื่อนแล้ว คือไปลับแล้ว ได้แก่
 ตายไปแล้ว ไม่ควรเศร้าโศก คือไม่ฟัง
 ตามเศร้าโศกถึง (สัตว์นั้น).

พระมหาสัตว์เมื่อแสดงอาการไม่
 เทียงด้วยคาถาทั้งสี่เหล่านี้ อย่างนี้ (แล้ว)
 จึงแสดงธรรม. มหาชนช่วยกันฉมาปนกิจ

^๑ จ. วเยน อฺปะทุโธ.

^๑ วัยตัวนี้แปลมาจาก ปาเสน.

๙. กภาพพาทุชาตก (๓๒๙)

๑๑๓. “ยี่ อนุบนปานสุส ปุเร ลภาม
ตนะทานิ สาขมิกเมว คจฺจติ
คจฺจามทานิ วนเมว ราช
อสกุกตาวมฺห ธนญชยาย.
๑๑๔. ลาโม อลาโม ยโส อยโส จ
นินฺทา ปลฺลสา จ สุขํ จ ทุกฺขํ
เอเต อนิจฺจา มนุเชสุ ธมฺมา
มา โสจึ ก็ โสจสิ ไปฏฐปาท.
๑๑๕. อทุธา ตฺวํ ปณฺชิตโกสิ ราช
ชานาสี อตุถานิ อนาคตานิ
กถํ นุโข สาขมิกํ ทกฺขาม
นิทุธาปิตํ ราชกุลโตว ชมฺมํ.
๑๑๖. จาเลติ กณฺณํ ภกฺกฺวี กโรติ
มุหุํ มุหุํ ภายเต กุมारे
สยเมว ตํ กาทติ กภาพพาทุ
เยนารกา จสุสฺสตี อนุบนปานา”ติ.
กภาพพาทุชาตกํ นวมํ.

๙. กภาพพาทุชาตก (๓๒๙)

๑๑๓. “ข้าวและน้ำ ที่พวกเราเคยได้เมื่อ
ก่อนนั้น เดียวนี้ไปตกอยู่แก่ลิง
สาขมฤคเท่านั้น พี่ราคะ พวกเรา
ไปปากันเสียในบัดนี้เถิด เพราะ
พระเจ้าธัญชัย ไม่ทรงสักการะ
พวกเราเสียแล้ว.
๑๑๔. แนะน้องไปฏฐปาทะ โลกธรรม ๘
เหล่านั้น คือ มีลามก เสื่อมลามก
มียศ เสื่อมยศ นินทา สรรเสริญ
สุขและทุกข์ เป็นสิ่งไม่เที่ยงแท้ใน
หมู่คน น้องอย่าเศร้าโศกไปเลย
น้องจะเศร้าโศกไปทำไม.
๑๑๕. พี่ราคะ พี่เป็นบัณฑิตโดยแท้
ย่อมรู้ประโยชน์ อันยังไม่มาถึง
ทำอย่างไรหนอ พวกเราจักเห็น
เจ้าลิงสาขมฤคผู้ลามก ถูกไล่เช็ด
ออกไปจากราชตระกูล.
๑๑๖. ลิงกภาพพาทุ กระดิกหู ทำหน้า
ทะเล้น ทำให้พระราชกุมารกลัว
บ่อยๆ เจ้ากภาพพาทุจะทำเหตุให้
ตัวมันเองไกลข้าวและน้ำ”.
กภาพพาทุชาตก ที่ ๙.

๙. ภาพพาทุชาตภวณณา (๓๒๙)

ยี่ อนุบนปานสุสาติ อิทํ สตุถา
เวฬุวันเน วิหรนุโต หตลามาสกุกการํ
เทวทตฺตํ อารพฺภา กเถสิ.

เทวทตฺเตน หิ ตถาคเต
อฏฺฐานโกปปี พนฺธุติวฺวา ธนฺคฺคฺเคสุ
ปโยชิตฺเตสุ นาทฺฟ้าคิริวิสซุชฺชเนน ตสฺส
โทโส ปากโข ชาโต. อถสฺส ปฏฺฐปิตานิ
ธฺรุมตฺตาทินิ มนฺธุสุสา หรีสุ. ราชาปิ นํ
น โอโลเกสิ. โส หตลามาสกุกาโร
กุเลสุ วิญญาเปตฺววา ภูณฺชนฺุโต วิจฺริ.

ภิกฺขุ ธมฺมสภายํ กถํ สมฺภูชาเปสุ
“อาวฺโส เทวทตฺโต ‘ลามาสกุกการํ
อุปฺปาเทสุสามี’ติ อุปฺปนฺนมุปี ติริ
กาตุํ นาสกฺขี”ติ. สตุถา อาคนฺุตฺววา
“กาย นฺุตฺถ ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย
สนฺุณิสินฺุณา”ติ ปฺจุฉิตฺววา “อิมาย

๙. พรรณนาภาพพาทุชาดก (๓๒๙)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระ
เวฬุวันมหาวิหาร ทรงปรารภพระเทวทัต
ผู้เลื่อมลามลาลักการะ ตรัสพระธรรมเทศนา
นี้ว่า ข้าวและน้ำที่พวกเราเคยได้
เป็นต้น.

แท้จริง เมื่อพระเทวทัตผูกความ
โกรธแค้น ในฐานะอันไม่สมควรในพระ
ตถาคตเจ้า ได้สมคบกับนักแม่นธนู
โทษผิดของพระเทวทัตนั้นเกิดแพร่สะพัดไป
เพราะปล่อยช้างนาฬาคีรี. ต่อมา
ประชาชนยกเลิกภัตตาหารประจำเป็นต้น
ซึ่งตั้งไว้โดยเฉพาะสำหรับพระเทวทัตนั้น
เสีย. แม้พระราชาไม่ทรงเหลียวแลท่าน.
ท่านเลื่อมลามลาลักการะแล้ว เทียวขอใน
ตระกูลทั้งหลายฉัน.

ภิกษุทั้งหลาย ยกเรื่องขึ้นสนทนากันใน
ธรรมสภาว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย พระ
เทวทัตคิดว่า ‘เราจักให้ลามลาลักการะ
เกิดขึ้น’ ก็ไม่สามารถทำลามลาลักการะ แม้
ที่เกิดขึ้นแล้วให้ยังยืนถาวรได้”. พระ
ศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า “ภิกษุทั้ง-

นามา"ติ วุตเต "น ภิกขเว อิทาเนว
ปุปฺเพเปส หตลาภสกุกาโร อโหสี"ติ
วตฺวา อตีติ อหริ.

อตีเต พาราณสียํ ฌนณฺชเย รชฺชํ
กาเรนฺเต โพิสฺสตุโต ราโธ นาม สุกโก
อโหสี มหาปริวารโร ปริปุณฺณคฺตฺโต.
กนิฏฺโจ ปนฺสฺส ปโปฏฺฐปาโท นาม.
เอโก ลุฑฺฑโก เต เทวปี ชเน พนฺธิตฺวา
เนตฺวา พาราณสีรณฺโถ อทาสี. ราชา
อุโกปี เต สฺวณฺณปณฺชเร ปกฺขิปิตฺวา
สฺวณฺณตมฺภูเกน มรฺุลาเช ชาทาเปนฺโต
สกุขโรทกํ ปาเยนฺโต ปฏฺิขคฺคิ สกุกาโร
มหา อโหสี. ลากคฺคยสคฺคปฺตฺตา
อเหสิ.

หลาย บัดนี้ พวกเธอนั่งสนทนาเรื่องอะไร
กันหนอ" เมื่อพวกภิกษุกราบทูลว่า
"เรื่องนี้ พระเจ้าข้า" ตรัสว่า "ภิกษุ
ทั้งหลาย ไม่เฉพาะแต่ในกาลบัดนี้เท่านั้น
ถึงแม้ในกาลก่อน พระเทวทัตก็ได้เป็นผู้
เสื่อมลาภสักการะแล้ว" ดังนี้แล้ว ทรง
นำอดีตนิทานมาว่า.

ในอดีตกาลครั้งเมื่อพระเจ้าธัญชัย
เสวยราชสมบัติ ณ พระนครพาราณสี
พระโพิสฺสตุ^๑ได้เป็นนกแก้ว^๑ ชื่อราชา
มีบริวารมาก มีร่างกายสมบูรณ์. ส่วน
นกแก้วน้องพระโพิสฺสตุ ชื่อโปฏฐปาทะ.
นายพรานคนหนึ่ง ดักนกแก้ว ๒ ตัว
พี่น้องนั้นแล้ว นำน้ำมันเกล้า ๆ ถวายแด่
พระเจ้ากรุงพาราณสี. พระราชาทรงใส่
นกแก้ว ๒ ตัวพี่น้องนั้นในกรงทอง ทรงให้
นกแก้วเคี้ยวกินข้าวตอกคละกน้ำผึ้ง ด้วย
จันทอง ให้ดื่มกินน้ำตาลกรวด ทรง
ปรนเปรอเลี้ยงดู. สักการะได้มีเป็น
อันมาก. นกแก้ว ๒ พี่น้องได้เป็นผู้ถึง
ความเป็นผู้เลิศด้วยลาภและเลิศด้วยยศ.

^๑ ฉ. สุกโก แปลว่า นกแก้ว ฉบับสามพระยา
แปลว่าวานรเผือก.

อถโก วนจรโก กาฬพาทู . นามกัม
 มหากาฬมกุกฏัม อาเนตฺวา รมฺโณ
 อทาสี. ตสฺส ปจฺฉา อาคตฺตฺตา.
 มหนฺตฺตโร ลามสฺสกาโร อโหสิ. สุกฺกานํ
 ปรีหายนฺติ. โพิสฺสฺสโต ตาทิลกฺขณ-
 โยคตฺตฺตา น กิณฺจึ อาน. กนิฏฺโจ
 ปนสฺส ตาทิลกฺขณาภาวา ตํ มกฺกฏสฺส
 สุกฺกาโร อสหนฺโต "ภาติก ปุพฺเพ อิมสฺมี
 ราชกุเล สาธุรสชาตนียาทีนึ อมหากเมว
 เทนฺติ อิทานึ ปน มยํ น ลภาม
 กาฬพาทูมกฺกฏสฺสเสวาหฺรณฺติ มยํ
 ฌนฺนชฺนรณฺโณ สนฺติกา ลามสฺสกาโร
 อลภนฺตา อิมสฺมี จานฺเน กิ กสิสฺสาม
 เอहि อรณฺณเมว คนฺตฺวา วสิสฺสามา"ติ
 เตน สทฺธิ สลฺลปนฺโต ปจฺมํ คาถมาห

ต่อมานายพรานป่าคนหนึ่ง นำสิงดำใหญ่
 ตัวหนึ่ง ชื่อกาฬพาทู มาน้อมเกล้าฯ
 ถวายแด่พระราชา. สิงกาฬพาทูนั้นได้มี
 ลามและสักการะมากยิ่งขึ้น เพราะเป็น
 ผู้มาถึงภายหลัง. นกแก้ว ๒ ตัวเลื่อมลาม
 และสักการะ. พระโพธิสัตว์ไม่พูดอะไรเลย
 เพราะความเป็นผู้ประกอบด้วยลักษณะ
 ของผู้คงที่. ส่วนน้องชายของพระโพธิสัตว์
 นั้น ไม่สามารถจะอดกลั้นสักการะนั้น
 ของสิงได้ เพราะไม่มีลักษณะแห่งผู้คงที่
 พูดว่า "พี่ เมื่อก่อนชนทั้งหลายในราช-
 ตระกูลนี้ ย่อมให้อาหาร มีของควรเคี้ยว
 อันมีรสอร่อยเป็นต้น แก่พวกเราเท่านั้น
 แต่เดี๋ยวนี้ พวกเราไม่ได้เลย ชนทั้งหลาย
 ย่อมนำมาให้สิงกาฬพาทูเท่านั้น พวกเรา
 เมื่อไม่ได้ลามและสักการะจากสำนักของ
 พระเจ้าธัญชัย จักกระทำอย่างไรกัน
 ในที่นี้ พี่จงมาเถิด พวกเรจักไปอยู่ป่า
 กันดีกว่า" เมื่อจะเจรจากับพี่ราชะนั้น
 จึงกล่าวคาถาที่ ๑ ว่า

๑๑๓. "ยํ อุนฺนปानสฺส ปุเร ลภาม
 ตนฺทานึ สาขมิกเมว คจฺจติ

๑๑๓. "ข้าวและน้ำ ที่พวกเราเคยได้เมื่อ
 ก่อนนั้น เดี๋ยวนี้ไปตกอยู่แก่สิง

คจฺฉามทานิ วณเมว ราช
อสกุกตาวมฺห ธนฺนชยาธา"ติ.

ตตฺถ ยํ อนฺนปानสฺสาติ ยํ
อนฺนปานิ อสฺส รณฺโณ สนฺติกา.
อุปโยคฺกุเจ วา สามิวจฺนํ.

ธนฺนชยาธาติ กรณฺกุเจ สมฺปทานวจฺนํ.
ธนฺนชเยน อสกุกตาวมฺหา อนฺนปानญจ
น ลภาม อิมินาว น สกุกตมฺหาติ
อตฺโต.

ตํ สุตฺวา ราโช ทฺติยํ คาถมาห

๑๑๔. "ลาโภ อลาโภ อยโส^๑ ยโส จ
นินฺทา ปสฺสา จ สุขํ จ ทฺกฺขํ
เอเต อนิจฺจา มนุเชสุ ธมฺมา
มา โสจิ ก็ โสจสิ โปฏฺฐปาทา"ติ.

สาขมฤคเท้านั้น พี่ราชา พวกเรา
ไปปากันเสียในบัดนี้เกิด เพราะ
พระเจ้าธัญชัย ไม่ทรงสักการะ
พวกเราเสียแล้ว".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ข้าว
และน้ำใด ความว่า พวกเรายอม
ได้ข้าวและน้ำใดจากราชสำนักนั้น. คำว่า
อนฺนปานสฺส นั้น เป็นฉฺฐวีริยวิภตฺติ ใช้ใน
อรรถกถาวิภตฺติ.

คำว่า ธนฺนชยาธา เป็นจตุตถวิภตฺติ ใช้
ในอรรถกถาวิภตฺติ. อธิบายว่า พระเจ้า
ธัญชัยมิได้สักการะพวกเรา พวกเราจึง
ไม่ได้ข้าวและน้ำ คือพระเจ้าธัญชัย
พระองค์นี้นั้นเทียว มิได้สักการะพวกเรา.

นกแก้วราชาฟังคำนั้นแล้ว จึงกล่าว
คาถาที่ ๒ ว่า

๑๑๔. "โลกธรรม ๘ เหล่านั้น คือ มีลาภ
เสื่อมลาภ มียศ เสื่อมยศ นินทา
สรรเสริญ สุขและทุกข์ เป็นสิ่ง
ไม่เที่ยงแท้ในหมู่คน โปฏฺฐปาทา

^๑ ปาฬิ. ยโส อยโส.

ตตถ ยโสติ อีสฺสรียปริวารโ. อยโสติ
ตสฺสสาภาโว.

เอเตติ เอเต อฏฺฐ โลกธมฺมา มนุเชสุ
อนิจฺจา ลามคฺคยสคฺคปฺตฺตปิ หุตฺวา
อปเรณ สมเยน อปฺปลาภา
อปฺปสกฺกาธา โหนฺติ นิจฺจลาภิโน นาม
นตฺถิ. ยสาทีสุปี เอเสว นโย.

ตี สุตฺวา ไปฏฺฐปาโท มกฺกญฺ
อุสุสุยํ อปเนตฺ อสฺสโกนุโต ตติยํ
คาถมาห:

๑๑๕. "อทุธา ตฺวํ ปณฺฑิตโกสิ ราช
ชานาสิ อตฺถานิ อนาคตานิ
กถํ นุโข สาขมิกํ ทกฺขาม
นิทฺธาปิตฺ^๑ ราชกุลโตว ชมฺมนุ"ติ.

น้องอย่าเศร้าโศกไปเลย น้องจะ
เศร้าโศกทำไม".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ยศ ได้แก่
อิสริยยศและบริวารยศ. คำว่า เสื่อมยศ
ได้แก่ ความไม่มีอิสริยยศและบริวารยศ
นั้น.

คำว่า โลกธรรม ๘ เหล่านั้น ความว่า
โลกธรรม ๘ เหล่านั้น เป็นของไม่เที่ยง
ในหมู่คน บุคคลแม้เป็นผู้ถึงความเป็นผู้
เลิศด้วยลาภ และความเป็นผู้เลิศด้วยยศ
แล้ว สมัยต่อมาเป็นผู้มีลาภน้อย เป็นผู้มี
สักการะน้อย ชื่อว่า บุคคลผู้มีปกติมีลาภ
เป็นนิตย ย่อมไม่มี. แม้ในยศเป็นต้น
ก็มีนัยนี้เหมือนกัน.

นกไปฏฐปาทะฟังคำนั้นแล้ว ไม่
อาจจะบรรเทาความริษยาในใจได้ จึง
กล่าวคาถาที่ ๓ ว่า

๑๑๕. "พีระาธะ พีเป็นบัณฑิตโดยแท้
ย่อมรู้ประโยชน์ อันยังไม่มาถึง
ทำอย่างไรหนอ พวกเราจักเห็น
เจ้าลิงสาขมฤคผู้ลามก ถูกไล่เฉด
ออกไปจากราชตระกูล".

^๑ ฉ. นิทฺธาวิต.

ตตถ กถิ นุไซติ เกน นุไซ
อุปาเยน. ทกขามาติ ทกขิสฺสาม.
นิทฺธาปิตนฺติ นิจุจฺจฺจฺจฺ นิกุกฺกฺกฺกฺ.

ชมฺมนฺติ ลามกํ.

ติ สุตฺวา ราโช จตฺตถิ คาคมาห

๑๑๖. "จาเลติ กณฺณํ ภกฺกฺกฺ กโรติ
มุหุํ มุหุํ ภายเต^๑ กุมारे
สยเมว ติ กาคติ กาคฺพาคู
เยนารกา จสฺสตี อนฺนปानา"ติ.

ตตถ ภายเต กุมारेติ ราชกุมारे
อุตุราเสติ. เยนารกา จสฺสตีติ เยน
การณน อิมฺมหา อนฺนปानา ทูเร
จสฺสตี สยเมว ติ การณํ กริสฺสตี มา
ตุวิ เอตสฺส จินฺตยฺตี อตฺถเ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า อย่างไร
หนอแล ได้แก่ ด้วยอุบายอะไรหนอแล.
คำว่า พวกเราจักเห็น ได้แก่ พวกเรา
จักเห็น. คำว่า ถูกเฉดออก ได้แก่ ถูก
ขับไล่ออก ถูกคร่าออกไป.

คำว่า ลามก ได้แก่ เลวทราม.

นกราชะพึงค้ำนั้นแล้ว กล่าวคาถา
ที่ ๔ ว่า

๑๑๖. "สิงกาฬพาคฺคระติกฺขุ ทำหน้า
ทะเล้น ทำให้พระราชกุมารกลัว
บ่อย ๆ เจ้ากาฬพาคจะทำความให้
ตัวมันเองไกลข้าวและน้ำ".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า สิง
กาฬพาค ทำให้พระราชกุมารกลัว
บ่อย ๆ ความว่า สิงกาฬพาคทำให้พระ
ราชกุมารทั้งหลายสะดุ้งกลัว. คำว่า
มักจักดำรงอยู่ห่างไกลจากข้าวและน้ำ
เพราะเหตุใด ความว่า มักจักดำรงอยู่
ห่างไกลจากข้าวและน้ำนี้ เพราะเหตุใด
มันจักกระทำเหตุนั้น เฉพาะตัวมันเอง
เจ้าอย่าได้คิดริษยามันไปเลย.

^๑ ฉ. ภายเต.

๑๐. สิวี่ม้สขาทก (๓๓๐)

๑๑๗. “สึล้ กึเรว กุลยานั
สึล้ โลเก อนุตุตรั
ปสุส โฆรวึโส นาโค
สึลวาทึ น หณณตึ.

๑๑๘. ยาวเทวสุสนุ กึณจึ
ดาวเทว อขาทิสั
สงุมม กุลลา โลเก
น หึสนตึ อกึณจัน.

๑๑๙. สุขั นึราสา สุปตึ
อาสา ผลวตึ สุขา
อาสั นึราสั กตฺวาน
สุขั สุปตึ ปิงคลา.

๑๐. สิวี่ม้งสขาทก (๓๓๐)

๑๑๗. “ได้ยึนว่า สึลแทนันเป็นคุณสมบัตึ
ทึงดงาม สึลเป็นเยียมในโลก ขอ
พระองค้ทอดพระเนตรดูเก็ด งู
พิขร่าย ย่อมไม่ฆ่าผู้อื่น ด้วย
รู้สึกตัวว่า เป็นผู้มีสึล.

๑๑๘. ซึนเนือหน้อยหนึ่ง ของเหยียวนัน
ยังมึอยู่ตราบโด พวกนกเหยียว
ในโลก ต่างได้มารุมล้อมแย่ง
จึกกินอยู่ตราบนัน แต่หาเบียด-
เบียนทำร่ายนก ซึงไม่มีอะไรเป็น
กังวลไม่.

๑๑๙. คนยอมหลับเป็นสุขได้ เพราะไม่
มึความหวัง ความหวังที่สำเร็จ
ผลก็เป็นสุข นางทาสปิงคลา
สร้าง ความหวังจนสิ้นหวัง ก็ยัง
หลับเป็นสุขได้.

๑๒๐. น สมာธิปโร อตฺถิ
อสุมี โลกเ ปรมุหิ จ
น ปรี นาปี อตฺตานํ
วิหีสติ สมာหิตฺติ.

สิวมังษาดกํ ทสมํ.

กุฎฐกวรรคโค ตติโย.

๑๒๐. ทั้งในโลกนี้และในโลกหน้า ชื่อว่า
ธรรมอันนำความสุขมาให้ นอก
ไปจากสมาธิ ย่อมไม่มี บุคคล
ผู้มีจิตมั่นคง ย่อมไม่เบียดเบียน
ทั้งผู้อื่น ทั้งตนเอง”.

สิวมังษาดก ที่ ๑๐.

กุฎฐกวรรค ที่ ๓.

๑๐. สีสวีมัสสาทกวรรณนา

(๓๓๐)

สีลํ กิเรว กลุยานนฺติ อิทํ
 สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต
 สีสวีมัสกพฺรหฺมณํ อารพฺภ กเถสิ.

เทวปี วตฺถุณี เหฎฺฐา กถิตาเนว.
 อธิ ปน โพิสฺสตุโต พาราณสีรณฺโถ
 ปุโรหิตอ อโหสิ. โส อตฺตโน สีลํ
 วีมัสนฺโต ตีณิ ทิวสานิ หิรณฺญผลกโต^๑
 กหาปณํ คณฺหิ. ตํ “โจโร”ติ รณฺโถ
 ทสฺเสสุ. โส รณฺโถ สนฺติเก จิต

๑๑๗. “สีลํ กิเรว กลุยานํ
 สีลํ โลกเ อนฺตฺตรํ

๑๐. พรรณนาสีลวีมัสสาทก

(๓๓๐)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
 เขตวันมหาวิหาร ทรงปรารภพราหมณ์
 ผู้ทดลองศีล ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า
 ได้ยินว่า ศีลเท่านั้นเป็นคุณสมบัติ
 งดงาม เป็นต้น.

ท่านกล่าวเรื่องแม่ทั้งสองไว้ ใน
 ตอนต้นเหมือนกัน. แต่ในชาดกเรื่องนี้
 พระโพิสสัตว์ได้เป็นปุโรหิตของพระเจ้า
 พาราณสี. ปุโรหิตโพิสสัตว์นั้น เมื่อจะ
 ทดลองศีลของตน จึงหยีบกหาปณะจาก
 แผ่นกระดานนับเงินของหลวงสิ้น ๓ วัน.
 พวกราชบุรุษแสดงปุโรหิตนั้น แต่พระ
 ราชว่า “พระโพิสสัตว์เป็นโจร”. พระ
 โพิสสัตว์ยืนอยู่ในราชสำนัก พรรณนาศีล
 ด้วยคาถาที่ ๑ นี้ว่า

๑๑๗. “ได้ยินว่า ศีลเท่านั้นเป็นคุณสมบัติ
 ที่งดงาม ศีลเป็นเยี่ยมในโลก ขอ

^๑ จ. เหรณฺญกผลกโต.

ปัสส โสมวิโส นาโค
สีลวาติ น หนุณตี"ติ.

พระองค์ทอดพระเนตรดูเถิด ฐ
พิชราย ย่อมไม่ฆ่าผู้อื่น ด้วย
รู้สึกตัวว่า เป็นผู้มึนศีล".

อิมาย ปสมคาถาย สีลั วรรณเตตวา
ราชานั ปพพชุชชี อนุชานาเปตวา
ปพพชิตุ คจจติ.

แล้วทูลขอพระบรมราชานุญาตบวช แล้ว
ไปบวช.

อถกสมิ สุนาปนเณ เสนโน มัสเปสี
คเหตุวา อากาสั ปกขนุที. ตั อญเณ
สกุณา ปริวาเรตวา ปาทนชตฺตุนุทกาทีหิ
ปฺหรนฺติ. โส ตั ทุกฺขิ สหิตุ อสกฺโกนุโต
มัสเปสี จฑฺฑเทสิ. อปโร คณฺหิ. โสปี
ตเถว วิเหจฺยมาโน จฑฺฑเทสิ.

ครั้งนั้น เขี้ยวตัวหนึ่งคาบเอา
ชิ้นเนื้อที่ร้านเชียง (หันเนื้อ) แห่งหนึ่ง
บินไปสู่อากาศ. นกเหล่าอื่นพากันรุม
ล้อมจิกตีเขี้ยวตัวนั้นด้วยเล็บเท้า และ
จะงอยปากเป็นต้น. เขี้ยวตัวนั้นเมื่อ
ไม่สามารถจะทนทานความทุกข์นั้นได้
จึงปล่อยชิ้นเนื้อทิ้ง นกตัวอื่นก็คาบ
เอาไป. แม้นกตัวนั้นก็ถูกรังควานเช่นนั้น
เหมือนกัน จนต้องปล่อยทิ้งไป.

อถญเณ คณฺหนฺตีติ เอว โย โย
คณฺหาติ ตั ตั สกุณา อนุพนฺธิสุ. โย
โย จฑฺฑเทสิ โส โส สุขิโต อโหสิ.
โพธิสตุโต ตั ทิสฺวา "อิมะ กามา
นาม มัสเปสุปฺมา เอว เตสั
คณฺหนฺตานญเณว ทุกฺขิ วิสชฺเชนฺตานัน
สุชนฺ"ติ จินฺนเตตวา ทุตฺติยิ คาถมาห

ครั้งนั้น นกตัวอื่น ๆ ก็คาบเอาไป นกตัว
ใด ๆ คาบเอาไป นกทั้งหลายก็พากัน
ติดตามนกตัวนั้น ๆ ไปอย่างนี้ ด้วย
ประการฉะนี้. นกตัวใด ๆ ปล่อยทิ้งนก
ตัวนั้น ๆ ก็มีความสุขสบาย. พระโพธิสัตว์
เห็นเหตุนั้นแล้ว ก็คิดได้ว่า "ชิ้นเนื้อว่า
กามทั้งหลายเหล่านี้ เปรียบเหมือน

ขึ้นเนื้อ ความทุกข์ย่อมมีแก่บุคคล
เหล่านั้น ผู้ยึดถือไว้อย่างจริงจังอย่างนี้
ผู้ที่ปล่อยวางเสียได้ ย่อมมีความสุข"
แล้วกล่าวคาถาที่ ๒ ว่า

๑๑๘. "ยาวเทวสุสฺหุ กิณฺจิ
ดาวเทว อชาติสฺสุ
สงฺคมฺม กุลลา โลก
น หีสฺนติ อภิณฺจนฺน"ติ.

ตสฺสตุเถ ยาวเทว อสุสฺ เสนสุส
อาหุ กิณฺจิ มุเชน คหิตฺ มัสฺขณฺทํ
ดาวเทว นํ อิมสุมี โลก กุลลา
สมาคนฺตฺวา อชาติสฺสุ^๑ ตสฺมี ปน
วิสฺฐาเจ ตเมณํ อภิณฺจนํ นิปฺปฺลิตฺโพธํ
ปกฺขี เสสฺปกฺขิโน น หีสฺนตีติ.

โส นครา นิภฺขมิตฺวา อนฺตรรา-
มคฺเค เอกสุมี คาเม สายํ เอกสุส

๑๑๘. "ขึ้นเนื้อหน้อยหนึ่ง ของเหยี่ยวนั้น
ยังมีอยู่ตราบใด พวกนกเหยี่ยว
ในโลก ต่างได้มารุมล้อมแย่ง
จิกกินอยู่ตราบนั้นทีเดียว แต่หา
เบียดเบียนทำร้ายนก ซึ่งไม่มี
อะไรเป็นกังวลไม่".

พึงทราบเนื้อความแห่งคำนั้นว่า
ขึ้นเนื้อหน้อยหนึ่ง คือที่เอาปากคาบไว้
ของเหยี่ยวนั้น ยังมีอยู่ตราบใด เหยี่ยว
ทั้งหลายในโลกนี้ ต่างมารุมล้อมแย่งจิก
กินขึ้นเนื้อนั้นอยู่ตราบนั้น แต่ว่าเมื่อ
เหยี่ยวนั้น ปล่อยขึ้นเนื้อนั้นแล้ว นก
ทั้งหลายที่เหลือ ก็ไม่เบียดเบียนทำร้าย
เหยี่ยวนั้น ซึ่งไม่มีอะไรเป็นกังวล คือ
ไร้กังวล.

ในเวลาเย็น พระโพธิสัตว์ออกจาก
พระนคร นอนพักในเรือนของชาย

^๑ น. อชาติสฺ.

เคเห นิปชฺชิตฺติ. ตตฺถ ปน ปิงฺคฺลา
 นาม ทาสี “อสุกเวลาย นาม
 อาคฺจฺเจยฺยาสี”ติ เอเกน ปุริเสน สทฺธิ
 สงฺเกตํ อทาสี. สทา สามิกานํ ปาท
 ไรวิทฺวา เตสุ นิปฺนุเนสุ ตสฺส อาคมนํ
 โอโลเกนฺตี อุมฺมาเร นิสฺสิตฺวา “อิทานิ
 อาคมิสฺสตี อิทานิ อาคมิสฺสตี”ติ
 ปจฺมยामมุปี มชฺฌิมยामมุปี วิตินาเมสิ.

ปัจจุบันสมเย ปน “น โสทานิ
 อาคมิสฺสตี”ติ จินฺนาสา หุตฺวา
 นิปชฺชิตฺวา นิทฺทํ โอกุภมิ. โพิธิตฺโต
 อิทํ การณํ ทิสฺวา “อัย ทาสี ‘โส
 ปุริโส อาคมิสฺสตี’ติ อาสาเย เอตฺตํ
 กาลํ นิสินฺนา อิทานิสฺส อนาคมนภาวํ
 ฌตฺวา จินฺนาสา หุตฺวา สุขํ สุปฺติ
 กิเลสฺสุ หิ อาสา นาม ทุกฺขํ
 นิราสฺภาโว สุขนุ”ติ จินฺเตตฺวา ตติยํ
 คาถมาห

คนหนึ่ง ในหมู่บ้านแห่งหนึ่งในระหว่าง
 ทาง. ก็ในเรือนนั้น มีนางทาสชื่อปิงคลา
 คนหนึ่ง ให้การนัดหมายไว้กับชาย
 คนหนึ่งว่า “เธอฟังมาในเวลาไหน”. นาง
 ทาสนั้น ล้างเท้าของนายทั้งหลายแล้ว
 เมื่อนายเหล่านั้น พากันนอนหลับแล้ว
 เมื่อจะเฝ้าคอยดูชายคนนั้นมา จึงนั่งอยู่ที่
 ธรณีประตู คิดว่า “เดี๋ยวนี้ละ เขาจัก
 มาถึง ประเดี๋ยวนี้ละ เขาจักมาถึง” ให้
 เวลาแม้ปฐมยาม แม้กระทั่งมัชฌิมยาม
 ล่วงเลยไป.

ก็ในเวลาใกล้รุ่ง นางทาสนั้นเป็นผู้
 หมดหวังว่า “จนบัดนี้เขาก็ยังไม่มาหา”
 จึงนอนม่อยหลับไป. พระโพธิสัตว์เห็น
 เหตุนี้แล้ว คิดว่า “นางทาสคนนี้นั่งคอย
 สิ้นเวลาถึงเพียงนี้ ด้วยความหวังว่า ‘ชาย
 คนนั้นจักมาหา’ บัดนี้ รู้ว่าชายคนนั้น
 ไม่มาหา เป็นผู้สิ้นหวังนอนหลับเป็นสุข
 เพราะธรรมดาว่า ความหวังในกิเลส
 ทั้งหมด เป็นความทุกข์ ความเป็นผู้
 หมดหวังนั่นเอง เป็นความสุข” แล้ว
 กล่าวคาถาที่ ๓ ว่า

๑๑๙. "สุขํ นิราสา สุปติ
 อาสา ผลวตี สุขา
 อาสํ นิราสํ กตฺวาน
 สุขํ สุปติ ปิงฺคลา"ติ.

ตตฺถ ผลวตีติ ยสุสา อาสาย
 ผลํ ลทฺถํ โหติ สา ตสฺส ผลสฺส
 สุขตฺาย สุขา นาม. นิราสํ กตฺวานาติ
 อนาสํ กตฺวา จินฺทิตฺวา ปชฺหิตฺวาติ
 อตฺถ. ปิงฺคลาติ เอสา ปิงฺคลาทาสี
 อิทานิ สุขํ สุปตีติ.

โส ปุณ ทิวเส ตโต คามา
 อรณฺณํ ปวิสนฺโต อรณฺณเณ เอกํ ตาปสฺส
 ฌานํ อปฺเปตฺวา นิสินฺนํ ทิสฺวา "อิธโลก
 ๑ ปรโลก ๑ ฌานสุขโต อุตฺตริตรํ
 สุขํ นตฺถี"ติ จินฺเตตฺวา จตฺตฺถํ คาทมาห

๑๒๐. "น สฺมาธิปโร อตฺถิ
 อสฺมึ โลก ปรมฺหิ ๑

๑๑๙. "คนย่อมหลับเป็นสุขได้ เพราะไม่
 มีความหวัง ความหวังที่สำเร็จ
 ผลก็เป็นสุข นางทาสปิงคลา
 สร้างความหวังจนสิ้นหวัง ก็ยัง
 หลับเป็นสุขได้".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า สำเร็จ
 ผล ความว่า ความหวังใดได้รับผล
 ความหวังนั้น ชื่อว่าเป็นความสุข เพราะ
 ผลนั้นเป็นสุข. คำว่า นางทาสปิงคลา
 สร้างความหวังเสียจนสิ้นหวัง ความว่า
 ทำให้หมดหวัง คือตัดขาด ได้แก่
 ละขาด. คำว่า นางทาสชื่อปิงคลา
 ความว่า นางทาสชื่อปิงคลานั้น ในบัดนี้
 ย่อมหลับเป็นสุข.

ในวันรุ่งขึ้น พระโพธิสัตว์นั้นออก
 จากบ้านนั้นเข้าไปสู่ป่า เห็นดาบสตนหนึ่ง
 นั่งเข้าฌานแน่วแน่มโนปภา คิดว่า "ใน
 โลกนี้และในโลกหน้า ชื่อว่าความสุข
 ยอดเยี่ยมยิ่งไปกว่าความสุขอันเกิดแต่
 ฌาน ย่อมไม่มี" จึงกล่าวคาถาที่ ๔ ว่า

๑๒๐. "ทั้งในโลกนี้และในโลกหน้า ชื่อว่า
 ธรรมอันนำความสุขมาให้ นอก

น ปรี นานปี อุตตานัน
วิหีสติ สมาหิตโต"ติ.

ไปจากสมาธิ ย่อมไม่มี บุคคล
ผู้มีจิตมั่นคง ย่อมไม่เบียดเบียน
ทั้งผู้อื่น ทั้งตนเอง".

ตตถ น สมาธิปโรติ สมาหิตโต
ปโร อญฺเวย สุขธมฺโม นาม นตฺถิติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **อื่นนอก**
ไปจากสมาธิ ย่อมไม่มี ความว่า ชื่อว่า
ธรรมอันนำความสุขอื่นมาให้ นอกไปจาก
สมาธิย่อมไม่มี.

โส อรญฺณํ ปวิสิตฺวา อสิปพฺพชฺชํ
ปพฺพชิตฺวา ฌานาภิญญา อูปฺปาเทตฺวา
พรหมโลกปรายโน อโหสิ.

พระโพธิสัตว์นั้นเข้าสู่ป่า บวชเป็น
ฤาษี บำเพ็ญฌานและอภิญญาให้
เกิดขึ้นแล้ว ได้เป็นผู้เกิดในพรหมโลกเป็น
เบื้องหน้า.

สตถา อิมํ ธมฺมเทสนํ อahrtiva
ชาตกํ สโมธานสฺสิ "ตทา ตापโส
อหเมวา"ติ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว ทรงประมวลชาดกว่า
"ดาบสในครั้งนั้น ได้กลับชาติมาเป็นเรา
ตถาคตนั่นเอง" ดังนี้.

สีลวิมังสาตกวณฺณนา ทสฺมา.

พรรณนาสีลวิมังสาตก ที่ ๑๐.

กุฎฐกฺวคฺโค ตติโย.

กุฎฐกวรรค ที่ ๓ จบ.

ตสุสุททานิ

สมนุสุสุ สหุหุหุ สยาจนโก
 อถ เมณฺหฺวรุตุตม โคธวโร
 อถ กาย สเกปุก โภตีวโร
 อถ ราช สุสีลวเรน ทส.

**ประมวลชาดกที่มีในกุกุททกวรรคนี้
มี ๑๐ ชาดก คือ**

๑. กุกุททกชาดก ๒. ทัทธภายชาดก
๓. พรหมทัตตชาดก ๔. จัมมสาฎก
ชาดก ๕. โคธชาดก ๖. กักการุ
ชาดก ๗. กากาติชาดก
๘. อนนุโสจียชาดก ๙. กาทัพพาหุ
ชาดก ๑๐. สีลวีมังสชาดก.

๔. โภกิลวกค

๑. โภกิลชาตก (๓๓๑)

๑๒๑. “โย เว กाले อสมฺปตฺเต
อติเวลํ ปภาสตี
เอวํ โส นิหโต เสตี
โภกิลายเว อตฺรไซ.
๑๒๒. น หิ สตุํ สุนิสิตํ
วิสํ หลาหลุมิมิ
เอวํ นิกฺกตฺเม^๑ ปาเตตี
วจา ทุพฺภาสิตา ยถา.
๑๒๓. ตสฺมา กाले อกาลे จ
วาจํ รกฺเขยฺย ปณฺทิตุ
นาตีเวลํ ปภาเสยฺย
อปี อตฺตสมฺมุหิ วา.

๕. โภกิลวรรค

๑. โภกิลชาตก (๓๓๑)

๑๒๑. “บุคคลใดแล ย่อมพูดจาเกิน
ประมาณ เมื่อยังไม่ถึงเวลาอัน
สมควร บุคคลนั้นย่อมถูกกำจัด
นอนอยู่อย่างนี้ เหมือนลูกนก
ดูเหว่า ซึ่งเกิดแต่ตนฉะนั้น.
๑๒๒. มีดลับจนคมกริบ เพียงดั่งยาพิษ
ที่ร้ายแรง ก็หาทำให้ตกลงใน
ขณะนั่นเอง เหมือนวาทะที่กล่าว
ชั่วไม่.
๑๒๓. เพราะฉะนั้น บัณฑิตควรรักษา
วาทะ ทั้งในเวลาไม่ควรพูดและใน
เวลาที่ไม่ควรพูด อีกประการหนึ่ง
บุคคลไม่ควรกล่าววาทะ ให้เกิน
ประมาณ แม้ในบุคคลผู้เสมอกัน
กับตน.

^๑ น. นิกฺกตฺ.

๑๒๔. โย จ กाले มิตํ ภาเส
 มติปฺพุโพ วิจฺจุชเณ
 สพุเพ อมิตฺเต อาเทติ
 สุปนฺนเณ อฺรคฺมุมิวาทิ.

โกกิลชาดกํ ปจฺฉมํ.

๑๒๔. ก็บุคคลใด มีความคิดเห็นเป็น
 เบื้องหน้า มีปัญญาเห็นประจักษ์
 ควรกล่าววาทา แต่พอประมาณ
 ในกาลอันสมควร บุคคลนั้นย่อม
 จับศัตรูหมู่มิตรทั้งปวงได้ ดุจ
 ดังครุฑจับนาคได้ ฉะนั้น".

โกกิลชาดก ที่ ๑.

ตตฺถเอกสุมี กากกุลาวเก กากโกกิลลา
 อตฺตโน อณฺฑกั นิกฺขิปิตฺวา อคมาสิ.
 กากิ ตั โกกิลอณฺฑกั ปฏฺยชฺคฺติ.
 อปรภาเค ตโต โกกิลโปตโก นิกฺขมิ.
 กากิ “ปฺตฺโต เม”ติ สญฺญา
 มุขตฺถนฺทเกน โคจรั อหริตฺวา ตั
 ปฏฺยชฺคฺติ. โส อวิรุฬฺหปฺกฺโข อกาเลเยว
 โกกิลรวั รวิ.

กากิ “อัย อิทาเนว ตาว อณฺฺร รวั
 รวติ วฑฺฒนฺโต ก็ กริสฺสตี”ติ ตฺถนฺเทน
 โกฏญฺจตฺวา มาเรตฺวา กุลาวกา ปาเตสิ.
 โส รณฺโณ ปาทมฺมุเล ปติ.

ราชา โพิธิตฺตํ ปุจฺฉิ “กิเมตฺ
 สหายา”ติ. โพิธิตฺตโต “อหิ ราชานํ
 นิวาเรตุ”^๑ เอกํ อูปมํ ปริเยสิสุสามิ
 ลทฺธาทานิ เม สา”ติ จินฺตเตตฺวา
 “มหाराช อติมุขรา นาม อกาเล
 พหุภาณิโน เอวรูปิ ลภนฺติ อัย

นางนกดุเหว่าออกไข่ของตนไว้ที่รังกา ณ
 ตันมะม่วงนั้น แล้วก็บินไป. นางกาพุมพิก
 ประคบประหงมไข่นกดุเหว่านั้น. กาล
 ต่อมาลูกนกดุเหว่า ก็ออกจากไข่นั้น.
 นางกาคาบอาหารเลี้ยงดูลูกนกดุเหว่านั้น
 ด้วยเข้าใจว่า “เป็นลูกของตัวเอง”. ลูกนกดุ
 เหว่านั้น มีชนปีกยังไม่ทันจะออกก็ร้อง
 ออกมา เป็นเสียงนกดุเหว่า ในเวลาอัน
 ไม่สมควรเลย.

นางกาคิดว่า “เวลานี้ ลูกนกตัวนี้ยังร้อง
 เป็นสำเนียงอื่นเสียก่อน เมื่อเติบโตขึ้น
 จักกระทำอย่างไรกันเล่า” จึงเอางงอย
 ปากจิกเสียจนตาย แล้วดันให้ตกจากรัง.
 ลูกนกดุเหว่านั้น ตกลงมาแทบพระบาท
 ยุคคลของพระราชา.

พระราชชาตรัสถามพระโพิธิสฺตว์ว่า
 “นี่เรื่องอะไรกันสหาย”. พระโพิธิสฺตว์
 คิดว่า “เราเที่ยวเสาะหาข้อเปรียบเทียบ
 อย่างหนึ่ง เพื่อยับยั้งพระราชา เดียวนี้
 เราได้ข้อเปรียบเทียบนั้นแล้ว” จึง
 กราบทูลว่า “ข้าแต่มหाराชเจ้า ธรรมดา

^๑ อ. วิเนตุ.

มหาราช กอกิลโปตโก กากิยา วฑูโตม
 อวิรุฬหปุกุไซ อกาเลเยว กอกิลรวิ รวิ
 อถ นั กากี นายั มม ปุตโตติ
 ฅตฺวา มุขตฺถนฺน ปหริตฺวา ปาเตสิ
 มนุสฺสา วา โหนตฺตุ ติริจฺฉานา วา
 อกาเลเยว พหุภาณินเ อเวรูปุ ทุฑฺฑิ
 ลภนฺตี"ติ วตฺวา อีมา คธา อภาสิ

ว่า ผู้มีปากกล้า เป็นผู้พูดมาก ในเวลา
 อันไม่สมควร ย่อมได้รับความทุกข์ เห็น
 ปานฉะนี้ ข้าแต่มหาราชเจ้า ลูกนก
 ดูเหว่าตัวนี้ เติบโตได้เพราะนางกา มี
 ขนปีกยังไม่ทันงอก ก็ส่งเสียงร้องเป็น
 เสียงนกดูเหว่า ในเวลาไม่สมควรนั่นเอง
 เมื่อเป็นเช่นนั้น นางกาจึงรู้ลูกนกนั้นว่า
 'ลูกนกตัวนี้ไม่ใช่ลูกของตัวเอง' จึงเอา
 จะงอยปากจิกเสียจนตกลงมา จะเป็น
 มนุษย์หรือสัตว์ดิรัจฉานก็ตามที่เกิด เป็น
 ผู้พูดมาก ในเวลาอันไม่สมควรนั้นแล
 ย่อมได้รับความทุกข์เห็นปานนี้" ดังนี้แล้ว
 ได้กล่าวคาถาเหล่านี้ว่า

๑๒๑. "โย เว กาลเ อสมฺปตฺเต
 อติเวลั ปภาสติ
 เอว โส นิหโต เสติ
 กอกิลายเว อตฺรไซ.

๑๒๑. "บุคคลใดแล ย่อมพูดจาเกิน
 ประมาณ เมื่อยังไม่ถึงเวลาอัน
 สมควร บุคคลนั้นย่อมถูกกำจัด
 นอนอยู่อย่างนี้ เหมือนลูกนก
 ดูเหว่า ซึ่งเกิดแต่ตนฉะนั้น.

๑๒๒. น หิ สตฺถิ สฺนินฺตี
 วิสั หธาหลมฺมิว
 เอว นิกฺกเฌ^๑ ปาเตติ
 วาจา พุพฺภาสิตา ยถา.

๑๒๒. มีดลับจนคมกริบ เพียงดั่งยาพิษ
 ที่ร้ายแรง ก็หาทำให้ตกลงใน
 ขณะนั่นเอง เหมือนวาจาทีกล่าว
 ชั่วไม่.

^๑ ฉ. นิกฺกเฌ.

๑๒๓. ตสฺมา กาลे อกาลे จ
 วาจं รกฺเขยฺย ปณฺธิโต
 นาติเวลं ปภาเสยฺย
 อปี อตฺตสมฺมहि วา.

๑๒๔. โย จ กาลे มิตฺ ภาเส
 มติปฺพุโพ วิจกฺขณเ
 สพุเพ อมิตฺเต อาเทติ
 สุปณฺเณ อฺรคฺมฺมิวา"ติ.

ตตฺถ กาลे อสมฺปตฺเตติ
 อตฺตโน วจนกาลे อสมฺปตฺเต.
 อติเวลนฺติ เวลาติกฺกนฺตํ กตฺวา
 อติเรกปฺปมาณํ ภาสตี.

หลาหลมฺมิวาทิ หลาหลํ อิว.
 นิกฺกสมฺเต ตสฺมีเยว ขณเ อปฺปตฺเต^๑
 กาลे. ตสฺมาติ ยสฺมา

๑๒๓. เพราะฉะนั้น บัณฑิตควรรักษา
 วาจา ทั้งในเวลาสมควรและใน
 เวลาที่ไม่ควรพูด อีกประการหนึ่ง
 บุคคลไม่ควรกล่าววาจา ให้เกิน
 ประมาณ แม้ในบุคคลผู้เสมอกัน
 กับตน.

๑๒๔. ก็บุคคลใด มีความคิดเห็นเป็น
 เบื้องหน้า มีปัญญาเห็นประจักษ์
 ควรกล่าววาจา แต่พอประมาณ
 ในกาลอันสมควร บุคคลนั้นย่อม
 จับศัตรูหม่อมมิตรทั้งปวงได้ ดุจ
 ดังครุฑจับนาคได้ ฉะนั้น".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ในเมื่อ
 ยังไม่ถึงเวลาอันสมควร ความว่า ใน
 เมื่อยังไม่ถึงเวลาที่ตนควรจะพูด. คำว่า
 เกินประมาณ ความว่า ย่อมพูดเกิน
 ประมาณ เสียจนล่วงกาลเวลา
 อันสมควร.

คำว่า หลาหลมฺมิว แยกบทเป็น หลาหลํ
 อิว แปลว่า เพียงดั่งยาพิษอันร้ายแรง.
 คำว่า ในขณะนั้น ได้แก่ ในขณะนั้น

^๑จ. อปฺปมตฺตเก.

สุนิสิตสตถุผลาหลวิสโตปี ชิปปตริ
 ทุพภาสิตวจนเมว ปาเตติ ตสฺมา.

นั่นเอง คือ ในกาลยังไม่ถึงเวลา. คำว่า
 เพราะฉะนั้น ความว่า เพราะวาทา
 ทุพภาชิตนั้นแล ย่อมทำให้มิตรธรรม
 ตกไปเร็วพลันยิ่งกว่ามีดที่ลับคมกริบและ
 ยาพิษอันร้ายแรง.

กาลเอ อกาลเอ จาติ วตุตฺตํ ยุตฺตํ
 กาลเอ จ อกาลเอ จ วาจํ ญฺเยถว,
 อตีเวลฺลํ น ภาเสยฺย อปี อตฺตนา สเม
 นิมนฺนานาภรณเปปี ปุคฺคเลติ อตฺถเอ.

คำว่า ทั้งในเวลาทีควรพูดและเวลา
 ทีไม่ควรพูด ความว่า บัณฑิตควร
 รักษาวิชา ทั้งในกาลทีควรพูด และ
 ในกาลทีไม่ควรพูดทีเดียว ไม่ควรพูด
 เกินประมาณ แม้ในบุคคลผู้เสมอกัน
 กับตน แม้ในบุคคลทีมีการทำต่างกัน.

มตีปุพฺพโผติ มตี ปุเรจาริกํ กตฺวา
 กถเนน มตีปุพฺพโผ. วิจฺกฺขณฺเติ
 ฌาณน วิจาเรตฺวา อตฺถวินุทฺทนฺปุคฺคโล
 วิจฺกฺขณฺเ นาม.

คำว่า มีความคิดเห็นเป็นเบื้อง-
 หน้า ความว่า ชื่อว่า มีความคิดเป็น
 เบื้องหน้า เพราะคิดเสียก่อนแล้วจึงพูด.
 คำว่า มีปัญญาเห็นประจักษ์ ความว่า
 ด้วยว่า บุคคลวิจาร์ณด้วยญาณปริชา
 แล้วได้รับประโยชน์ ชื่อว่ามีปัญญาเห็น
 ประจักษ์.

อฺรคฺคฺมฺมิวาทิ อฺรคฺ อิว. อิทํ วุตฺตํ โหติ
 ยถา สฺยุณฺโณ. สฺมฺพุทฺธิ โขภเวตฺวา
 มหาโภคํ อฺรคฺ อาทฺเตติ คณฺหาติ
 อาทิยิตฺวา จ ตฺขณฺณญฺเยว นํ สิมฺพลี
 อาริเปตฺวา มํลํ ขาทฺติ เอวเมว โย

คำว่า อฺรคฺคฺมฺมิว แยกบทเป็น อฺรคฺ อิว
 แปลว่า ดุจดัง(ครุฑ)จับนาคได้ฉะนั้น.
 มีคำอธิบายว่า บุคคลใดมีปกติคิดก่อน
 พูด มีปัญญาเห็นประจักษ์ พูดพอ
 ประมาณในเวลาทีควรพูด บุคคลนั้น

มตีปพพงคโม วิจกฺขโณ วตฺตํ
 ยุตฺตกาเล มิตฺติ ภาสตี โส สพฺเพ
 อมิตฺเต อาเทติ คณฺหาติ อตฺตโน วเส
 วตฺเตตีติ.

ราชา โพิสฺตตฺตสฺส ธมฺมเทสนํ
 สุตฺวา ตโต ปฏฺจาย มิตฺภาณิ อโหสิ.
 ยสฺสยฺสสฺส วฑฺฒตฺวา มหนฺตตรํ อทาสิ.

สตฺถา อิมํ ธมฺมเทสนํ อหริตฺวา
 ชาตกํ สโมธานสิ "ตทา โกกิลไปตโก
 โกกาลิโก อโหสิ ปณฺชิตามตฺโต ปน
 อหเมวา"ติ.

โกกิลชาตกวรรณนา ปจมา.

ยอมจับ คือ จับกุมศัตรูหมู่มิตรทั้งปวง
 ได้ คือทำให้เป็นไปในอำนาจของตน
 เปรียบเสมือนครุฑทกวนทะเลให้กระเพื่อม
 เป็นคลื่น แล้วฉีดยาเอาขนาดตัวมีพังพาน
 ใหญ่ได้ ก็ครั้งฉีดยาจับได้แล้ว ก็นำขนาด
 นั้นไปยังต้นจิว ในขณะที่นั้นนั่นเอง แล้ว
 จิกกินเนื้อ ฉะนั้น.

พระราชา ทรงสถาปนาธรรมเทศนา
 ของพระโพธิสัตว์แล้ว จำเดิมแต่นั้นมาได้
 ทรงเป็นผู้ตรัสแต่พอประมาณ. และ
 ท้าวเธอได้ทรงปูนบำเหน็จพระราชทานยศ
 อันใหญ่ขึ้น แก่พระโพธิสัตว์นั้น.

พระศาสดา ครั้งทรงนำพระธรรม
 เทศนານี้มาแล้ว ทรงประมวลชาดกว่า
 "ลูกนกดุเหว่าในชาตินั้น กลับชาติมาเป็น
 พระโกกาลิกะ ส่วนอำมาตย์ผู้เป็นบัณฑิต
 กลับชาติมาเป็นเรตถาคตนั่นเอง" ดังนี้
 แล.

พรรณนาโกกิลชาดก ที่ ๑ จบ.

๒. รถมถฐิษาทก (๓๓๒)

๑๒๕. "อปี หนตุวา หโต พุรุติ
เซตุวา ชิตติ ภาสติ
ปุพพมกขายิโน ราช
เอตทตถุ^๑ น สททเห.
๑๒๖. ตสุมา ปณฺชิตชาติโย
สุณฺณยฺย อิตรสฺสปี
อุภินฺนํ วจฺนํ สุตฺวา
ยถา ธมฺโม ตถา กเร.
๑๒๗. อลฺโส คิหิ กามโภคิ น สาธุ
อสนฺนฺวโต ปพฺพชิตฺโต น สาธุ
ราชา น สาธุ อนิสฺมมการิ
โย ปณฺชิตฺโต โภชนํ ตํ น สาธุ.
๑๒๘. นิสฺมม ชตฺติโย กยิธา
นานิสมฺม ทิสฺมปติ
นิสมฺมการิโน รณฺโณ
ยโส กิตฺติ จ วฑฺฒตี"ติ.
รถมถฐิษาทกํ ทฺติยํ.

๒. รถมถฐิษาทก (๓๓๒)

๑๒๕. "ข้าแต่พระราชา บุคคลผู้มักฟ้อง
ก่อน ทำร้ายตนด้วยตนเอง แล้ว
พูดว่า ถูกคนอื่นทำร้ายก็มี ชน
เขาแล้ว บอกว่าถูกเขาชนะฝ่าย
เดียว ดังนี้ก็มี.
๑๒๖. เพราะเหตุนั้น ปราชญ์ชาติ
บัณฑิต จึงไม่ควรเชื่อถือใจทัก
ฝ่ายเดียว ควรฟังฝ่ายอื่นบ้าง
(อนึ่ง) ฟังคำของคู่ความแล้ว
ควรทำตามธรรม.
๑๒๗. คนที่ที่ยังบริโภคกาม เกียจ-
คร้านไม่ดี บรรพชิตขาดสังวร
ไม่ดี พระราชาไม่ใคร่ควรยกก่อน
ทำไม่ดี ความโกรธนั้นของ
บัณฑิตผู้มักโกรธก็ไม่ดี.
๑๒๘. ข้าแต่พระองค์ ผู้เป็นเจ้าแห่งทิศ
กษัตริย์ควรใคร่ครวญ ก่อนแล้ว
จึงทำ ไม่ใคร่ครวญก่อน ไม่ควร
ทำ ยศและเกียรติย่อมเจริญแก่
กษัตริย์ผู้ใคร่ครวญก่อนแล้วทำ".
รถมถฐิษาทก ที่ ๒.

^๑ ฉ. อญฺณทตฺถุ.

๒. รตถภูชิชาตกวรรณนา (๓๓๒)

อปี หนุตฺวา หโต พุรุตีติ อิทํ
สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต โกสลรณฺโณ
ปุโรหิตํ อารพฺภ กถเอสิ.

โส กิร รถน อตฺตโน โภคคามกํ
คจฺจนฺโต สมฺพาธ มคฺเค รถํ ปาเชนฺโต
เอกํ สกฺกฺสตุถกํ ทิสฺวา “ตุมหากํ
สกฺกํ อปเนธา”ติ คจฺจนฺโต สกฺกฺ
อนปฺนียมาเน กุชฺฌิตฺวา ปโตทยภูจฺยิยา
ปุริมสกฺกฺ สากฺกฺกิสฺส รตฺถเร ปหริ. ส
รตฺถเร ปฏฺิหตา นิวตฺติตฺวา ตสฺเสว
นลาภุํ ปหริ.

ดาวเทว นลาภุ คณฺโฑ อฏฺุจฺหิ. โส
นิวตฺติตฺวา “สากฺกฺเกหิ ปหฺโฏมฺหิ”ติ
รณฺโณ อารเเจสิ. สากฺกฺเก
ปกฺโกสาเปตฺวา วินิจฺฉินฺนฺตา ตสฺเสว
โทสํ อทฺทสฺส.

๒. พรรณนารตถภูชิชาตก (๓๓๒)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระ
เชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภปุโรหิตของ
พระเจ้าโกศล ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า
ทำร้ายตนด้วยตนเองแล้วพูดว่า ถูก
เขาทำร้ายบ้าง ดังนี้ เป็นต้น.

ได้ยินว่า ปุโรหิตนั้น นั่งรถจะไป
บ้านส่วยของตน ขับรถไปในทางแคบ
เห็นกองเกวียนหมู่หนึ่ง จึงบอกว่า “จงขับ
เกวียนของพวกท่านหลีกไป” พลาจขับรถ
ไปอยู่ เมื่อเขานำเกวียนหลีกไปไม่ทัน
ก็โกรธเอาด้ามปฏักประหาร ที่แฉกรถของ
พวกเกวียนเล่มต้น. ด้ามปฏักนั้นกระทบ
แฉกรถสะท้อนกลับมา กระทบหน้าผาก
ของราชปุโรหิตนั้น.

ทันใดนั้นเอง รอยบวมในก็ปรากฏขึ้นที่
หน้าผาก. เขาจึงกลับไปทูลพระราชาว่า
“ข้าพระพุทธเจ้า ถูกพวกเกวียนรุมตี”.
พวกตุลาการ ให้เรียกพวกเกวียนมาแล้ว
วินิจฉัยอยู่. ก็ได้เห็นความผิดของราช-
ปุโรหิตนั่นเอง.

นลาญฺญ คณฺโฑ อญฺญาปิโต"ติ วตฺวา
"สพฺพํ สหสฺสहरณํ เนสํ กโรถา"ติ
อาห.

อถ นํ โภธิสตุโต "ตุเมห มหาราช
กมฺมํ อโสเชตฺวาว เอเตสํ สพฺพํ สหสฺส
หฺราเปถ เอกจฺเจ ปน อตฺตนาถ อตฺตานํ
ปหฺริตฺวาปิ 'ปเรน ปหฺญมฺหา'ติ วทฺนฺติ
ตสฺมา อวินิจฺฉินิตฺวา กาคฺตุํ น ยุตฺตํ,
รชฺชํ กาเรนฺเดเน นาม นิสาเมตฺวา กมฺมํ
กาคฺตุํ วญฺญตี"ติ วตฺวา อีมา คาถา
อภาสิ

๑๒๕. "อปี หนตฺวา หโต พุรุติ
เชตฺวา จิตฺติ ภาสตี
ปฺพพมฺภุชานโน ราช
เอตทตฺถํ น สทฺทเห.

กระทำให้ประจักษ์ ตรัสว่า "พวกเจ้า
บังอาจตีปุโรหิตของเรา จนหน้าผาก
บวมโน" แล้วรับสั่งว่า "ท่านทั้งหลายจง
ปรับสินไหมพวกเกวียนเหล่านั้นทั้งหมด
เป็นเงินพันกษาปณ์".

ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์กราบทูลพระราชา
นั้นว่า "ข้าแต่ महाराज พระองค์ยังมีได้
ทรงชำระไตสวนการกระทำเลย ตรัสสั่ง
ให้ปรับพวกเกวียนเหล่านั้นถึงพันกษาปณ์
ด้วยว่าคนบางจำพวก แม้ประหารตน
ด้วยตนเองแล้ว ยังกล่าวว่า 'พวกเราถูก
คนอื่นประหาร' ดังนี้ก็มี เพราะฉะนั้น
การที่พระองค์ไม่ทรงวินิจฉัย (ก่อน) แล้ว
กระทำลงไป จึงไม่ควร ธรรมดาพระราชา
ผู้ครองราชสมบัติ ทรงใคร่ครวญแล้ว
กระทำการ จึงควร" แล้วได้กล่าวคาถา
เหล่านี้ว่า

๑๒๕. "ข้าแต่พระราชา บุคคลผู้มักฟ้อง
ก่อน ทำร้ายตนด้วยตนเอง แล้ว
พูดว่า ถูกคนอื่นทำร้ายก็มี ขณะ
เขาแล้ว บอกว่าถูกเขาขณะฝ่าย
เดียว ดังนี้ก็มี.

๑๒๖. ตสุมา ปณฺทิตชาติโย
 สฺเณยฺย อิตฺรสุสปี
 อุมินฺนํ วจฺนํ สุตฺวา
 ยถา ธมฺโม ตถา กเร.

๑๒๗. อลฺโส คิหิ กามโกคิ น สาธุ
 อสญฺญโต ปพฺพชิตฺโต น สาธุ
 ราชา น สาธุ อนิสฺมมการี
 โย ปณฺทิตฺโต โภจโน ตํ น สาธุ.

๑๒๘. นิสฺมม ขตฺติโย กยิรา
 นานิสฺมม ทิสฺมปติ
 นิสฺมมการิโน รญฺโณ
 ยโส กิตฺติ จ วฑฺฒตี"ติ.

ตตฺถ อปี หนฺตฺวาติ อปี เอโก
 อตฺตนา ว อตฺตนาํ หนฺตฺวา "ปเรน
 ปหฺนฺมฺหิ"ติ พฺรุตฺติ กเถติ. เซตฺวา
 ชิตฺติ สยํ วา ปน ปริ ชินิตฺวา
 "อหํ ชิตฺมฺหิ"ติ ภาสตี.

๑๒๖. เพราะเหตุนั้น ปราชญ์ชาติ
 บัณฑิต จึงไม่ควรเชื่อถือใจทัก
 ฝ่ายเดียว ควรฟังฝ่ายอื่นบ้าง
 (อเนก) ฟังคำของคู่ความแล้ว
 ควรทำตามธรรม.

๑๒๗. คนที่สละที่ยังบริโภคกาม เกียจ
 คร้านไม่ดี บรรพชิตขาดสังวร
 ไม่ดี พระราชาไม่ใคร่ครวญก่อน
 ทำไม่ดี ความโกรธนั้นของ
 บัณฑิตผู้มักโกรธก็ไม่ดี.

๑๒๘. ข้าแต่พระองค์ ผู้เป็นเจ้าของทิศ
 กษัตริย์ควรใคร่ครวญ ก่อนแล้ว
 จึงทำ ไม่ใคร่ครวญก่อน ไม่ควร
 ทำ ยศและเกียรติย่อมเจริญแก่
 กษัตริย์ ผู้ใคร่ครวญก่อน
 แล้วทำ".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ทำร้าย
 ความว่า คนบางคนทำร้ายตนด้วย
 ตนเอง แล้วพูด คือกล่าวว่ "ถูกคนอื่น
 ทำร้าย" ดังนี้ก็มี. คำว่า ชนเขาแล้ว
 บอกว่าถูกเขาชนะ ความว่า ก็หรือว่า
 ตนเองชนะผู้อื่น แล้วพูดว่า "เราถูกชนะ"
 ดังนี้ก็มี.

เอตตตถุนติ มหาราช ปุพฺพเมว
ราชกุลํ คนฺตุวา อกฺขายนฺตสฺส
ปุพฺพมกฺขายิโน เอตตตถุํ น สทฺทเห
เอกํเสน วจันํ น สทฺทเหยย.

ตสฺมาติ ยสฺมา ปจฺมตรํ อากนฺตุวา
กถนฺตสฺส เอกํเสน วจันํ น
สทฺทหตฺตพฺพิ ตสฺมา. ยถา ธมฺไมติ
ยถา วินิจฺฉยสฺมาโว จิตฺต ตถา กเรยฺย.

อสนฺนฺโตติ กายาทีหิ อสนฺนฺโต-
ทฺสฺสึโล. ตํ น สาธุติ ยํ ตสฺส
ปณฺทิตสฺส ฅานวโต ปุคฺคฺลสฺส
อทฺธานคฺคาหิวเสน ทพฺพิโกปสงฺฆาตํ
โกธนํ ตํ น สาธุ.

นานิสมฺมาติ น อนิสฺสามेतฺวา.
ทิสฺมปตีติ ทิสานํ ปติ มหาราช. ยโส
กิตฺตี จาติ อิสฺสรียปริวารโ เจว
กิตฺติสทฺโท จ วทฺตมตีติ.

คำว่า ฝ่ายเดียว ความว่า ข้าแต่
มหาราชเจ้า บัณฑิตไม่พึงเชื่อถือ
ถ้อยคำของโจทก์ ที่ไปสู่ราชตระกูล
กล่าวคือ ฟ้องร้องขึ้นก่อนทีเดียว คือ
ไม่พึงเชื่อถือถ้อยคำของโจทก์ โดย
ส่วนเดียว.

คำว่า เพราะฉะนั้น ความว่า เพราะ
เหตุที่ไม่พึงเชื่อถือคำฟ้องของโจทก์ที่มา
ฟ้องที่แรก โดยส่วนเดียว. คำว่า
ตามธรรมเนียม คือสภาพการวินิจฉัยตั้งอยู่
อย่างใด พึงทำการวินิจฉัยอย่างนั้น.

คำว่า ขาดสังวร ความว่า
บรรพชิตไม่สำรวมด้วยกายเป็นต้น เป็น
คนทุศีล. คำว่า การโกรธนั้นไม่ดี
ความว่า ความโกรธ กล่าวคือ ความ
ขุ่นเคืองอันมั่นคง ด้วยอำนาจการยึดเอา
ทางยาวไว้ของบัณฑิต คือคนที่มีญาณ
นั้นไม่ดี.

คำว่า ไม่ใคร่ครวญก่อน คือไม่
พิจารณา. คำว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เป็น
เจ้าแห่งทิศ ความว่า ข้าแต่มหาราช
ผู้เป็นเจ้าแห่งทิศทั้งหลาย. คำว่า ยศ

๓. โศษาทก (๓๓๓)

๑๒๙. "ตเทว เม ตวํ วิทิต
วนมชฺเฒ รเถสโม
ยสฺส เต ขคฺคพณฺธสฺส
สนฺนทฺธสฺส ตีรฺฎิโน
อสฺสตุตฺถมฺสาชาย
ปกฺกา โคธา ปลายถ.

๑๓๐. นเม นมนฺตสฺส ภาเช ภาชนฺตี
กิจฺจํนุกฺกพฺพสฺส กเรยฺย กิจฺจํ
นानตฺถกามสฺส กเรยฺย อตฺถํ
อสมฺภาชนฺตมฺปิ น สมฺภาเชยฺย.

๑๓๑. จเช จชนฺตี วนถํ น กยิรา
อเปตจิตฺเตน น สมฺภาเชยฺย
ทิสฺส ทุมํ ชีณผลํว ฅตฺวา
อญฺญํ สมฺภาเชยฺย มหา หิ โลกิ.

๓. โศษาทก (๓๓๓)

๑๒๙. "พระองค์ผู้เป็นจอมพลรบ หม่อม-
ฉัน ทราบชัดว่า จะไม่อุปการะ
ต่อหม่อมฉัน ในกาลนั้น ซึ่งเมื่อ
ทรงพระบัญชาเปลื้องไม้ สวม
ฉลองพระองค์ ทรงเหน็บ
พระแสงขรรค์กลางป่า เห็นอย่าง
หนีไปจากกิ่งไม้โพธิ์ได้.

๑๓๐. ฟึ่งนอบน้อม ต่อคนที่นอบน้อม
ฟึ่งคบคนที่คบ ฟึ่งทำกิจแก่คนที่
ช่วยทำกิจ ไม่ฟึ่งทำประโยชน์แก่
คนที่ใคร่ความฉิบหาย แม้คนที่
เขาไม่คบด้วยก็ไม่ฟึ่งคบ.

๑๓๑. ฟึ่งสละผู้ที่เขา(สมัคร)จะสละ ไม่
ควรทำความเส่นหา (ในเขา)
ไม่ฟึ่งสมาคมกับผู้มีจิตหน่าย-
แหนง เพียงดังนกรู้ว่า หมูไม่มีผล
สิ้นไปแล้ว จึงเลือกต้นอื่น(ที่มีผล)
เพราะโลกยังกว้างใหญ่พอ.

๑๓๒. โส เต กสิสุสามิ ยถานูภาวํ
กตญญุตํ ขตุติโย เปกฺขมาโน
สพฺพญฺจ เต อิศฺสูริยํ ททามิ
ยสุสิจฺจสฺสี ตสฺส ตฺวํ ททามิ”ติ.

โคธชาดกํ ตติยํ.

๑๓๒. ฉันทันเป็นกษัตริย์ หวังความ
กตัญญู จักทำตบแก่เธอตาม
อานูภาพ และฉันมอบความ
เป็นใหญ่ให้แก่เธอทั้งหมด เธอ
ปรารถนาแก่ผู้ใด ฉันให้แก่เธอ
เพื่อผู้นั้น”.

โคธชาดก ที่ ๓.

๓. โคธชาตกวรรณนา (๓๓๓)

ตเทว เม ตวนฺติ อิทํ สตุถา
เซตวเน วิหรนฺโต เอกํ กุญฺมุพิกํ
อารพฺภ กเถสิ.

วตฺตุ เหมจฺจา วิตุถาริตเมว. อิต
ปน เนสํ อุทฺธารํ โสเชตฺวา
อาคจฺจนฺตานิ อนุตรามคฺเค ลุทฺทโก
“อุโปปี ชาตถา”ติ เอกํ ปกุกโคธํ
อทาสี.

โส ปุริโส ภริยํ ปานียตุถาย เปเสตฺวา
สพฺพํ โคธํ ชาติตฺวา ตสุสา อาคตกาเล
“ภทฺเท โคธา ปลาตา”ติ อาห. “สาธุ
สามี ปกุกโคธาย ปลายนฺติยา ก็
สกุภา กาทฺนุ”ติ.

สา เซตวเน ปานียํ ปิวิตฺวา สตุถ
สนฺติเก สนฺนินฺนินฺนาปี สตุถารา “ก็
อุปาสิกเก อยํ เต หิตกาโม สฺสุสิเนโห

๓. พรรณนาโคธชาดก (๓๓๓)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระ
เชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภกุญฺมุพี
คนหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนาว่า
พระองค์ หม่อมจันทราบชัดว่า จะ
ไม่อุปการะต่อหม่อมจัน ในกาลนั้น
ดังนี้ เป็นต้น.

เรื่องมีพิสดารแล้วในหนหลังนั่นเอง.
ส่วนในเรื่องนี้ (มีความแตกต่างกันดังต่อไป
นี้) เมื่อสองสามีภรรยานั้น ชำระหนี้สิน
แล้ว เดินทางมา ในระหว่างทาง
นายพรานคนหนึ่ง ให้เหยี่ยวตัวหนึ่ง
พูดว่า “เชิญท่านแม่ทั้งสองรับประทาน
เถิด”.

บุรุษนั้นส่งภรรยาไปหาน้ำ แล้วกินเหยี่ยว
จนหมดตัว ในเวลาที่ภรรยานั้นกลับมา
แก้งพูดว่า “เธอจำ เหยี่ยวหนีไปเสียแล้ว”.
ภรรยาพูดว่า “ดีละนาย เมื่อเหยี่ยวหนี
ไปได้ ฉันจะอาจทำอะไรได้”.

ภรรยานั้น ดื่มน้ำในพระเชตวันแล้ว แม้
นั่งในสำนักพระศาสดา อันพระศาสดา
ตรัสถามว่า “อุบาสิกา สามีของเธอ

อุปการโก"ติ ปุจฉิตา "ภนฺเต อหํ
เอตสฺส หิตกามา สฺสึเนหา อยมฺปน
มยิ นิสฺสึเนโห"ติ อาห.

สตุถา "โหตุ มา จินฺตยิ เอวํ นาเมส
กโรติ ยทา ปน เต คุณฺํ สรติ ตทา
ตฺยฺหฺนฺเบว สพฺพิสฺสรียํ เทตี"ติ วตฺวา
เตหิ ยาจิตฺ อตีตํ อาหริ.

อตีตมฺปิ เหฎฺจา วุตฺตสฺทิสฺเมว.
อิธ ปน เตสํ นินฺตฺตฺนฺตฺนํ
อนฺตรามคฺเค ลฺลฺทฺทกา กิลนฺตภาวํ
ทิสฺวา "เทวปี ชนา ชาทถา"ติ เอกํ
ปกฺกโคธํ อทฺสฺ. ราชธิตา ตํ วลฺลฺยา
พนฺธิตฺวา อาทาย มคฺคํ ปฏฺิพฺชฺติ.

เต เอกํ สรํ ทิสฺวา มคฺคา อุกฺกมฺม
อสฺสตุถมฺมุเล นิสฺสีทิสฺ. ราชปฺตฺโต "คจฺฉ
ภทฺเท สรโต ปทฺมิณีปณฺณน อุกกํ

มีความเกื้อกูลรักใคร่ อุปการะแก่เธอดี
อยู่หรือ" จึงกราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ หม่อมฉันมีความรักใคร่เกื้อกูล
ต่อเขาดี แต่สามีของหม่อมฉันนี้หารักใคร่
หม่อมฉันไม่".

พระศาสดาตรัสว่า "ช่างเถอะ อย่าได้คิด
ไปเลย สามีของเธอ นั้นยอมทำอย่างนี้ แต่
ในเวลาที่เขาระลึกถึงคุณของเธอได้ เขา
ก็จะให้ความเป็นใหญ่ทั้งหมด แก่เธอ
ทีเดียว" อันสองสามีภรรยาเหล่านั้น ทูล
อาราธนา จึงทรงนำอดีตนิทานมาว่า.

แม้อดีตนิทานก็เช่นเดียวกับเรื่องที่
กล่าวในหนหลังนั่นเอง. แต่ในชาดกนี้
(มีข้อความดังต่อไปนี้) เมื่อพระราชาบุตร
กับพระราชธิดาเหล่านั้นกลับมาในระหว่าง
ทาง พวกนายพรานเห็นว่า คนทั้งสอง
เหน็ดเหนื่อย จึงบอกว่า "เชิญท่านทั้งสอง
คนรับประทานเถิด" แล้วได้ให้เหยียง
ตัวหนึ่ง. พระราชธิดาทรงเอาถาววัลย์
ผูกเหยียงตัวนั้น แล้วหิ้วเดินทางไป.

เธทั้งสองนั้นพบสระน้ำแห่งหนึ่ง จึงแวะ
ก้าวออกจากทาง ไปประทับนั่งอยู่โคน
ต้นอัสสัตถพฤกษ์. พระราชาบุตรตรัสว่า

อาหาร มังสะ ขาติสุสามา"ติ อาห. สา
โคธิ สาขาย ลคฺเคตฺวา ปานีเยตฺถาย
คตา. อิตโร สพุพฺพิ โครธิ ขาติตฺวา
อคฺคนงฺคฺกุจฺฉิ คเหตุวา ปรมฺมุโข นิสฺสีทิ.

โส ตาย ปานีเย คเหตุวา อาคตกาเล
"ภทฺเท โครธา สาขาย โอตริตฺวา วมฺมิกิ
ปาวิสฺสี อหิ ธาวิตฺวา อคฺคนงฺคฺกุเจ
คเหสี คหิตฺตฺวานันฺติ หตฺถเยว จตฺวา"^๑
ฉิขฺชิตฺวา พิลิ ปวิฏฺฐา"ติ อาห. "โหด
เทว ปกุกฺโคธาย ปลายนฺติยา กิ
กริสฺสุสาม เอหิ คจฺฉามา"ติ. เต ปานีเย
ปวิตฺวา พาราณสี อคฺมฺสุ. ราชปฺตฺโต
รชฺชํ ปตฺวา ตํ อคฺคมเหสีฏฺฐานมตฺเต
จเปสิ. สกฺการสมฺมาโน ปนฺสฺสา นตฺถิ.

"น้องเอ๋ย จงไปเอาใบบัวนำมาจาก
สระ จักได้รับประทานเนื้อกัน". พระ
ชายนั้นแขวนเหยี่ยวที่กิ่งไม้ แล้วเสด็จ
ไปเพื่อหาน้ำ. พระราชบุตรเสวยเหยี่ยวจน
หมดตัว แล้วจับปลายหางไว้ ประทับนั่ง
เบือนพระพักตร์อยู่.

ในเวลา que พระชายนั้น ทรงนำน้ำมาถึง
เธอจึงตรัสว่า "น้องเอ๋ย เหยี่ยวมันลงจาก
กิ่งไม้เข้าจ่อมปลวกไปเสียแล้ว พี่จึงไปจับ
เอาปลายหางมันไว้ได้ มันขาดเข้าปล่อง
ไป เหลือแต่ที่ที่จับไว้ในมือเท่านั้น". พระ
ชaya ทูลว่า "ช่างเถอะพระองค์ เมื่อ
เหยี่ยวอย่างมันหนีไป จักทำอย่างไรได้ เชิญ
พระองค์เสด็จมาไปกันเถอะ". พระ
ราชบุตรและชaya ทั้งสองนั้นดื่มน้ำแล้ว
พากันไปถึงพระนครพาราณสี. พระ
ราชบุตรได้ราชสมบัติแล้ว ทรงสถาปนา
พระชายนั้น ไว้เพียงในตำแหน่งอัคร-
มเหสี. ส่วนสักการะและการยกย่อง
นับถือไม่มีสำหรับพระนาง.

^๑ ฉ. กตฺวา.

โพธิสัตว์โต ตสุสา สกุกาโร กาทเรตูกาโม
 รมญโธ สนุติเก จตุวา "นनु มยํ อยเย
 ตุมหากํ สนุติกา กิณฺจึ น ลภาม กิ
 โน น โอลิเกธา"ติ อาห. "ตาด
 อหเมว รมญโธ สนุติกา กิณฺจึ น
 ลภามิ ตยฺหํ กิ ทสฺสามิ ราชาปิ มยฺหํ
 อิทานิ กิ ทสฺสติ โส อรณฺญโต
 อาคมนกาเล ปกุกโคธํ เอกโกว ชาที"ติ.
 "อยเย น เทโว เอวรูปิ กริสฺสติ มา
 เอวํ อวจตุธา"ติ.

อถ นํ เทวี "ตยฺหํ ตํ ตาด น
 ปากฺกํ รมญโธเยว มยฺหญฺจ ปากฺกนุ"ติ
 จตุวา ปจฺมํ คาถมาห

๑๒๙. "ตเทว เม ตวํ วิทิต
 วนมชฺเฒ รมณฺสโก
 ยสฺส เต ขคฺคพนฺธสฺส

พระโพธิสัตว์ใคร่จะให้พระราชินีทำสักการะ
 แก่พระนาง จึงยืนในสำนักพระราชินี
 ทูลว่า "ข้าแต่พระแม่เจ้า พวกข้าพระ-
 พุทธเจ้ายังมีได้รับพระราชทานอะไร ๆ
 จากสำนักของพระองค์มิใช่หรือ เหตุไร
 พระองค์จึงไม่ทรงเหลียวแลพวกข้าพระ-
 พุทธเจ้าบ้างเลย". พระเทวีตรัสว่า "พ่อ
 อามาศย์ ฉันเองยังไม่ได้อะไร ๆ จาก
 สำนักของพระราชินีเลย จักให้อะไรแก่
 ท่านได้ บัดนี้ ถึงพระราชินีจะให้อะไร
 แก่ฉัน ในคราวที่พระองค์เสด็จมาจากป่า
 พระองค์ยังเสวยเหย้าอย่างแต่ผู้เดียว".
 พระโพธิสัตว์ทูลว่า "ข้าแต่พระแม่เจ้า
 พระสมมุติเทพจักไม่ทรงทำเช่นนั้นแน่
 พระแม่เจ้าโปรดอย่าได้ตรัสอย่างนี้เลย".

ลำดับนั้น พระเทวีตรัสกับพระ
 โพธิสัตว์นั้นว่า "พ่ออามาศย์ เรื่องนั้นไม่
 ปราบกฏแก่ท่าน(แต่)ปราบกฏแก่พระราชินี
 กับฉันเท่านั้น" แล้วตรัสคาถาที่ ๑ ว่า

๑๒๙. "พระองค์ผู้เป็นจอมพลรท หม่อม-
 ฉันทราบชัดว่า จะไม่อุปการะต่อ
 หม่อมฉัน ในกาลนั้น ซึ่งเมื่อทรง

สนุนทสุส^๑ ตีรฎิโน
 อสุสตุถุมสาขาย
 ปกุกา โคธา ปลายธา"ติ.

ตตุถ ตเทวาติ ตสุมีเยว กาล
 "อัย มยหิ อทายโก อการโก"ติ เอว
 ตวั วิทิตโต อญญเย ปน ตว สภาวึ น
 ชานนุตีติ อตุโธ.

ขคฺคพนฺธสุสชาติ พนฺธขคฺคสุส. ตีรฎิโนติ
 ตีรฎิวตฺตสุส มคฺคาคมนกาเล. ปกุกาติ
 อญฺจารปกุกโคธา ปลายธาติ.

เอวึ รญฺญา กตทิสฺสึ ปริสมชฺฌ
 ปากฎึ กตฺวา กเถสิ. ตึ สุตฺวา
 โพิสฺสตุโต "อญฺเย เทวสุส อปฺปิยกาลโต
 ปญฺติ อุกินฺนมุปี อฆาสุกึ กตฺวา กสุมา
 อธิ วสธา"ติ วตฺวา อีมา เทว คธา

พระภุษาเปลือกไม้ สวมฉลอง
 พระองค์ ทรงเหน็บพระแสงขรรค์
 ประทับอยู่ในกลางป่า เห็นอย่าง
 หนึไปจากกิ่งไม้โพธิ์ได้.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ในกาล
 นั้น ความว่า ในกาลนั้นเอง พระองค์
 อันหม่อมฉันทราบอย่างนี้ว่า "พระราชานี้
 ไม่พระราชทาน ไม่ทรงกระทำ (อุปการะ)
 แก่เรา" แต่คนเหล่าอื่นไม่รู้ถึงสภาพของ
 พระองค์.

คำว่า ทรงเหน็บพระแสงขรรค์ คือผูก
 สอดพระขรรค์ไว้. คำว่า ทรงพระภุษา
 เปลือกไม้ ความว่า ในคราวที่พระองค์
 ทรงพระภุษาเปลือกไม้ เสด็จดำเนินมา
 ในหนทาง. คำว่า ย่าง ความว่า
 เห็นที่ย่างสนุกด้วยไฟหนีไปได้.

พระเทวีทรงตรัสโทษ ที่พระราช
 ทรงกระทำให้ปรากฏในท่ามกลางบริษัท
 ด้วยประการฉะนี้. พระโพิสสัตว์ได้สดับ
 คำนั้น จึงทูลว่า "ข้าแต่พระแม่เจ้า
 จำเดิมแต่กวลที่พระแม่เจ้าไม่ทรงเป็นที่

^๑ สนุนทสุส = ผูกสอด, สอดเกราะ.

อภาสี

โปรดปรานรักใคร่ขององค์ผู้สมมุติเทพ
พระแม่เจ้าจะเสด็จอยู่ในพระราชวังนี้ทำไม
เพราะทำความไม่สบายให้แก่กันทั้งสอง
ฝ่าย” แล้วกล่าว ๒ คาถาเหล่านี้ว่า

๑๓๐. “นเม นมนุตสฺส ภเช ภชนุตฺติ
กิจจานุกุพฺพสฺส กเรยฺย กิจจํ
นानตฺถกามสฺส กเรยฺย อตฺถํ
อสมฺภษนฺตมฺปิ น สมฺภเชยฺย.

๑๓๐. “พึงนอบน้อม ต่อคนที่นอบน้อม
พึงคบคนที่คบ พึงทำกิจแก่คนที่
ช่วยทำกิจ ไม่พึงทำประโยชน์แก่
คนที่ใคร่ความฉิบหาย แม้คนที่
เขาไม่(ปรารถนา)คบด้วย ก็ไม่
พึงคบ.

๑๓๑. จเช จชนุตฺติ วนถํ น กยิรา
อเปตจิตฺเตน น สมฺภเชยฺย
ทิโช ทุมํ ชีณผลํว ฅตฺวา
อญฺญํสเมกฺขเยยฺย มหาหิ โลกโก”ติ.

๑๓๑. พึงสละผู้ที่เขา(สมัคร)จะสละ ไม่
ควรทำความเส่นหา (ในเขา)
ไม่พึงสมาคมกับผู้มีจิตหน่าย-
แหนง เพียงดังนกรู้ว่า หมูไม่มีผล
สิ้นไปแล้ว จึงเลือกตันอื่น(ที่มีผล)
เพราะโลกยังกว้างใหญ่พอ”.

ตตฺถ นเม นมนุตสฺสชาติ โย
อตฺตนิ มุทฺตจิตฺเตน นมตี ตสฺสเสว
ปฏินเมยฺย. กิจจานุกุพฺพสฺสชาติ อตฺตโน
อุปฺปนฺนํ กิจจํ อนุกุพฺพนุตสฺสเสว.
นानตฺถกามสฺสชาติ อวฺชุตฺตมิกามสฺส.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า พึง
นอบน้อมต่อคนผู้นอบน้อม ความว่า
ผู้ใดนอบน้อมในตนด้วยจิตอ่อนน้อม พึง
นอบน้อมตอบผู้นั้นทีเดียว. คำว่า พึงทำ
แก่คนที่ช่วยทำกิจ คือ พึงทำกิจแก่คนที่
ช่วยทำกิจ ซึ่งเกิดขึ้นแก่ตนเท่านั้น. คำว่า

วนถ์ น กยิราติ ตสุมิ จชนุเต
ตณฺหาสิเนหิ น กเรยฺย. อเปต-
จิตฺเตนาติ อปคตจิตฺเตน วิรตฺตจิตฺเตน.
น สมฺภเชยฺยาติ น สมาคฺจฺเจยฺย.

อณฺณํ สมฺภเชยฺยาติ อณฺณํ
โอยฺลเกยฺย. ยถา ทิไซ ชีณผลํ ทุมํ
รุกฺขํ ฅตฺวา อณฺณํ ผลภริตํ รุกฺขํ
คฺจฺจติ ตถา ชีณราคํ ปุริสํ ฅตฺวา
อณฺณํ สฺสูสิเนหิ อฺปคฺจฺเจยฺยาติ
อธิปฺปาโย.

ราชา โพิธิสฺตฺเต กเถนฺเตยฺว
ตสฺสา कुณิ สริตฺวา "ภทฺเท เอตฺตํ
กาลิ ตว कुณเ น สลฺลกุเชสิ
ปณฺทิตสฺสเยว กถาย สลฺลกุเชตฺวา มม
อปราริ สหนฺติยา อิทํ สกฺลรชฺชํ
ตฺยหฺมฺเยว ทมฺมี"ติ วตฺวา จตฺตถิ
คาถมาห

ไม่พึงทำประโยชน์แก่คนใคร่ความฉิบหาย
คือ ไม่พึงทำความเจริญแก่คนที่ใคร่
ความไม่เจริญ.

คำว่า ไม่ควรทำความเส่นหา คือ
ไม่พึงทำความเยื่อใย ด้วยอำนาจตัณหา
ในคนที่เขาสละนั้น. คำว่า กับผู้มีจิต
หน่ายแหยง คือ ไม่พึงสมาคมกับคน
ที่มีจิตหน่ายแหยง คือ มีจิตเหินห่าง.
คำว่า ไม่พึงคบ คือ ไม่พึงสมาคม.

คำว่า พึงเลือกคนอื่น คือ พึงหาบุคคล
อื่น. ความว่า บุคคลรู้ว่าคนเขาสิ้นอาลัย
แล้ว ควรเข้าไปหาคนอื่น ที่เขารักใคร่
ด้วยดี เหมือนนกกินว่า หมูไม่หมดผลแล้ว
จึงไปสู่อันไม้อื่น ที่ด่าษดีไปด้วยผล
ฉะนั้น.

เมื่อพระโพธิสัตว์กำลังทูลอยู่นั้นเอง
พระราชาระลึกถึงคุณของพระเทวีนั้นได้
จึงตรัสว่า "นางผู้เจริญ จันระลึกถึงคุณ
ของเธอไม่ได้ตลอดกาลเพียงนี้ จันระลึก
ได้ เพราะถ้อยคำของท่านปราชญ์นี้เอง
จึงขอมอบราชสมบัติทั้งสิ้นนี้ให้แก่เธอ
ผู้เดียว ซึ่งอดทนต่อโทษของฉันได้" แล้ว
ตรัสคาถาที่ ๔ ว่า

๑๓๒. "โส เต กริสฺสามิ ยถาณูภาวํ
 กตญฺญุตํ ขตฺติโย เปกฺขมาโน
 สพฺพญจ เต อิสฺสรียํ ททามิ
 ยสฺสิจฺฉสึ ตสฺส ตฺวํ ททามิ"ติ.

ตตฺถ โสติ โส อหํ.
 ยถาณูภาวนฺติ ยถาสตฺตี ยถาพลํ.
 ยสฺสิจฺฉสฺติ ยสฺส อิจฺฉสึ ตสฺส อิทํ
 รชฺชํ อาทิ กตฺวา ยํ ตฺวํ อิจฺฉสึ ตํ
 ททามิติ.

เอวํ วตฺวา ราชา เทวียา
 สพฺพิสฺสรียํ อทาสิ. "อิมินาหํ เอติสฺสา
 คุณํ สราปิโต"ติ ปณฺชิตสฺสาปิ มหนฺตํ
 อิสฺสรียํ อทาสิ.

สตุถา อิมิ ฌมฺมเทสนํ อahrti วา
 สจฺจานิ ปกาเสตฺวา ชาตกํ สโมธานสฺสิ.

๑๓๒. "ฉันนั้นเป็นกษัตริย์ หวังความ
 กตัญญู จักทำตอบแก่เธอตาม
 อานุภาพ และฉันมอบความ
 เป็นใหญ่ให้แก่เธอทั้งหมด เธอ
 ปราธนาแก่ผู้ใด ฉันให้แก่เธอ
 เพื่อผู้นั้น".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า โส
 ได้แก่ ฉันนั้น. คำว่า ตามอานุภาพ คือ
 ตามสติ ตามกำลัง. คำว่า เธอปราธนา
 แก่ผู้ใด ความว่า ฉันจะให้สิ่งที่เธอ
 ต้องการแก่บุคคลที่เธอปราธนา ตั้งแต่
 ราชสมบัตินี้เป็นต้นไป.

พระราชชาติรสอย่างนี้แล้ว ได้มอบ
 ความเป็นใหญ่ทั้งหมดให้แก่พระเทวี.
 พระองค์ทรงดำริว่า "ปราชญ์ผู้นี้ ทำให้
 เราะลึกถึงคุณของพระเทวีนี้ได้" จึงพระ
 ราชทานอิสริยยศใหญ่ แก่พระโพธิสัตว์
 บัณฑิตด้วย.

พระศาสดาครั้งทรงนำพระธรรม
 เทศนານี้มาแล้ว ทรงประกาศสัจธรรม
 แล้วทรงประชุมชาดก.

สจุจปรีโยसानะ อุโกปี ชายปติกา ในเวลาจบสัจจะสามีภรรยาแม่ทั้งคู่ตั้งอยู่
 โสตาปัตติผล ปติภูจหีสุ. ตทา ในโสตาปัตติผล. สามีภรรยาในครั้งนั้น
 ชายปติกา เอตริหิ ชายปติกาเยว กลับชาติมาเป็นสามีภรรยาคู่นี้นั่นเอง
 อเหตุสิ ปณฺฐิตามจฺใจ ปน อหเมวาติ. ในบัดนี้ ส่วนอำมาตย์ผู้บัณฑิตกลับชาติ
 มาเป็นเวรตถาคตแล.

โคธชาตกวรรณนา ตติยา.

พรรณนาโคธชาดก ที่ ๓ จบ.